

BLØMING:

Stedstilhørighet og tradisjoner i en bygd i Hardanger

Bløming av frukttre. Foto: Gazal Aydin

Gazal Aydin

Masteroppgave, Institutt for sosialantropologi

Universitetet i Bergen

Juni 2013

Forord

Først og fremst skylder jeg en veldig stor takk til alle mine informanter i Eplebygda. Jeg er veldig takknemlig for å ha blitt inkluderte i de ulike aktivitetene og tusen takk til alle som tok seg tid til samtaler med meg. Tusen takk til alle de som åpnet dårene sine for meg og takk for den gode gjestfriheten. Videre skylder jeg en stor takk til nøkkelinformanten for ha hjulpet meg med kontakter og ikke minst for all den gode inspirasjonen og de interessante historiske fortellingene han kom med hver gang vi møttes. Jeg vil også takke husverten min som var alltid klar til å hjelpe meg når jeg trengte hjelp til praktiske ting og skyss.

Videre vil jeg takke for alle de gode vennskapene jeg fikk i løpet av den korte perioden. Jeg kan ikke nevne navnene deres men de vet hvem de er. Tusen takk for de gode samtale, fjellturene og gjestfriheten. I tillegg går en spesiell takk til min gode venn som alltid stilte opp under skriveprosessen, når det gjelder detaljer om odel og tradisjoner knyttet til gårdsbruk. Og en takk går også til en fantastisk kvinne og venninne på den andre siden av fjorden. Takk for de gode samtale og for at du var villig til å stille opp meg for meg når jeg trengte det.

Jeg vil også takke Petter Næss for å ha hjulpet meg med å komme i kontakt med nøkkelinformanten min, og jeg setter stor pris på det.

En veldig stor takk går til veilederen min Eldar Bråten. Tusen takk for all den gode inspirasjonen både under feltarbeidet og under skriveprosessen. Igjen skylder jeg deg en stor takk for alle de detaljerte og gode kommentarene jeg fikk under skriveprosessen. Og tusen takk for alle de innholdsrike samtale og for at du alltid var tålmodig og kom med positiv inspirasjon, selv de gangene jeg holdt å gå i oppløsning.

Jeg vil også gi en stor takk til Olaf H. Smedal for alle de gode samtale på kjøkkenet i 8.etg. på instituttet, og ikke minst for at han ville lese teksten min og kom med gode litteraturtips til oppgaven min. Videre vil jeg takke Margit Ystanes, for hennes engasjement for prosjektet og for at hun tok seg tid til å lese gjennom oppgaven. Og tusen takk for alle de interessante og lærerike samtale om Eplebygda og hardinger.

Jeg vil også takke alle mine studiekamerater for de gode faglige samtalene i 8.etg. på instituttet. I tillegg vil jeg også takke alle som var på essayseminarene med Ørnulf Gulbrandsen og skriveseminarene med Edvard Hviding, for gode faglige tips og innspill.

En takk går også til min kjære venninne Amanda Haugen for hennes støtte under skriveprosessen, for at hun tok seg tid til å lese gjennom oppgaven og for alle innspill til struktur.

Helt til slutt vil jeg takke min kjære samboer og forlovede Robert Skog. Takk for at du alltid har vært der for meg og takk for at du alltid var tålmodig og støttet meg, selv de periodene jeg holdt på å gå i oppløsning. Takk for at du også hver eneste kveld i løpet av ett helt år måtte høre om datamaterialet mitt, og takk for at du alltid viste engasjement og interesse for mine ideer og meninger.

Bergen, juni 2013

Gazal Aydin

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1	1
Introduksjon	1
Problemstilling	2
Tidligere forskning på nordmenn	3
Modernistisk perspektiv på tradisjon og tilhørighet.....	5
Metode.....	7
Tilgang til felten	8
Aktiviteter i Eplebygda	9
Spinningstimer som sosial omgang.....	10
Mandagsturer og strikkekafé	11
Kafeen og lokalpolitikk.....	13
Den lokale puben.....	14
Min bakgrunn og mine utfordringer under feltarbeidet.....	15
Kapitteloversikt: 2 - 5.....	18
Kapittel 2	19
Bønder, odell og reproduksjon av tradisjoner	19
Tradisjoner og tradisjonalisme	20
Bøndenes opprinnelse	22
Odel- og åsetesretten i Eplebygda.....	23
Å ha vært der ute	25
Odel som plikt.....	26
Forventninger til odelsgutten – både fra foreldre og andre rundt.....	28
Arv av odelsgården.....	31
Gårdshuset.....	34
Andre uthus på gården.....	37
Bunad, koneskaut og krunebrur – tradisjoner som uttrykk for tilhørighet.....	39

Mat og bakverk som tradisjon - og ritualer rundt ølbrygging	43
Kapittel 3	47
Navn, slektskap og kjønnsrollemønstre på gården	47
Immateriell arv knyttet til odelsgården	47
Gårdbruksnavn og kartlegging av landskapet	47
Viktigheten av navneskikker	49
Gårdbrukere - som mer ekte innfødt	52
Slektskap på odelsgården	54
Odelsgutter fremfor odelsjenter	60
Kapittel 4	65
Tilhørighet og de andre	65
Bevissthet om identitet i møte med andre og symbolisering av tilhørighet	65
Familiebedriftens markedsføring i Eplebygda	67
Odelstenkning i familiebedriften	68
Likheter mellom familiebedriften og odelsgårdene	71
De lokales syn på familiebedriften	72
Innfødte versus nye bygdefeller	78
Tilflyttere og deres syn på de innfødte og bygden	81
Integrering	85
Asylmottaket i nabo-grenden	88
Ny arbeidskraft	91
Kapittel 5	94
Lokalpolitikken og ulike former for tilhørighet	94
Grendeskolen som uttrykk for tilhørighet	94
Den feile siden av fjorden	96
Tilhørighet til stedet	99
Kapittel 6	107

Konklusjon	107
Oppsummering av kapitler	107
Uttrykk for kollektiv samhald gjennom stedstilhørighet og tradisjoner	109
Noen aktuelle spørsmål i forhold til videre forskning:	109
Litteraturliste	110

Kapittel 1

Introduksjon

Hardanger er et fylke på Vestlandet. Området er kjent for å ha inspirert mange kunstnere, poeter, komponister og nasjonalromantikere med sin vakre natur, høye fjell og lange og dype fjord av samme navn. Omtrent førti prosent av Norges fruktproduksjon kommer fra Hardanger. I tillegg er distriktet en stor turistattraksjon. Hver vår, kommer turister fra hele verden for å oppleve ‘bløming’¹. ‘

Bløming’ eller blomstring av frukttrær begynner som regel i mai måned, og det er på denne tiden veldig vanlig å se store mengder turister i bygden hvor jeg gjennomførte feltarbeidet. Bygden blir gjennom oppgaven beskrevet som Eplebygda. Dette stedet som mange andre steder i Hardanger, er en turistattraksjon på grunn av sine fruktgårder, men også på grunn av den dramatiske naturen. Gårdsdriften i Eplebygda er i form av fruktdyrking som hovedsakelig består av epler og pærer, men også en del moreller og plommer. Ingen av gårdbrukerne jeg kom i kontakt med drev med salg av meieriprodukter. Av de som hadde geiter og sauer var dette som regel til selvforsyning. Driften bestod hovedsakelig av fruktproduksjon.

Fjorden, hvor bygden er plassert, har hatt stor betydning for mobiliteten til lokalbefolkningen. Særlig før det ble bygget broer og motorvei. I likhet med mange andre steder i Hardanger har fjorden vært en fordel for Eplebygdingers bevegelser, både regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Et godt eksempel på Eplebygdingers mobilitet er utvandringen til Amerika fra midten av 1800-tallet. Mange steder i distriktet har vært i kontakt med folk utenfra helt siden vikingtiden. Samtidig har det, grunnet arbeid på gårdene, vært mye flytting til Eplebygda helt siden midten av 1900-tallet. Tidligere var det også en tettere kontakt mellom bygden med andre bygder/grender på den andre siden av fjorden. Både handel og transport av varer og andre materielle gjenstander foregikk via fjorden. Folk fra andre nabobygder rodde over fjorden for å komme seg til kirken i Eplebygda, enten det gjaldt konfirmasjon, vielser, for å begrave sine døde eller til samling i kirken for gudstjeneste på søndager. Denne kontakten har også ført til

¹Enkle anførselstegn (‘’) bruker jeg for å få frem **emiske** termer, og doble anførselstegn («») bruker jeg når det gjelder å få frem **analytiske** termer og også når det gjelder ord som jeg bruker konsekvent og synes er spesielle.

inn- og ut-gifting på tvers av fjorden. Både kontakt med andre utenfra og tilflytting til bygden, spiller en viktig rolle i menneskelige relasjoner og sosiale motsetninger.

For å forstå samfunnet i Eplebygda og den sosiale dynamikken er det viktig å undersøke motsetninger i lys av maktrelasjoner og strid om ressurser i samfunnet. Et eksempel på motsetninger i samfunnet finner man i spenningen mellom 'innfødte' og 'tilflyttere'. Denne relasjonen handler som regel om makt og ressurser. Noe av det første jeg jeg la merke til var hvordan folk i bygden snakket om 'innfødte' og 'tilflyttere'. 'Innfødt' er en emisk, det vil si folkelig, betegnelse som ble brukt blant de lokale for å understreke folk som var født og oppvokst i Eplebygda. For å bli betegnet som en «innfødt» må en ha forelder/(-re) som er født og oppvokst i bygden. I følge lokale innbyggere blir en ikke oppfattet som en «ekte innfødt» før det har gått minst tre generasjoner. Betegnelsen 'tilflyttere' er også et emisk begrep som brukes om folk som har flyttet til bygden utenfra. I ulike settinger ble også folk som er født og oppvokst i bygden snakket om som 'tilflyttere', fordi de hadde foreldre som er «tilflyttere». «Tilflyttere» utgjør mennesker som av ulike grunner har flyttet til bygden fra andre steder i Norge. De aller fleste flyttet til Eplebygda på grunn av giftemål, og veldig mange kom til bygden på grunn av arbeid på gårdene, hvorpå en del av disse ble boende etter hvert som de stiftet familie med «innfødte». I nyere tid er det en del «tilflyttere» som har flyttet til bygden på grunn av jobber innenfor kommuneadministrasjonen, helse- og omsorgssektoren og innenfor skolesektoren. I tillegg er det også folk fra andre europeiske land, hovedsakelig fra Polen, Tyskland og Sverige som jobber innenfor servicebransjen.

Tilhørighet til hjembygden og solide familierelasjoner fører til utfordringer og motsetninger i samfunnet. Den sterke tilhørigheten og de sosiale motsetningene fører til ulike former for uttrykk av tilhørighet til stedet, som jeg skal fokusere på i denne masteroppgaven.

Problemstilling

Hovedproblemstillingen i denne masteroppgaven er: *Hvordan uttrykker folk i Eplebygda sin tilhørighet til stedet, og hvordan markerer de ulike former for stedstilhørighet gjennom reproduksjon av tradisjoner?*

Gjennom masteroppgaven skal ta for meg ulike former for uttrykt tilhørighet blant Eplebygdingene og analysere ulike aspektene ved tilhørighet til hjembygden. Finnes det noen former for tilhørighet som uttrykkes gjennom materiell arv? Så som reproduksjon av

‘tradisjoner’ når det gjelder bygninger (spesielt på odelsgårder), klesplagg, mat, o.l. oppfattes som et uttrykk for tilhørighet til stedet blant folk i Eplebygda. Hvordan henger ‘tradisjoner’ og tilhørighet sammen, og hva er tilhørighet? Med tilhørighet i denne masteroppgaven mener jeg en tilknytning til lokalsamfunnet, som da skapes og uttrykkes gjennom visse verdier og praksiser. Disse verdiene og praksisene settes i system som mine informanter kaller ‘tradisjoner’. Gjennom oppvekst og sosialisering i familien og lokalsamfunnet blir disse reproduisert og praktisert som en del av den lokale tilhørigheten. Videre spør oppgaven om hvordan denne tilhørigheten uttrykkes gjennom immateriell arv? Utover dette skal jeg undersøke og analysere hvordan den omtalte tilhørigheten uttrykkes gjennom slektskapsrelasjoner, navneskikker (det vil si arv av fornnavnet til besteforeldre), gårdbruksnavn som etternavn, og ikke minst hvordan kontinuitet av odelsgårder opprettholder slike ‘tradisjoner’. I tillegg skal jeg drøfte tilhørighet i forhold til den kulturelle dynamikken, hovedsakelig mellom «innfødte» og «tilflyttere», men jeg kommer også til å påpeke både ikke-vestlige «innvandrere» og «arbeidsinnvandring». I denne sammenheng skal jeg drøfte motsetninger rundt og striden om «integrering» i samfunnet. Ikke minst striden om økonomiske ressurser som kommer til uttrykk gjennom lokale politiske debatter.

Tidligere forskning på nordmenn

Forskning på nordmenn er ikke noe nytt tema. Mange antropologer har skrevet om tema knyttet til bygde- og byforhold. John A. Barnes (1954) studie fra Bømlo om sosiale nettverk, Marianne Gullestads (2002) arbeid om den norske majoriteten og Mary Bente Bringslids (1990) studier om norske bygders sosiokulturelle utvikling, er noen eksempler. I tillegg har sosialantropologen Kari Siverts (1978) forsket på odel og kontinuitet av odelsgård på Osterøy. Videre har Gunnlaug Daugstad (1999) gjort forskning på odel, slektskap og arv av gårdsbruk i en vestlandsk bygd. I likhet med Daugstad (1999) har også sosiologen Bjørg Sletten (2004) studert odel og arv blant odelsgutter på Vestlandet, mens kulturviteren Carolina Moland (2005) som var odelsjente selv, under skriveprosessen av masteroppgaven sin, har gjort en komparativstudie om odel og pliktfølelsen i forhold til å overta gårdsbruket blant odelsjenter i Øst-Agder og Telemark.

Barnes (1954) hevder at gjennom relasjoner som slektskap, vennskap og bekjentskap skapes det ulike «sosiale nettverk», og dette fører igjen til at folk med ulik sosial- og økonomisk bakgrunn knyttes til hverandre. I følge Barnes er innbyggerne også innstilt på at de tilhører samme klasse selv om noen hører til høyere eller lavere klasser på bakgrunn av lønn, eiendom

og utdanning. Videre påpeker Barnes at slike «sosiale nettverk» også fører til en grad av underkommunisert sosial ulikhet, selv om de sosiale skillene er der.

I likhet med Barnes (1954) er også Gullestad (2002) opptatt av ideen om «likhet» blant nordmenn, men dette er bare en liten del av hennes forskning i nyere tid. Gullestad (2002) fokuserer på dynamikken mellom majoriteten (nordmenn) og minoriteten (innvandrere) i det norske samfunnet, og analyserer ulike aspekter ved maktforholdene i samfunnet. Hun fokuserer på ideen om «likhet» blant nordmenn, og hvordan dette kommer til uttrykk i medier, blant politikere og generelt i samfunnet. Samtidig som hun fokuserer på majoritetens makt til å definere minoriteten, som for eksempel ved at folk med ikke-vestlig bakgrunn blir kategorisert som «første- eller andregenerasjons innvandrere». I følge Gullestad har majoriteten en synlig «definisjonsmakt» overfor minoriteten, i det de bruker ulike kategorier for å definere dem. Men det er viktig å være klar over at Gullestad bare fokuserer på majoriteten, og dermed ser hun ikke på maktforholdene ut fra minoritetens side og eventuelt hvordan minoriteten på sin side utfordrer majoriteten. Et godt eksempel er at mange barn med innvandrerbakgrunn tar høyere utdanning og har viktige posisjoner i det norske samfunnet.

Bringslid (1990) skriver om kjønnsrolleendringer i hverdagen hos bygdekvinne. Samtidig ser hun på hvordan disse kvinnene blir påvirket av storbylivet og modernisering. Hun skriver at slektskap har ikke den samme betydningen den hadde i bygder tidligere, og at dette kommer av hvordan kjernefamilien ikke lenger er økonomisk avhengig av slekten (Bringslid 1990: 40-41). Naboforholdet står derimot sterkere enn forholdet bygdefamiliene har til sine fjerne slektninger (søskenbarn, tanter, onkler osv). Videre skriver Bringslid at mens slekten fortsatt har en viktig posisjon i disse kvinnenenes hverdagsliv, er disse som regel mødre, søstre og døtre. Denne type slektsforhold er sentralt i vanskelige situasjoner (Bringslid 1990: 42). Bringslid hevder at mange av naboene også er i slekt med hverandre gjennom inn- og ut-gifting, og hun påpeker at slektskap og naboskap i mange tilfeller glir inn i hverandre. Om det er slekten eller naboen som står en nærmest, er dermed utvilsomt situasjonsbestemt (Bringslid 1990: 41-42).

Siverts (1978) sin studie handler om odel og ulike faktorer som påvirket odelsguttenes valg rundt overtakelse av gårdsbruket. Hun drøfter dette i lys av verdier som odelsguttenene får videreført gjennom oppvekst og sosialisering. Videre skriver Siverts at sosialiseringen fører til pliktfølelse som bygger opp både forventninger og ansvar til odelsgutten. Når man videre ser på Daugstad (1999) fokuserer hun på odel i relasjon til slektskap og hvordan dette oppfattes i

form av selve gårdsbruket. Hennes studie handler hovedsakelig om hvordan den materielle og immaterielle arven rundt et gårdsbruk forvaltes gjennom av arv og avstamning. Slettens (2004) analyse er stort sett basert på «tradisjon» blant bønder og hvordan dette kombineres med et moderne liv. I likhet med Daugstad og Siverts, med fokus på tradisjoner på odelsgården, vektlegger hun forskjellige faktorer som bidrar til kontinuiteten av odelsgårdene. Ser man på Molands (2005) analyse av odel blant odelsjenter i Øst-Agder og Telemark, er det flere likheter med Daugstad og Siverts, hvor hun hevder at odel som pliktfølelse er noe en får gjennom oppvekst og sosialisering. Samtidig finner hun ulike faktorer som påvirker valget om å overta odelsgården hos odelsjentene i de to ulike regionene. Som for eksempel hvor sentralt gårdsbruket ligger i forhold til arbeidsplass. Det er lettere for en odelsjente å overta gården dersom hun kan kombinere det med det andre yrket/jobben hun har.

Etter å ha sett på en variasjon av tidligere forskning om det norske samfunnet, og ikke minst tidligere studier av slektskap, forvaltning av tradisjoner og odel som arv på odelsgårdene, kan det spores flere likhetstrekk med mitt eget datamateriale fra Eplebygda. Samtidig er også Gullestads (2002) arbeid relevant i forbindelse med den sosiale dynamikken mellom «innfødte» versus «tilflyttere» og også andre minoriteter i samfunnet som «innvandrere». Den sosiale dynamikken mellom majoriteten og minoriteter i bygden er et godt eksempel på hvem som har «definisjonsmakt» (Gullestad 2002) i lokalsamfunnet. Videre er det veldig mange paralleller mellom mitt eget datamateriale og Daugstads (1999) og Slettens (2004) studie. Reproduksjon av tradisjoner knyttet til odelsgården, gårdbrukerne som mer «ekte innfødt» og markering av stedstilhørighet gjennom gårdsbruksnavn og odel som arv, er noen eksempler fra datamaterialet mitt som en også ser i Daugstads og Slettens arbeid.

Modernistisk perspektiv på tradisjon og tilhørighet

Som det ble nevnt i problemstillingen markeres tilhørighet til stedet på ulike måter blant Eplebygdingene. Reproduksjon av «tradisjoner» og bevisstheten rundt disse gjør tydelig den demarkasjonslinje som sorterer individene som det ene eller det andre- som «innfødt» eller «tilflytter». Hvilken familie, hvilket gårdsbruk man hører til og ikke minst hvor lang tid det må gå før en kan bli oppfattet som 'innfødt', lever alle implisitt og mer eller mindre ubevisst i tradisjonene og skaper tydelige definisjoner av hvem man kan være. For å forstå dette vil jeg se på reproduksjon av «tradisjoner» med hovedfokus på odelsgårdene, men også blant de «innfødte» generelt.

I analysen vil jeg benytte meg av sosiologen Anthony Giddens (1997) perspektiv på «modernitet» versus «tradisjon». Han er opptatt av å forstå forbindelsen mellom modernitet og transformasjon av tid ved hjelp av førmoderne samfunns beregning av tid, som var knyttet til rom i form av hendelser (Giddens 1997: 21). Giddens skriver om at en standardisert tidsregning som er godtatt universelt har bidratt til en felles fortid. Fortolkninger og erfaringer som er basert på handlinger og erfaringer fra fortiden blir brukt som et slags rammeverk i forklaringen og forståelsen av nåtiden og men også av fremtiden.

I tradisjonelle kulturer holdes fortiden i ære, og symboler verdsettes fordi de inneholder og viderefører generasjoners erfaringer. Tradisjonen er en måte å integrere den refleksive handlingsovervåkingen i felleskapets organisering av tid og rom. Det er en måte å håndtere tid og rom på som plasserer enhver bestemt aktivitet eller erfaring inn i en kontinuitet av fortid, nåtid og fremtid, som igjen struktureres av stadig tilbakevendende sosiale praksiser (Giddens 1997: 34).

Giddens argument er aktuelt for oppgaven, fordi en slik tendens og forståelse av fortiden kunne også observeres blant Eplebygdingene. Et godt eksempel på kontinuitet av fortiden i Eplebygda er odelsgardene. Ved å videreføre odelsgården fra generasjon til generasjon er bøndene i Eplebygda med å ivareta en fortid som kan kalles «tradisjon». Når det skapes en kontinuitet gjennom forfedre til barn og så videre utvikles det gradvis en «tradisjon» på odelsgården. Videre hevder Giddens (1997) at tradisjon endrer seg i overføringen fra generasjon til generasjon. Det er nemlig på grunn av nye tolkninger og forståelser som oppstår i den konteksten overføringen finner sted. Overføringen i Giddens (1997) perspektiv er dermed en nøye forhandling mellom forventet kontinuitet og tilforlidelige brudd.

Giddens (1997) hevder at det må være en fortid for at man kan kalle nåtiden for «moderne». Uten erfaringer og praksiser fra fortiden ville det ikke vært en moderne nåtid. «Det moderne samfunns livs refleksivitet består i at sosiale praksiser konstant undersøkes og omformes i lys av innkommende informasjon om de samme praksiser, og følgelig endrer sin karakter på grunnleggende vis» (Giddens 1997: 35). Moderniteten er preget av en forbindelse mellom moderne samfunns livs refleksivitet og individuelle disposisjoner og innebærer dermed også en konflikt om moralske valg. I et samfunn hvor individuelle valg settes i sentrum, strider dette også imot det «tradisjonelle». Denne striden kan for eksempel komme til uttrykk ved at en odelsgutt/-jente føler seg nødt til å fremheve valget om å overta odelsgården som et ønsket valg, selv om dette ikke alltid er tilfelle. Det fordi det i dagens moderne samfunn, for de aller fleste

mennesker, er en selvfølge å definere sine personlige valg uavhengig av press og pliktfølelse. Noe som står i opposisjon til det «tradisjonelle».

Når vi lever i en tid, hvor individet og dets valg står sentralt i samfunnet, ble jeg overrasket da jeg i møte med Eplebygdingen kom i møte med den sterke pliktfølelsen de gav uttrykk for. Dette er spesielt tilfelle med odelsgårdbrukerne. Etterhvert som jeg ble kjent med folk i Eplebygda ble det gradvis tydelig hvordan forventninger og pliktfølelse øvde stor påvirkning overfor de valgene en tok. Dette var spesielt synlig på odelsgårdene. For meg var dette uforventet, og medførte overraskelse da jeg oppdaget hvor viktig det var med familierelasjoner i forhold til kontinuitet av arv. Ikke minst viktigheten av å videreføre 'tradisjoner'. Samtidig vil jeg understreke at viktigheten av familierelasjoner og pliktfølelse finner man også i byer. De blir derimot muligens mindre synlig på grunn av den anonymiteten og den større sosial/yrkesmobiliteten en storby gir rom for.

Metode

Feltarbeidet mitt består av deltakende observasjon, ustrukturerte intervju, uformelle samtaler og av samtaler og observasjon i ulike sosiale settinger. Informasjonen jeg bruker i denne masteroppgaven er anonymisert når det gjelder alder, kjønn, sivilstatus, bosted, og andre personlige opplysninger. Dette er viktig både på grunn av hensyn til personer og etiske betraktninger.

Jeg flyttet til Eplebygda januar 2012 og avsluttet mitt feltarbeid i slutten av juni 2012. Årstidene er relevant for min datainnsamling, ikke minst på grunn av dens betydning for inntrykket mitt av den sosiale dynamikken i lokalsamfunnet. Jeg fikk bare med meg 'blømingen', men ikke innhøstingsperioden på odelsgårdene. Dette kunne potensielt endret mitt syn på arbeidsfordeling mellom kvinner og menn. Informantene mine påpekte at kvinner tok større del i gårdsarbeid under innhøsting av frukten, mens i den perioden jeg gjorde feltarbeid ikke kom borti tilfeller hvor kvinner jobbet på gården sammen med mannen. Feltarbeid under innhøstingsperioden kunne muligens gikk ekstra dybde til eksisterende funn og muligens også helt nye funn.

Når det gjelder å finne et sted å bo og få tak i noen som kunne hjelpe meg å komme i kontakt med andre i Eplebygda var jeg veldig heldig. Da en venn av meg fikk vite at jeg skulle på feltarbeid til Hardanger, fortalte han at han har en slektning som bor der. Det var en stor fordel

for meg, da denne slektningen bodde i den samme kommunen jeg ville gjøre feltarbeid i. Ettersom jeg var veldig lite kjent med området hadde jeg ikke sett for meg hvor spredt bygdene var, og derfor var jeg ikke fast bestemt på hvilken bygd jeg skulle gjøre mitt feltarbeid i. At det ble Eplebygda var på en måte ganske tilfeldig. Da jeg kom i kontakt med slektningen til vennen min, fungerte han på mange måter som en nøkkelinformant. Etter et par epost og en telefonsamtale fant han en rimelig og sentral leilighet jeg kunne bo i.

Nøkkelinformanten tok meg vennlig og godt imot og kjørte meg rundt i bygden og fortalte meg litt om bygdehistorikken. Det var kveld og mørkt ute da vi satt i bilen og kjørte rundt, og han fortalte at etter å ha sett litt rundt så skulle han vise meg rundt i sentrum. Jeg var svært spent på hva «sentrum» innebar. Etter å ha sett bygden i mørket på en iskald vinterkveld med tykke snølag overalt, og ikke minst veldige fjell som ramme rundt bygden kjente jeg en stor spenning og rastløshet i kroppen. Bilen stoppet ved en liten kai og jeg spurte spent «Når skal du vise meg rundt i sentrum?», og da svarte han «Vi er i sentrum nå! Der er butikken vår med post, og i det hjørnet der, der borte har vi minibankautomat». Jeg kjente en dyp skuffelse og begynte å gruble over hvordan jeg i det hele tatt skulle klare å bo på et så lite sted. Eplebygda har en populasjon på rundt åttehundre mennesker, men i nærområdet hvor jeg var det om lag trehundre mennesker eller litt mer. Førsteintrykket av bygden var preget av at det var første gang jeg var i en så liten bygd, men også av at jeg hadde forestilt meg noe annerledes, før jeg kom ned. Samtidig sier kanskje min opplevelse av bygden som «liten», noe om det urbane og modernistiske synet jeg brakte med meg til bygden. I en slik sammenheng handler dette også om eget perspektiv som tolkningsgrunnlag og behovet for bevissthet rundt dette i datainnsamlingen og den påfølgende vurderingen av dette.

Tilgang til felten

Nøkkelinformanten var en stor hjelp under hele feltarbeidet når det gjaldt å gi meg tilgang til kontakter og informanter. Over de første to månedene ble jeg gradvis kjent med stedet og de første kontaktene på en slik måte at det ble lettere å utvikle noen kontakter og bekjentskaper. I tillegg var det en stor pluss å sitte i bygdens ene sosiale møtested, som var en blanding av liten kaffe og restaurant. Jeg spurte eierne om det var greit å sitte der og snakke med folk som kom dit for enten å ta seg en kaffe eller spise raspeballer, noe som var fast hver torsdag. Jeg benyttet meg som regel av snøball metoden, og spurte ofte de jeg kom i kontakt med om det var noen andre i bygden som kunne være interessert i prosjektet. På den måten kom jeg i kontakt med enda flere og gjennom disse utviklet jeg oversikt over hvilke aktiviteter som fant sted i bygden.

Under feltarbeidet benyttet jeg meg som regel av uformelle samtaler hvor jeg stilte åpne spørsmål til informantene, enten det var på tomannshånd eller i større grupper (for esk. gjennom aktiviteter). Lydopptaket brukte jeg noen få ganger i begynnelsen, men da jeg forstod at det stresset informantene sluttet jeg å bruke denne fremgangsmåten. Ikke minst fordi de interessante samtaleene ofte begynte først etter båndopptageren var slått av.

Aktiviteter i Eplebygda

Jeg var hele tiden veldig opptatt av deltagelse på aktiviteter. Etterhvert som jeg ble kjent med nye innbyggere forstod jeg at de som regel traff hverandre gjennom aktiviteter. Samtidig var det lettere å invitere meg selv, via en informant, til en av disse aktivitetene enn til hjemmene deres. Dette var en effektiv måte å nå frem til mange nye potensielle informanter på, uten at det ble påtatt eller påtrengende. Særlig var dette nyttig fordi det gav tilgang til gruppedynamikk i sosiale situasjoner hvor deltagerne var vant til en grad av fortrolighet som ikke lett klapset ved min tilstedeværelse. Som godkjent «gjest» av en annen deltager opplevde jeg smidig integrering i disse nettverkene. Alt dette er viktig fordi det i Eplebygda ikke er lett å bli invitert hjem til de som bor i bygden. Selv om dette naturligvis varierte fra person til person. Jeg erkjente også at det var lettere å komme i kontakt med eldre folk enn de som var jevnaldrende. Spesielt gjaldt dette unge ektepar. De hadde som regel småbarn og travlere dager, i forhold til eldre ektepar og pensjonister.

Nesten alle kvinner i bygden, uansett alder, er «medlem» i en jenteklubb. Jeg prøvde ved flere anledninger å få tilgang til en slik klubb, men dette representerte en særlig utfordring. Når jeg spurte disse kvinnene om de hadde faste dager i måneden hvor de møttes, fikk jeg ofte til svar at de selv hadde det så travelt og de ikke var flinke til å bli med slikt. Jeg var tilstede i en slik klubb kun en eneste gang i begynnelsen av feltarbeidet, og da ble jeg invitert av en tilflytter som var i ferd med å flytte fra Eplebygda. I etterkant var det i det store og det hele ingen flere invitasjoner, selv om jeg ved flere anledninger nevnte og fortalte at jeg gjerne ville bli kjent med jevnaldrende kvinner. Den ene gangen jeg fikk anledningen til å delta, la jeg fort merke til at vertinnen kontinuerlig gikk fram og tilbake på kjøkkenet og hentet mat og drikke. Selv om bordet var fullt av masse god frukt, flere ostevarianter, ulike typer kjeks og te, men ingen vin eller andre typer alkohol (mest sannsynlig fordi det var en ukedag), kunne man få inntrykk av at vertinnen var redd for at det ikke var tilstrekkelig.

De fleste kvinnene satt og strikket, snakket om ulike ting i hverdagen og oppdateringer om sist

nytt i bygden. I tillegg var det mye prating om barn, strikking, matlaging og utfordringer i hverdagen og jobben. Noe annet som jeg synes var veldig interessant var hvordan folk tilpasset seg hverandre på tross av ulik sosial og utdanningsbakgrunn. Her var det både gifte, ugifte, de med barn og de uten barn. Av de ugifte var de aller fleste samboer, og bare en av de var enslig eller singel. I tillegg til samtalen, var de samtidig opptatt av å gjøre noe sammen, som for eksempel det å sitte rundt et bord med strikkepinner i hendene og strikkegarn på fanget. Gjennom dette ble det skapt en form for fellesskap blant disse kvinnene. Allikevel fikk jeg fortsatt ikke særlig kontakt med unge ektefeller. Med unntak av noen få som jeg fikk et godt forhold til. Noen aktiviteter jeg regelmessig tok del i var; spinningsgrupper på treningsstudioet, mandagsturer med pensjonistlaget (bare kvinner), strikkekafe med kvinner, lørdagsvafler på den lokale «kafeen», kommunestyremøter og formannskapsmøter på kommunehuset var noen av de faste aktivitetene.

Spinningstimer som sosial omgang

I begynnelsen var jeg en del med på spinningsgrupper for å bli kjent med folk. Det var ikke vanskelig å være synlig blant dem når alle kjente hverandre fra før av. Den første spinningsgruppen jeg deltok på var en halvannen times spinning, noe jeg regnet med kom til å bli en hard time, særlig når det nesten bare var menn som deltok. Denne spinningsgruppen, som gikk hver fredag, var noe helt annet enn det jeg hadde forestilt meg. På denne spinningstimen var det en god blanding av folk med både høyere utdanning, yrkesrettet utdanning (dvs. videregåendeutdanning), og også gårdbrukere. Kanskje ikke noe umiddelbart spennende med dette. Det som virkelig overrasket meg var hvordan de som kom på spinningen snakket om alt mulig mens de spinn på sykkelen. De snakket om alt fra hva slags kosthold som var lurt før og etter treningen, om planleggingen av sykkelturneen fra Bergen til Voss, om den nye sykkelen/bilen, til hva planer de hadde for helgen, og så videre. Samtidig var musikken på spinningsrommet så lav som mulig, slik at de kunne kommunisere uforstyrret med hverandre. Da jeg etter spinningstimen fikk anledning til å prate med spinningsinstruktøren fikk jeg vite at det var en gruppespinning og ikke en vanlig spinningstime med instruktør som leder timen. Han fortalte at på denne gruppetimen kunne folk velge fritt hvordan og hvor lenge de ville sykle. Det tok ikke lang tid før jeg skjønnte at denne spinningstimen egentlig var en form for sosial arena, hvor man treffer hverandre og slår av en prat med sidemannen.

I tillegg var jeg på andre spinningstimer, hvor det hovedsakelig var kvinner. Sjelden var det en eller kanskje to menn tilstede. Ved disse timene var instruktøren også kvinnelig. En annen

interessant observasjon på kvinnespinningen var at de fleste som kom på disse timene var i alderen mellom førti og sytti. Dette var folk med ulike sosial- og økonomisk bakgrunn, som for eksempel lærere, sykehjemassistenter, butikkmedarbeidere eller jobb innenfor andre serviceyrker. På kvinnespinningen var det en bredere spekter av folk med ulik bakgrunn enn den mannlige spinningen. Det handlet også om småprat på disse timene, i likhet med den mannlige spinningen, men samtidig var kvinnene mer opptatt av å trene og svette enn mennene var på fredagsspiningen. Under disse spinningstimene var det vanlig at det ble vist en film fra Bergen – Voss sykkelturneringen, hvor lokale menn var med. Det var heller ikke uvanlig å høre at «Er det ikke Ole Olsen? Nei da, det er Tor til Johannes», mens kvinnene spinnet. Det jeg la merke til at eldre folk ble som regel uttalt med fornavn og etternavn, mens det ved unge som regel ble henvist til faren. En slik form for patronymikon var veldig vanlig når det gjelder odelsgårder i bygden. Det vil si, når folk snakket om en odelsgutt ble han henvist til farens fornavn, og dette gjaldt både unge ugifte og gifte menn. Denne formen for patronymikon forsvant etter hvert som odelsguttene offisielt tok over gårdsbruket og hadde ansvaret for driften. Da var det vanlig å snakke om gårdbrukeren som «Ole på Opphaug». Det å henvise til stedet en bor på er veldig utbredt i dagligtalen, men dette var igjen spesielt vanlig å bruke om gårdbrukere.

Mandagsturer og strikkekafe

Mandagsturer og strikkekafeen var noen av de faste aktivitetene jeg deltok på. Disse to aktivitetene bestod av bare kvinner, og mange av de var pensjonister, mens andre var i førti- og femtiårene. På begge aktivitetene var det en blanding av kvinner som store deler av livet var hjemmeværende. Disse tok gradvis del i arbeidslivet på deltid, etter hvert som barna ble større. Da var det vanligvis som vaskepersonell på sykehjem eller skole, som pleiemedarbeider på sykehjem, hjelpepleie, butikkansatt og lærere. De fleste av dem var gifte, noen var enker og noen andre var skilte, men alle som kom på aktivitetene hadde barn og de aller fleste hadde også barnebarn. I tillegg var også mange av kvinnene praktiserende kristne, mens andre var personlig troende, men ikke opptatt av å delta på gudstjeneste om søndagene. På en fotoutstilling i den lokale puben kom jeg i kontakt med en veldig hyggelig og vennlig kvinne i syttiårene. Hun begynte å snakke om at hun flere ganger hadde sett meg både på treningssenteret og også mens jeg gikk kveldsturer rundt i bygden. Hun spurte om jeg var interessert i delta på spaserturer sammen med henne og en gruppe kvinner. Disse gikk faste turer hver mandag uansett vær. Dette var svært positivt fordi jeg på denne måten kunne bli bedre kjent med dem på en naturlig måte, uten at de tenkte på seg selv som objekter for intervju.

Etter hvert som jeg regelmessig deltok på mandagsturene fikk jeg muligheten til å bli bedre kjent med disse kvinnene. De aller fleste som var med på turene var tilflyttere og kun et par var innfødte. På mandagsturene var det vanlig å høre kvinnene snakke om barn, barnebarn, matlaging, bakverk og lokalpolitikk som for eksempel skoledebatten var noen av de vanlige temaene. Den lokalpolitiske debatten om nedlegging av skolen i nabobygden var et tema hvor folk i bygden hadde sterke meninger. En viktig grunn for at de fleste hadde en mening om debatten var fordi politikerne var uenige om hvilken skole som burde bli nedlagt. Denne debatten (se kapittel 5) førte også til en konflikt hvor folk ble mer og mer opptatt av kulturelle forskjeller mellom grendene, enn av likhetene og folk i nabo-grenden ble ofte fremstilt som «sære» og «sta».

I tillegg var det også vanlig å høre kvinnene snakke om sosiale medier som facebook, epost, skype, og ikke minst om endringer i bygden. Sistnevnte innebar som regel en romantisk forestilling av fortiden. Et godt eksempel er det å sende barna til barnehagen når de bare var ett år gammel. Dette var kvinnene ofte kritiske til og mente at dagens foreldre kommer seg unna ansvaret med oppdragelse ved å sende de så tidlig som mulig til barnehagen. Samtidig var de kritiske til hvor lite utfordringer den unge generasjonen hadde. Dette forklarte de ofte med den økonomiske og teknologiske utviklingen. Dette er svært interessant, fordi på den ene siden handler dette om hva de sier å verdsette og ser på som viktige verdier, men på den andre siden om hva de egentlig gjør. Som jeg påpeker i teksten benyttet mange av disse kvinnene seg av sosiale medier som facebook og skype. Her er det tydelig at selv om de er kritisk til en slik utvikling, er det ikke alltid slik at det disse handlingene samsvarer med det man faktisk gjør eller ikke gjør.

I likhet med mandagsturene var også strikkekafeen en arena for sosial omgang, hvor kvinnene gjennom strikking, møttes over en kopp kaffe og en skillingsbolle/vaffel eller noe lignende bakverk. Kvinnene var veldig hyggelige og tålmodige og lærte meg å strikke. Som nevnt tidligere er Eplebygden et lite sted hvor alle kjenner alle, og derfor tok det ikke lang tid før de aller fleste hadde hørt om meg, og at jeg studerte «tilhørighet til stedet». De aller fleste kvinnene som var med på mandagsmøter var også med på strikkekafeen, noe som var en fordel når det gjaldt å bli bedre kjent med dem. Kvinnene synes det var veldig morsomt at jeg kom til bygden for å studere menneskene, samtidig som de synes det var litt merkelig, fordi de selv ikke synes det var noe spesielt med dem.

Både gjennom mandagsturene og strikkekafeen fikk jeg god kontakt med flere av deltagerne. Noe som åpnet for senere anledninger til å besøke disse i deres hjem. Dette var en stor fordel, fordi de samme kvinnene også drev en liten butikk hvor de solgte ulike strikketøy, suvenir, strikkegarn, og lignende. All pengene de fikk inn, gikk til leieutgifter av butikklokalet og andre utgifter som for eksempel strikkegarn. Kvinnene fikk ingen lønn for å stå der og selge varene, men gjorde det altså som frivillig arbeid, eller dugnadsarbeid. Noe av det jeg synes var veldig interessant er kommunikasjonen mellom dem. For det første, som jeg har nevnt det tidligere, hadde kvinnene ulike sosial og økonomisk bakgrunn, men samtidig var kvinnene opptatt av det de hadde til felles og fokuserte som regel på dette. Det å sitte sammen, strikke og snakke om barn og familie handler også om hvilke verdier kvinnene vektla som viktige.

Kafeen og lokalpolitikk

I tillegg til aktiviteter som spinningsgrupper, mandagsturer, og strikkekafeen, var det også en liten «kafe/restaurant» lignende sted, hvor en kunne få seg en kopp kaffe eller spise dagens middag på menyen. Her var det som regel en god del folk på torsdager og lørdager. Det var vanlig å se folk med ulike sosial og økonomisk bakgrunn. Det vil si gårdbrukerne, andre høyt utdannede folk som lærere, jurister, ingeniører, lokale politikere, servicearbeidere, håndverkere og eller funksjonærer. Ikke minst gifte, ugifte, skilte og enslige forsørgere. På torsdager var det raspeballer på menyen, mens det på lørdager var formiddags vafler og kaffe. I likhet med de andre aktivitetene var dette en form for sosial omgang, og dette ikke minst fordi mange ville støtte driften av den lokale kafeen. Her var det veldig vanlig at folk fikk en melding på mobilen som minnet dem om at det var raspeballer på menyen, eller at folk på forhånd bestilte raspeballer, slik at eieren/kokken legge av så mange porsjoner som nødvendig. Spesielt på lørdager var det som regel masse folk på kafeen, og her var det stort sett eldre folk (eller pensjonister), men også yngre folk som kom innom for å ta en kaffe og slå av en prat med bekjente.

Som det ble nevnt tidligere var det en heftig debatt om skolesammenslåing i kommunen da jeg flyttet til Eplebygda. I lokalavisen kunne en lese ulike artikler og kronikker hvor lokale politikere uttrykte sin frustrasjon mot enkelte kolleger (politikere i kommunestyret). Noe jeg synes var svært interessant var hvordan det under kommunestyremøter som regel hersket ro og fred og ingen heftige diskusjoner. Alle som ville si noe rakk opp hånden og ventet til de fikk ordet. Da jeg spurte styretsekretæren om hvorfor det alltid var så rolig og stille, svarte han at på

styremøter handlet det som regel om å vedta ulike vedtekter, og han mente at jeg derfor måtte være med på formannskapsmøter. I følge han var det mye mer heftigere diskusjoner og uenigheter på formannskapsmøtene og at det der ofte var høyt spenningsnivå. Jeg var med på de fleste formannskapsmøter i tillegg til kommunestyremøter men jeg observerte ingen forskjell, når det gjaldt grad av intensitet i diskusjoner, osv. Etter hvert som jeg snakket med ulike folk kom det frem at alle politikere enten hadde vennskap eller bekjentskap til hverandre. Mange mente derfor at der var veldig vanlig å ta opp saker og vedtekter på tomannshånd, hvor de kom til enighet med hverandre. De som gikk til lokalavisen og uttrykte sin frustrasjon, var som regel stille og i harmoni med resten under møtene, noe som tydet på at de ble «enig» med hverandre før de kom til møtene. Et slikt trekk ser en også i Barnes sin studie fra Bremnes (1954). Hans studie viser at det i lokalpolitikken som regel eksisterer en konsensus, det vil si enighet om enstemmige avstemninger. Barnes (1954) begrunner det med at uenigheter blir tatt opp på kammerset, altså før de formelle politiske møtene. Politikerne kommer til enighet på forhånd. Det er visse trekk ved kommunestyremøtene som tyder på konsensus, men samtidig vil jeg ikke utelukke at dette også var veldig avhengig av hvilken politisk sak det gjaldt. Skolesaken var et sensitivt tema for de aller fleste, og i en debatt der de færreste stod imot majoriteten var det ikke enkelt å endre avgjørelser. Det at de virket «enige» med majoriteten sier muligens også noe om «likegyldighet», når en vet at en ikke kan endre avgjørelsen.

Den lokale puben

Den lokale puben var som regel åpen to ganger i uken, det vil si fredag og lørdag. Dette var kanskje et av de mest attraktive stedene for folk å samles og hygge seg med øl og vin. Puben ble for mange sett på som et naturlig sted å møtes om helgene. Selv om det varierte fra helg til helg hvor mange som kom dit, var det et attraktivt sted for sosial omgang. Her var det vanlig å se folk fra alle de ulike sosiale gruppene i samfunnet, med unntak av innvandrere, sesongarbeidere og konservative kristne. I tillegg var det heller ikke vanlig å se pensjonistkvinnene som var med i strikkekafeen og mandagsturene, men derimot veldig vanlig å se mennene som gikk på fredagsspinningsen. Både eldre og unge menn var veldig representative i bruken av puben, men samtidig var det også vanlig å se en god del unge kvinner i alderen mellom atten og femti. Den lokale puben brygget fire ulike ølsorter, og to av de hadde interessante historier. Mens «staut/raud harding» sa noe om at hardingene er modige og tøffe, sa «bitter harding», ifølge de som drev puben, noe om folk på den andre siden av fjorden (se kapittel 5). Puben ble startet opp av fire venner hvor tre av dem var bønder og ølen ble brygget av en annen gårdbruker som igjen var en del av vennekretsen. I tillegg til lokalt produsert øl,

ble det også arrangert konserter, kunst- og fotoutstillinger og festivaler på puben.

På denne puben var det mye som foregikk på dugnad, og det var heller ikke uvanlig at venner som kom dit hjalp til med rydding av tomme glass eller servering av alkohol når det var hektisk. Det fremstod tidlig som åpenbart hvordan folk bryr seg om puben sin. De aller fleste viser å føle et viss ansvar når det gjelder å sørge for at stedet ikke får dårlige rykter, som kan true puben. For mange er det svært viktig å ha puben, og jeg har hørt folk si at den er et av de viktigste sosialiseringstedene hvor de kan møte venner og bekjente et annet sted enn hjemme. Quiz'en som ble gjennomført en gang i måneden var veldig populær og det var som regel fullt av folk på puben. Jeg var som regel med alle quizene i løpet av det halvåret feltarbeidet varte. I tillegg var jeg med på vår-festivalen og noen av konsertene. Noe som overrasket meg var måten folk ble servert øl på. Når det kom en vennegjeng og satte seg rundt et bord, var det veldig vanlig at de bestilte øl i vannmugger. Det var sjeldent folk kom dit for å drikke vin. Som regel konsumerte gjestene bare øl (i store mengder). Her er det klart individuelle variasjoner, men de aller fleste drakk store mengder øl.

Min bakgrunn og mine utfordringer under feltarbeidet

Jeg er en ung og ugift kvinne, og samtidig har jeg en annen etnisk bakgrunn. Jeg er født og oppvokst i den kurdiske delen av Tyrkia og har bodd i Norge siden jeg var seksten år. Selv kommer jeg fra en stor familie som har vært gårdbrukere og landsbyeiere (liten landsby), hvor de selv har sesongarbeidere og andre fastboende som tar seg av ulike arbeidsoppgaver. Dette har fått meg til å tenke tilbake på bøndene i Kurdistan hvor jeg fant mange fellestrekk med bøndene i Eplebygda. Selv om det er to ulike kontekster var det mange ting som minnet meg om bøndene i de kurdiske områdene, når det for eksempel gjelder slektskap, sosiale relasjoner i samfunnet og hierarkiske forskjeller mellom bønder og arbeidere. Samtidig har jeg mesteparten av livet bodd i store byer, noe som igjen påvirker måten jeg oppfatter «tradisjon». Altså, som en konstruert forestilling av fortiden. Jeg mener da ikke at praksisen omkring, som for eksempel bunad, ikke har eksistert tidligere, men at slike praksiser hele tiden konstrueres fra generasjon til generasjon. Husfliden bestemmer for eksempel mye omkring hvordan en bunad skal se ut eller hva slags broderi og stoff som er akseptabelt.

Videre ble jeg gjennom viktigheten av navn og det å bli oppkalt etter besteforeldre minnet om besteforeldregenerasjon i Kurdistan. Dette var veldig utbredt i Eplebygda og igjen praktiseres

dette i større grad hos odelsgårdbrukerne enn hos andre folk i bygden. Dette var en stor overraskelse for meg, fordi slik informasjon skapte hele tiden ekko tilbake til min egen (stor)familie i Kurdistan. Et annet eksempel er at det hovedsakelig bare var menn som tok over odelsgårdene, og ikke minst måten hvordan disse gårdene symboliserte en kontinuitet av slektskap. Som jeg har påpekt tidligere hevder Giddens (1997) at i moderne samfunn står individet og dets valg i sentrum. At kontinuiteten av odelsgårdene som regel gikk gjennom far til sønn var veldig overraskende for meg. Jeg hadde sett for meg at det ville være omtrent like mange kvinner som menn som overtok odelsgårdene. Det å overta odelsgården fordi man føler seg forpliktet til å videreføre denne kontinuiteten, oppfattet jeg som «tradisjonelt», fordi jeg hadde sett for meg at det ville være små forskjeller mellom norske bygder og byer. Men samtidig oppfatter jeg mitt moderne og urbane syn som en fordel, når det gjelder selve datainnsamlingen. Hvis jeg selv var vokst opp i en bygd i Norge ville jeg mest sannsynlig tatt mange ting som jeg har med i oppgaven for gitt, og gått ut ifra at det var naturlig istedenfor å se på de med antropologiske øyne.

Når det gjelder hvordan folk i Eplebygda oppfattet meg, var det tydelig at jeg ikke ble oppfattet som en bergenser. Et veldig vanlig spørsmål jeg fikk var «hvor kommer du fra?». Jeg svarte som regel med at jeg hadde familie i Egersund, men at jeg så på meg selv som fra Bergen. Og da fikk jeg igjen spørsmålet om «ja, men, du er jo ikke norsk. Hvilket land kommer du egentlig fra?». Dette synes jeg var veldig fascinerende, fordi selv oppfattet jeg meg som bergenser. I tillegg var mange nysgjerrige på hva slags kultur jeg hadde. De aller fleste kategoriserte meg som en «kulturell» muslim, til tross for at jeg hele tiden ga tydelig uttrykk for at jeg var ikke-troende (ateist), og til tross for at jeg tok del i de aller fleste aktivitetene som regnes for å være «norske».

I tillegg ble jeg kategorisert som «innvandrere», både på grunn av utseende men også fordi jeg kom fra et ikke-vestlig land. Dette er en form for «imperativ status» (Barth 1960). Barths sosiologiske analyse av samfunnsstruktur og sosial lagdeling i Swat, Nord-Pakistan viser at selv om folk i Swat er muslimer og landområdet ligger utenfor India og de hinduistiske områdene, tyder det hierarkiske systemet og maktforholdene i samfunnet blant de ulike gruppene på hinduenes kastesystem (Barth 1960: 113). Videre skriver han at selv om en er prest, men har en far som var snekker vil han fortsatt bli tildelt en identitet som snekker. I følge Barth, selv om presteyrket har en høyere status enn snekkeryrket i samfunnet, vil den personen fortsatt tilhøre

snekker-kasten (Barth 1960). Altså, selv om personen identifiserer seg som en prest, vil farens status som snekker være dominerende i forhold til alle andre måter personen identifiserer seg. I mitt tilfelle er det å være født i utlandet, det vil si «førstegenerasjonsinnvandrere». Selv om jeg har ulike identiteter som kvinne, student, bergenser, ung, ugift, ateist, o.l. vil fortsatt en statustildeling som «førstegenerasjonsinnvandrere» være dominerende i forhold til de overnevnte identitetene. En slik identitetstildeling kom også til uttrykk i ulike settinger, og den mest konkrete situasjonen hvor jeg ble kategorisert som en ikke-norsk var på norskkursundervisningen. Jeg ble spurt om jeg hadde lyst å bli med på norskkursopplæringen og snakke kort om hvorfor jeg var i Eplebygda og hva studien handlet om. Da jeg kom frem, ble det liten anledning til å snakke om prosjektet. Jeg ble i stedet holdt fram som et «vellykket» forbilde for innvandrere, noe jeg synes var svært pinlig. Selv om jeg prøvde forsiktig å si til de på norskkursopplæringen at «integrering» ikke nødvendigvis lå i det å ta høyere utdanning og at det var ulike måter å «integrere» seg i samfunnet på, ble jeg presentert som et godt eksempel på «integrering». Det å bli fremstilt som et «vellykket» eksempel på «integrering», sier noe om den «imperative statusen» (Barth i Leach 1960) jeg blir tildelt, selv om jeg ikke identifiserte meg med det.

Når det gjelder det å flytte fra en by til en liten bygd som Eplebygda, var det en stor utfordring i starten av feltarbeidet. Til å begynne med var det veldig ensomt å bo der, og det var heller ikke lett å komme i kontakt med unge folk. Men etter hvert som jeg ble kjent og deltok i de ulike aktivitetene ble det lettere å bo der. Spesielt var det fint å bo der når vinteren var over, og det var lettere å komme seg ut på fjellturer. I tillegg var det flere aktiviteter om våren og sommeren enn om vinteren. Etterhvert som tiden gikk utviklet jeg også gode relasjoner til mange i Eplebygda, hvor jeg gikk turer med dem, gikk på kaffebesøk o.l. Helt på slutten vil jeg også påpeke at min bakgrunn, altså, det at jeg ikke ble oppfattet som en Bergenser eller en etnisk nordmann også var en stor fordel for meg i mange situasjoner. Informantene mine var som regel opptatt av å forklare meg hendelser, 'tradisjoner', ritualer, og kulturelle trekk ved samfunnet i detaljer, slik at jeg fikk med meg alt. Igjen var det en fordel å være en ung kvinne og student, fordi jeg ble sett som «ufarlig» og også litt «uvitende/naiv» i forhold til visse sosiale koder. Denne fordelingen fungerte som et inngangspass til deltakelsen i ulike aktiviteter og det å omgås folk fra ulike miljø, uten at jeg ble utestengt av noen av de miljøene. Men om jeg hadde bodd lenger i bygden, ville jeg mest sannsynlig på et tidspunkt måtte velge mellom et av miljøene.

Kapitteloversikt: 2 - 5

I kapittel to skal jeg drøfte odelsloven og hvordan denne loven har vært sentral for kontinuiteten av odelsgårdene i Eplebygda og videre hvordan en slik kontinuitet blir oppfattet som en 'tradisjon'. I forlengelsen av dette skal jeg ut ifra datamaterialet mitt analysere ulike aspekter ved 'tradisjoner' knyttet til odelsgården, og i hvilken grad odell rundt pliktfølelsen og måten odelsgården blir oppfattet som en videreføring av forfedrenes arv. Nemlig reproduisering av tradisjoner.

I kapittel tre diskuterer jeg navneskikker, slektskap og tilhørighet til odelsgården, men også til hjembygden. Ved oppkalling etter besteforeldre, spesielt etter farfar, blant gårdbrukerne, skal jeg drøfte denne arvedynamikken knyttet til slektskap som et uttrykk for tilhørighet. I tillegg skal jeg drøfte gårdbrukernes posisjon som «ekte» innfødte i lokalsamfunnet som igjen kommer til uttrykk gjennom videreføring av odell som arv. Samtidig skal jeg drøfte kort hvorfor det er flest mannlige odelsgårdbrukere, og hvorfor det sjeldent er kvinnelige.

I kapittel fire skal jeg analysere de 'innfødtes' tilhørighet til stedet, og i hvilken grad tanken rundt odell som arv har blitt adoptert i samfunnet. En slik odellstenkning finnes i de ulike familiebedriftene som i likhet med odelsgårdene har gått i arv fra far til sønn (eller mor til datter). Videre vil jeg også en analysere en av familiebedriftene i Eplebygda og drøfte de lokales syn på denne. Jeg kommer også til å diskutere dette i form av sosiale eller klasseskiller i samfunnet. Samtidig ønsker jeg å drøfte bøndenes hierarkiske posisjon i samfunnet i forhold til arbeidere, og motsetninger som følger av dette. Ikke minst skal jeg gjennom de lokales kategoriseringer av 'innfødt' og 'tilflytter' gi en beskrivelse av hvordan tilhørighet til stedet uttrykkes og hvem som oppfattes som en «ekte» Eplebygding.

I kapittel fem ønsker jeg å se på den sosiale dynamikken i samfunnet, som igjen synliggjøres i ulike lokalpolitiske debatter og i striden om ressurser. Gjennom debatten om å beholde den lokale skolen kommer jeg til å diskutere markeringen av tilhørighet til bygden og lokalsamfunnet. Samtidig vil jeg drøfte Eplebygdingers forhold til nabogrender og andre bygder i kommunen, og da særlig deres markering av stedstilhørighet.

Kapittel 2

Bønder, odel og reproduksjon av tradisjoner

I dette kapitlet vil jeg fokusere på bønder og deres arv av odelsgård. Ved å se på kontinuiteten i overføringen av odelsgård, vil jeg også se på hvilke aspekter ved tilhørighet som gjenspeiles i arven av disse. I tillegg vil jeg se på hvorfor bøndene i Eplebygda ser viktigheten i å reprodusere tradisjoner knyttet til odelsgården. Forventninger til den som har odel og pliktfølelsen rundt å videreføre odelsgården er noen av de viktige aspektene jeg vil se på. Disse trekkene finner man også fra tidligere studier om odel og gårdsbruk. Som nevnt tidligere har Siverts (1978), Daugstad (1999) og Sletten (2004) skrevet om odel som arv, slektskap, pliktfølelse og kontinuitet av odelsgård på Vestlandet. Selv om de overnevnte har studert ulike steder og har forskjellige perspektiver, er det mye som går igjen, nemlig slektskap og kontinuitet. «Odelsretten er eit gammalt rettsfenomen med røtter tilbake til 1000-talet. Odelsjorda var slekts- eller ættejorda, og stod frå gammalt av i ei særstilling (Daugstad 1999: 27)» Videre hevder Daugstad at;

Odelsretten har fram til i dag vore oppe til debatt og diskusjon. På 1700-talet og i unionstida med Danmark var den gjenstand for kritikk frå mange hald. Særleg danske adelsmenn ønska odelsretten oppheva, slik at ein kunne kjøpe opp norske gardsbruk. Det var ikkje ei liknande lov i Danmark, der jord kunne kjøpast og seljast fritt. Vidare meinte ein frå politisk hald at odelsretten var skadeleg og "hemma jorddyrkinga". Likevel må odelsretten ha blitt sett på som viktig for bøndene, og den vart grunnlovsverna i 1814 (Daugstad 1999: 27).

I sitatet av Daugstad ser en både odel som rettsfenomen basert på slektskap, samtidig som en ser viktigheten av å lovfeste odel som en rettsinstitusjon. Lovfesting av odel som en rettsinstitusjon har på mange måter bidratt til odel som en «tradisjon», noe som gjør Norge ganske unik i forhold til resten av verden (jfr. Moland 2005). For mange er det en plikt og en selvfølge å reprodusere tradisjoner knyttet til et gårdsbruk, slik som å sørge for å videreføre odelsgården til neste generasjon. Arv av det materielle på gården som hus og andre gjenstander er en del av denne arvedynamikken. I tillegg til de overnevnte eksemplene er det også viktig å reprodusere andre tradisjoner som bruken av bunad, ølbrygging på gården og være bevisst på tradisjonell husmannskost. Selv om de sistnevnte eksemplene er mer generelt utbredt blant de innfødte i lokalsamfunnet, blir disse tradisjonene enda viktigere å reprodusere når en tilhører et

gårdsbruk. Noen aktuelle spørsmål for dette kapitlet er; Hva er det som overføres fra en generasjon til neste i Eplebygda? Hvordan skjer overføringen? Hva er det man egentlig arver når man overtar en odelsgård? Før jeg begynner å analysere odel i Eplebygda, skal jeg drøfte kort den etiske og emiske fremstillingen av begrepet «tradisjon». Den etiske forklaringen, det vil si den faglige, er ganske så vid og det er også store variasjoner fra fagfelt til fagfelt når det gjelder definisjonen av begrepet «tradisjon». Jeg velger å benytte meg av sosiologen Edward Shils (1981), den marxistiske historikeren Eric Hobsbawm (1984) og sosialantropologen Leif Selstad (1994). Jeg skal presentere kort alle de tre studiene for å gi en generell forklaring på den etiske forståelsen av «tradisjon», og videre skal jeg drøfte kort hvordan disse studiene kan være relevant for datamaterialet om Eplebygda.

Tradisjoner og tradisjonalisme

Shils (1981) sin studie viser en mer generell forklaring av begrepet «tradisjon». I følge Shils (1981) handler tradisjon ikke om noe som videreføres som en konkret handling, men heller om måten individene tar imot en slik handling på (Shils 1981: 13). Videre skriver Shils at det er avhengig av individene om de betrakter en handling som «tradisjon» eller ikke, og han understreker at selve handlingen endrer seg i overføringen fra en generasjon til neste (Shils 1981: 13-14). «Tradisjon» som handlingsuttrykk gjennom symboler og ritualer, og den viktigste delen av slike handlinger, er at det for den som tror på og praktiserer «tradisjonen» vil oppleves som en fellesidentitet som forbinder dem til forfedrene og fortiden (Shils 1981: 13-14).

Når man videre ser på Hobsbawm (1984) studie om «tradisjon», er han veldig kritisk til begrepet. Den marxistiske historikeren gir ulike eksempler fra moderne nasjonale stater og påpeker hvordan mange av de tradisjonene man oppfatter som flere århundre gamle, egentlig er blitt oppfunnet i senere tid, og styrt gjennom ritualer og symboler som er preget av verdier (Hobsbawm 1984). Hobsbawm (1984) på sin side definerer begrepet tradisjon som;

‘Invented tradition’ is taken to mean a set of practices, normally governed by overtly or tacitly accepted rules and of a ritual or symbolic nature, which seek to inculcate certain values and norms of behavior by repetition, which automatically implies continuity with the past. In fact, where possible, they normally attempt to establish continuity with a suitable historical past (Hobsbawm 1984: 1).

Overnevnte sitatet fra Hobsbawm (1984) påpeker at «tradisjoner» innebærer en kontinuitet med fortiden og han understreker at kontinuiteten normalt er sett etablert med en ‘egnet’ historisk

fortid. Når den historiske kontinuiteten etableres slik at den egner seg til en viss gruppe mennesker, mener Hobsbawm (1984) at det fører til en oppdiktet kontinuitet av fortiden, nemlig tradisjon. Hobsbawm (1984) eksemplifiserer dette med blant annet språket flamsk i Belgia, omtalt som morsmålet til det flamsktalende folket. Hobsbawm (1984) viser til en fransk språkforsker som har funnet ut at språket til mødrene og bestemødrene til det flamske folket var flamsk, og at de ikke snakket flamsk til sine barn (Hobsbawm 1984: 14). I følge Hobsbawm er flamsk som «morsmål» metaforisk og ikke litterært. Det vil altså si at det blir snakket om det som morsmål blant flamlendere i Belgia, men at det historisk ikke er det.

Når man ser på Selstads (1994) studie om lokalsamfunnet i Tsukuda i Japan, gir han en annen vinkling på begrepet «tradisjon». Han ser både på det sosiale liv og kulturelle «tradisjoner» i Tsukuda lokalsamfunnet, og påpeker kombinasjonen av det moderne og tradisjonelle liv i samfunnet (Selstad 1994). Selstad (1994) gir husholdet i Tsukuda som et eksempel på det moderne liv, hvor måten folk lever stort sett er sammenlignbart med bylivet i Japan. Videre gir han eksempler fra deltakelse i lokalsamfunnet og hevder at en person kan delta i to ulike roller på samme tid. Som for eksempel vil lederen for den lokalpolitiske foreningen oppfattes som en representant/leder for foreningen, mens en som organiserer de kulturelle/religiøse festivalene vil bli oppfattet som en elder (betegnelse for gamle menn) (Selstad 1994: 42). Det sistnevnte blir ifølge Selstad (1994: 42) beskyttet som en separat del innenfor det sosiale nettverket i samfunnet. Slike deltakelser i lokalsamfunnet (festivaler) kaller Selstad (1994: 43) for «tradisjonalistiske», men videre hevder han at folk som regel var ubevisst i forhold til hvorfor de tok del i slike festivaler og de hadde som regel ingen svar på det. Selstad (1994: 43) mener at bruk av slike «tradisjoner» ikke var ladet opp med spesielle interesser i lokalsamfunnet for å ivareta dem.

Videre understreker Selstad (1998) viktigheten av å se på «tradisjoner» gjennom den konteksten de inngår i, og ifølge han trenger ikke «tradisjonalismen» være negativ. Videre sier han at en må studere måten begrepet uttrykkes lokalt. Det å delta i og praktisere «tradisjoner» har ikke alltid en baktanke (f.eks. politisk), og Selstad mener det er derfor viktig å vurdere «tradisjonalisme» ut fra den konteksten den blir brukt. Selstad (1998: 209) kritiserer blant annet Shils' (1981) studie om tradisjon på grunn av hans generelle beskrivelse av begrepet. Videre hevder Selstad (1998) i sin kritikk av Shils (1981) at det er vanskelig å skille mellom en positiv eller negativ deltakelse i tradisjonen når man ikke har studert den konteksten den inngår i, og for å komme frem til en slik forklaring må man studere folks deltakelse i handlingen og tanken

bak deltakelsen.

Mens den faglige beskrivelsen handler mer eller mindre om «tradisjon» som konstruksjoner og eller vektlegging av kontekstuelle forklaringer, kommer den emiske forståelsen av tradisjon blant Eplebygdingene til uttrykk gjennom praksiser de mener går tilbake i tid til forfedrene. Videreføringen av odelsgården (skal se nærmere på i neste avsnitt) fra den ene til den neste generasjonen blir som regel omtalt som en del av den lokale 'tradisjonen'. For de som praktiserer og ser viktigheten av denne formen for arv handler det som regel om tilhørighet til fortiden, altså forfedrene (jfr. Shils 1981). Samtidig er det mange andre ting de lokale oppfatter som 'tradisjon', blant annet bruken av bunad, praktiseringen av visse matretter (f.eks. lutefisk på julaften) og mye mer blir omtalt som 'tradisjon'. Det er også viktig å understreke symboliseringen av det en oppfatter som 'tradisjon'. Et godt eksempel er feiringen av nasjonaldagen, 17.mai. På denne dagen var de aller fleste Eplebygdingene kledd i bunader med flagg i hånden. Mange deltok i feiringen fordi de så på det som en «tradisjon», men uten å ha noen sterke meninger om hvorfor de gjorde det (jfr. Selstad 1994). Det også mange som var veldig bevisst på at det var viktig å markere Norges nasjonaldag og Norge som en enhetsstat. Det sistnevnte tyder mer på «tradisjonalisme», (jfr. Selstad 1994), fordi i en slik sammenheng er man bevisst på praktiseringen og deltakelsen av en slik feiring for å markere sin nasjonaltilhørighet. Både «tradisjoner» og «tradisjonalisme» i Eplebygda kommer jeg til å drøfte gjennom ulike eksempler i oppgaven, men før det vil jeg gi en kort beskrivelse av den emiske oppfattelsen av gårdbrukernes opprinnelse.

Bøndernes opprinnelse

Når vi ser på videreføringen av odelsgårdene i Eplebygda spiller de en viktig rolle både når det gjelder næringslivet og lokalpolitikken. Ifølge mange i bygden går fruktdyrkingen helt tilbake til 1300-tallet. Mange mener at det var 'britiske munkere' på 1300-tallet som bosatte seg i Eplebygda og startet opp med fruktdyrking og brygging av sider og øl. Andre mener derimot at det er usikkerhet rundt om det var britiske munkere eller folk fra områder rundt Bergen. Det at noen mener det var britiske munkere som startet opp fruktdyrking, mens andre mener at dette er en myte er veldig interessant i forhold til Paul Connerton's (1989) studie om hvordan samfunn husker. «Kollektiv hukommelse» mener Connerton (1989) henger sammen med vaner, kroppslige praksiser og rituelle forestillinger. I følge Connerton (1989) er våre nåtidserfaringer avhengige av våre kunnskaper om fortiden, og ikke minst hvilke bilder av fortiden som legitimerer nåtidens sosiale orden. Kunnskapen om fortiden gjenopplives både gjennom

kroppslige og rituelle praksiser. Som for et eksempel religiøse ritualer. Religioner har ulike måter å symbolisere og praktisere kunnskap om fortiden. Videre hevder Connerton (1989) at når slike narrativer og forestillinger gjennom menneskelig interaksjon relateres til andre i samfunnet (fortiden), blir en slik hukommelse betraktet som kulturell heller enn en individuell aktivitet. Altså, gjennom praktisering av den kunnskapen man har tilegnet seg om fortiden, oppfattes dette som en «kulturell tradisjon», og videreføres ofte gjennom generasjoner.

I tilfellet mine informanter, romantiseres fruktdyrkingen gjennom bøndernes «opprinnelse» gjennom britiske munkar som da strekker seg tilbake til 1300-tallet. Denne kollektive hukommelsen i Eplebygda kommer da til uttrykk gjennom tilegning av kunnskap om fruktdyrkingen og det romantiske bildet de skaper av Hardanger som et dyrkbart og fruktbart sted. Tidlig i feltarbeidet forstod jeg at det å videreføre odelsgården er særlig viktig for bønder i Eplebygda. Det vil si at gårdsbruk som oftest har gått i arv fra far til sønn og i noen tilfeller fra far til datter. Det finnes klart også tilfeller hvor gårdsbruk har gått i arv fra mor til sønn eller datter, selv om dette er sjeldnere. At gården går i arv er svært viktig for de aller fleste gårdbrukere i Eplebygda. Selv om fruktdyrking er både krevende og risikabelt (avhengig av riktig klima), er det ikke det samme som å jobbe i et fjøs med kyr og andre dyr. Frukten blir brukt til produksjon av cider, saft eller selges som fersk frukt. Som nevnt i introduksjonen er det mange turister som kommer til Eplebygda bare for å oppleve 'blømingen' av frukttrærne, noe som ikke er vanlig når det gjelder kyr- og melkeproduksjon. Dette bidrar til å skape det romantiske bildet av fruktgårdene. I de neste avsnittene skal jeg se nærmere på odel, og i tillegg vil jeg se på hvordan denne, eldgamle, rettsinstitusjonen fortsatt har sin virkekraft i praksis blant gårdbrukerne i Eplebygda.

Odel- og åsetesretten i Eplebygda

Ordet «odel» kan bety ulike ting, men felles for alle tolkninger er at den tyder både på «dyrket eiendom» og «slektskap» (jfr. Daugstad 1999). Dette er veldig interessant i forståelsen av odelsgårdbrukerne i Eplebygda og viktigheten av å videreføre odel som arv. «Odelsretten er eit gammalt rettsfenomen med røter tilbake til 1000-talet. (...) Likevel må odelsretten ha blitt sett på som viktig for bøndene, og den vart grunnlovsverna i 1814 (Daugstad 1999: 27)». Daugstads sitat viser at dette gamle rettsfenomenet gjennom et statlig grunnlovsværn har sørget for en slektsbasert arv av odel. Lovfesting av odelsretten spiller et svært interessant mønster i forhold til odel som arv. Det er liten tvil om at staten bevisst har sørget for kontinuiteten av en slik arvedynamikk, og denne formen for arv blir i dag av Eplebygdingar oppfattet som 'tradisjon'.

Som en også ser hos Daugstad (1999) var formålet å beholde gårdsbruket i slekten, men det å beholde bøndene i bygden var en viktig effekt av loven. En har odelsrett dersom en har foreldre som har eid hele eiendommen med odel i tyve år. Igjen har en odelsrett dersom en har en tante eller onkel (både fra fars- og morssiden) som har eid eller eier en eiendom med odel i tyve år. Det samme gjelder når foreldrene til ens egne foreldre (besteforeldre) har eid eller eier hele eiendommen med odel (Statens Landbruksforvaltning²).

Etter en lovendring i 1974 fikk kvinner rett til odel, i likhet med menn i familien, og dersom den eldste i familien er en kvinne blir hun første prioritet på bakgrunn av rekkefølgen i søskenflokk. Odelsrett er selvfølgelig et langsiktig prosjekt. Det er boplikt på gården, altså den som odler gårdsbruket er pålagt å bo på gården og drive den i minst fem år. Dersom dette ikke skjer i løpet av en fem års periode, ved å søke om løsrivelse av bruket fra den som egentlig fikk odelsgården ved åsetesretten, kan andre i slekten som har odelsrett kreve gårdsbruket. Når bo- og driveplikten ikke finner sted av den som har odlet eiendommen, har de andre med odelsrett full krav på å få tilbake eiendommen (Lovdata³).

I Eplebygda og i dagligtale generelt snakker en om «odelsgutten/odelsjenta» men en burde kanskje heller snakke «åsetes gutten og åsetes jenta» (jfr. Daugstad 1999). Ordet «åsete» blir brukt om en som er beboer og eller eier av jord (Sletten 2004: 12). Etterkommerne av den som sitter med full odel- og eiendomsrett på odelsgården har en egen åsetesrett, som gjør de mer privilegerte i forhold til andre slektninger som har odelsrett. Det som er spesielt med åsetesretten er at den førstefødte i en søskenflokk er første prioritert fremfor de yngre (jfr. Daugstad 1999).

Åsetesretten gir den eldste av arvlataren sine livsarvingar rett til å få garden utlagt til seg ved eit skifte, til ei rimelegare takst enn marknadsverdien. Slik skal ein hindre ei oppdeling av bruka, og sikre at den som tar over skal klare å bli sitjande med bruket økonomisk. I prinsippet skal åsetesretten berre gjelde skifte ved dødsfall, men har i praksis stor utstrekning ved andre overdragingar. I praksis skjer ofte overdraginga til neste generasjon medan arvlatar er i livet (Daugstad 1999: 29).

² <https://www.slf.dep.no/no/eiendom-og-skog/eiendom/odel#odelskretsen---hvem-har-odelsrett> (hentet: 01.05.2013)

³ <http://www.lovdataby.no/all/tl-19740628-058-007.html> (hentet: 29.11.2012)

I det overnevnte sitatet påpeker Daugstad hvilke rettigheter den som har åsetesretten får ved et skifte, og den økonomiske er kanskje noe av det viktigste. I Eplebygda har de aller fleste odelsguttene overtatt gården mens eieren er i live. Det er bare to tilfeller hvor en mannlig og en kvinnelig odler har overtatt odelsgården ved dødsfall. I Eplebygda skjer overgangsfasen (jfr. Siverts 1978: 71-77, Daugstad 1999) av odel ved at odelsgutten eller odelsjenten blir opplært av sin far. Arbeidet på gården begynner fra de er åtte eller ti år gamle. Det å lære seg gårdsarbeid kan ta mange år før en blir sett på som klar til å overta gårdsbruket. De fleste av den unge generasjonen som har overtatt odelsgårder, hadde flyttet ut etter å ha fullført videregående skole og vært mange år borte fra bygden. Som oftest på grunn av studier, men også på grunn av jobb. Noe av det jeg la merke til var at mange også påpekte hvordan de hadde vært 'ute' før de flyttet tilbake til «hjemmet» for å overta odelsgården. Dette skal jeg analysere i de neste avsnittene.

Å ha vært der ute

Det var vanlig blant gårdbrukerne og odelsguttene å hevde at de hadde vært «ute» før de flyttet tilbake til bygden. Mange brukte betegnelsen for å markere at de hadde bodd et annet sted enten på grunn av studier eller jobb, før de slo seg ned på gården for å overta driften og stifte familie. Det virket viktig for dem å vise at de hadde «levd livet» eller kanskje realisert seg selv før de flyttet tilbake til gården for å slå seg ned. En kvinnelig tilflytter, Nora i trettiårene som jeg snakket med om utviklingen i bygden, forklarte dette slik;

Det har vært en positiv utvikling i bygda de siste fem-syv årene. Det er mange oppegående folk som har flyttet tilbake til bygden og prøver å bidra med noe positivt. Mange av dem som har flyttet tilbake er folk som har vært ute og reist. De har sett og opplevd andre kulturer enn sin egen, og derfor har de et åpent syn i forhold til nye ting og endringer i samfunnet. De tenker annerledes.

Ut ifra Noras syn på det å ha vært 'ute', kommer det tydelig frem at det å ha vært andre steder enn i hjembygden og spesielt det å ha vært i utlandet, sier noe om en som «person». I det hun bruker ordet 'ute' sier det noe om personens innstilling til verden, og kanskje til og med noe om en person er «gammeldags» eller «moderne» i måten han eller hun tenker og ser på verden. I tillegg bruker Nora ordet «annerledes» og indikerer igjen at disse «folkene» som har vært 'ute' og reist, tenker annerledes sammenlignet med de andre i bygden som ikke har gjort det samme. Når hun sier at «(...) bidrar med noe positivt» sier dette noe om at disse folkene er aktive i bygdelivet når det gjelder de sosiale arenaene og det å starte opp en virksomhet som idrettslag, kafe og lignende. I det Nora kaller disse personene «oppegående» er det også i motsetning til

hva slags type folk som «ikke» er oppegående. Ut ifra hennes syn virker det som at det er forventninger til folk i bygden når det gjelder det å bidra med noe i sitt lokalsamfunn.

Det virker altså som om det er ganske viktig for en del mennesker i bygden å ha opplevd ulike faser i livet før de flytter tilbake til bygden, for så stifte familie og eller overta gården. I tillegg kan det være ekstra viktig for en odler å ha gjennomgått de ulike fasene i livet, fordi de på forhånd vet om at de en dag kommer til å slå seg ned og etablere seg i hjembygden. Det er klart forskjellige grunner til hvorfor dette er viktig for dem. Spesielt bønder, jeg kom i kontakt med, understreket at de hadde vært 'ute' og reist. Samtidig kan det oppfattes som at det er en naturlig fase i livet man går gjennom, fra det å være «ung og uansvarlig» til det å være «moden og ansvarlig». En annen mulig tolkning kan være at når en har gjort det en ville før en begynner å etablere seg, vil en muligens være trygg på fremtiden og sette mer «pris» på verdier som familie, gårdsbruk og den «roligere» livsstilen en har bundet seg til. Selv om Nora ikke nevnte navn og snakket litt generelt om de «folkene» hun mente var 'oppegående' og bidro med positive ting i samfunnet, visste jeg hvem hun snakket om. Mange av dem har også odell og driver gårdsbruket som en bijobb ved siden av det andre yrket sitt. Noen av dem er også synlige i samfunnet i den forstand at de driver med forskjellige aktiviteter, som det å drive en pub mange av lokalbefolkningen benytter seg av om helgen.

Odel som plikt

I Eplebygda var det et flertall av mannlige gårdbrukere. Det var bare én kvinne som var odler og hadde overtatt gårdsbruket. I tillegg hørte jeg om et annet tilfelle hvor sønnen hadde overtatt gården etter moren. I det første tilfellet hadde kvinnen arvet gården mye senere, det vil si i voksenalder. Selv om kvinner i likhet med menn etter endringer av odelsloven i 1974 fikk automatisk rett til odell, er det ikke alltid slik det fungerer i praksis. Gårdsarbeid blir fortsatt oppfattet av de fleste som et mannsarbeid, og noen av de mannlige gårdbrukerne var også tydelig på at dette ikke var kvinnearbeid. I følge mange informanter trenger en gård mye fysisk arbeid som ikke er tilrettelagt for kvinner, og derfor mente de at det ikke hadde noe med 'tradisjoner' å gjøre. Her blir tradisjon' knyttet til noe konkret i det de oppfatter gårdsbruk som et resultat av mannens fysiske styrke.

I dette perspektivet, når en kvinne av fysiske grunner ikke er like aktuell som en mann til arbeidet på gården, er det også naturlig at det er mindre press på kvinner til å overta gårdsbruket. Det var flere tilfeller i Eplebygda hvor odelsjenten hadde sagt fra seg odellen, og broren hadde

overtatt familiegården. Det virker å være mye mer press på odelsgutten rundt overtagelse av gårdsbruket, gjerne helt fra barndommen. Forventninger om å opprettholde og reproducere «familietradisjoner» skaper pliktfølelse. Når en odelsgutt vokser opp med at det er hans oppgave å opprettholde et gårdsbruk som har gått i arv fra far til sønn i flere generasjoner, blir det automatisk veldig vanskelig for den personen å være den som endelig bryter tradisjonen. Jeg ble også fortalt av noen gårdbrukere og har hørt om andre, hvor de egentlig ikke hadde særlig lyst til å bli en gårdbruker. Den ene gårdbrukeren, John Olav, fortalte at han egentlig ikke hadde så mange alternativer, ettersom han plutselig mistet faren sin. John Olav måtte flytte tilbake på gården og ta seg av gårdsbruket. I en samtale fortalte han;

Eg har alltid visst at eg sko overta garden, selv om det ikkje var mykje snakk om. Då faren min døydde heilt plutselig, måtte eg fryse ned studiet. (...), ingen av brødrane mine kunne eller ville overta garden (pause), og då var alternativet å forpakte bort garden. (...), og då var da ikkje et tema då.

Ut ifra det informanten sier er det ikke vanskelig å se den sterke pliktfølelsen når det gjelder det å overta et gårdsbruk. Dette er også tilfellet for Daugstad (1999) og Sletten (2004) sine informanter. Som John Olav gir uttrykk for var dette ikke noe han hadde ønske om å gjøre, men heller et ansvar han var bundet til. Samtidig ser man også at informanten selv har en sterk tilknytning til gården i det han sier at det ikke var snakk om å forpakte gårdsbruket vekk. Det kan også tolkes som at det å forpakte det vekk ikke var et alternativ på grunn av familiens og kanskje også samfunnets forventninger til han. I tillegg ble jeg fortalt av noen i Eplebygda som visste om to andre bønder som heller ikke var interessert i å bli gårdbrukere, men som følte de ikke hadde andre valg. I disse tilfellene var personene interessert i å ta høyere utdanning og drive med noe helt annet enn gårdsbruk. Mye press fra familie og spesielt fra autoritære fedre førte derimot til at de så seg nødt til å ta over gårdsbruket.

En annen gårdbruker, Sigvard, fortalte at; «Jeg begynte å hjelpe min far på gården så tidlig som syvåring». Sigvard som er i sekstiårene hadde både eldre og yngre søstre, men siden han var født før 1965 gjaldt ikke lovendringer i odelsloven hans rett til odel. Menn som var født før 1965 kunne fortsatt beholde odelen selv om de kanskje hadde søstre som og var interessert i gårdsbruk. I Sigvards tilfelle var det nok ikke aktuelt å takke nei til odelen. Først og fremst vokste han opp i en tid hvor det var gutten i familien som var odleren. For det andre hadde han blitt lært opp til gårdsarbeid fra han var syv år gammel og foreldrene hadde bygget opp store forventninger til han. De forventningene og den pliktfølelsen forklarte Sigvard slik; «Da jeg var

tenåring sa jeg til min mor at jeg ville ikke bli bonde, og da så jeg moren min gråte. Og etter den gangen nevnte jeg det aldri igjen». Her ser man at det er veldig vanskelig å gi fra seg odelen. Et slikt valg involverer som regel mange andre, og når det i tillegg involveres emosjoner i valget er det ikke lett å gi fra seg odelen. I dette eksemplet kan man også se paralleller mellom Sigvards og John Olavs situasjon.

I begge tilfellene ser man at det er en strid mellom pliktfølelsen og det å velge hva en egentlig ønsker. En slik tendens finner en også hos Siverts (1978), Daugstad (1999) og Sletten (2004) sine informanter. «Men heile tida har det lagt i meg at eg skulle øveta gården. Eg skulle ikkje ha noken annen utdanning for eg visste da at eg skulle øveta her ein gong. Da va liksom heilt naturleg for meg, for da låg liksom i kortane heile tida (Sletten 2004: 77)». Eksemplet fra Sletten (2004) gir en god illustrasjon på odelsgårdbrukerne i Eplebygda. Altså, når det gjelder at odel som plikt blir internalisert gjennom oppvekst, men i motsetning til Sletten (2004) har mange av den unge generasjonen i Eplebygda tatt høyere utdanning. Det er viktig å understreke at jeg ikke vil påstå her at det de velger ikke er det de ønsker. Et viktig poeng er at i den prosessen rundt å velge enten det ene eller andre, kan dette oppleves stridsfullt. Som oftest er det også et sårt tema for andre familiemedlemmer og spesielt for foreldrene. Videre i samtalen med Sigvard fortalte han «(...), jeg har aldri jobbet med noe annet enn gårdsbruk, og hvis jeg kunne velge på nytt igjen hadde jeg valgt å være bonde». I det jeg spurte hvorfor han ville det, svarte han «jeg liker å være min egen sjef, og bestemme og planlegge min egen arbeidsdag. Og så er det mye minner som ligger i den gården her. Det gir meg fred å jobbe med jordbruk». Ut ifra det Sigvard sier har han en sterk tilhørighet til gårdsbruket. Han gir også uttrykk for dette når han nevner «(...), minner som ligger i gården». For han er det ikke bare en gård, men et sted som sier noe om oppvekst og familien, og de forrige generasjonene han har blitt fortalt om gjennom sine besteforeldre og foreldre.

Forventninger til odelsgutten – både fra foreldre og andre rundt

Etter å ha studert eksemplene John Olav og Sigvard, kan man se at det ikke er lett for en gutt eller jente som har førsteretten til en gård å gi fra seg odelen. For det første må de ta hensyn til foreldrene og for det andre må de ta hensyn til slektshistorien på gården. I tillegg til dette må de også ta hensyn til andre folk i bygden. Det å selge en gård blir veldig sjeldent sett positivt. En annen informant, Bjørn, fortalte at det i det hele tatt ikke var lett å gi fra seg odelen. Han var flere år i usikkerhet om hva han burde gjøre, og hva slags konsekvenser valget hans ville få. Han fortalte at det ikke var en lett beslutning når det gjaldt å takke nei til gårdsbruket. Det

skuffet foreldrene, fordi de hadde forventninger til han. I tillegg hadde de helt fra han var en liten gutt, sørget for at han fikk den nødvendige kunnskapen om gårdsdrift og fruktdyrking. Den type kunnskap skjer altså gjennom sosialisering og oppvekst (jfr. Sivert 1978). De samme trekkene ser en også i Siverts (1978), Daugstad (1999) og Sletten (2004) sine arbeid. Alle tre understreker at det er klare forventninger til odelsgutten, og som barn vokser odelsgutten opp for å overta gården når hans tid kommer. Bjørn har også i likhet med de fleste odelsgutter tatt et år på gartnerskolen, hvor han fikk utdype sin kunnskap. Han understreket også at;

(...), Selv om foreldrene mine forstod hvorfor jeg ikke kunne overta gården, var det fortsatt tydelig at de tok det tungt. Det var ikke et lett valg for meg heller, men jeg kunne ikke la det fortsette sånn for evig og måtte ta et valg.

Ut ifra ansikts- og kroppsuttrykk var det heller ikke vanskelig å se hvor vanskelig det var å ta et slikt valg. Når en takker nei til en såpass viktig arv, betyr dette at nestemann, enten det er gutt eller jente må vurdere å overta gårdsbruket. Situasjonen kan bli veldig anspent dersom den som gir fra seg odelen bare har ett søsken. Det vil jo øke presset på nestemann for å overta gårdsbruket. Når den som har odell takker nei til bruket, vil foreldrene bare ha et enkelt håp for hvem som kan overta. Dette gjør det også vanskeligere for den som har odell når det gjelder å takke nei, dersom han eller hun på forhånd vet at nestemann ikke er interessert i å drive gården. Åpenbart representerer slike situasjoner et betydelig dilemma for den som vil gi fra seg odelen.

Videre ble jeg fortalt at selv om foreldrene respekterte valget hans, var det ikke slik når det gjaldt andre folk i Eplebygda. Bjørn fortalte at han en gang ble fortalt av noen eldre folk i bygden hvor dum han hadde vært. De kunne ikke forstå at han hadde takket nei til odelsgården. I et samfunn, hvor personer har bred kunnskap om hverandre, er det ikke alltid like lett å ta et valg mange oppfatter negativt. Andre i samfunnet føler de har rett til å kritisere og dømme i situasjoner som ikke berører dem direkte. I praksis vil jeg hevde at dette likevel er noe som angår dem. Når en odelsgutt/-jente takker nei til en odelsgård, representerer dette et brudd på gamle «tradisjoner». Et avvik fra kontinuiteten, man kan oppleve som en trussel mot harmonien og dynamikken i lokalsamfunnet.

I samfunn hvor reproduksjon av «tradisjoner» er i fokus, vil slike valg mest sannsynlig påvirke andre utenom familiemedlemmer. Når ingen familiemedlemmer vil overta gården må de enten forpakte den vekk eller selge den. I Eplebygda, som jeg fikk inntrykk av, er det viktig med hvem

man har som nabo. Dersom nabogården blir solgt til fremmede vil det i en viss grad påvirke andre som er nabo til gården.

Mange av kvinnene i bygden var tilflyttere (kommer tilbake til det i kapittel 4) og grunnen for at de kom til bygden i en alder av femten og oppover, var for å jobbe på gårdene. Tynning av trærne eller plukking av frukt er noen eksempler på de jobbene mange av disse kvinnene gjorde som ungdom. Mange av kvinnene som selv har hatt en relasjon til gårdsbruk gjennom arbeid, har også meninger om hva som er greit eller ikke. Selv om de ikke har direkte innflytelse på gårdbrukerne, føler mange at de har rett til å uttrykke sin støtte eller misnøye i visse situasjoner. I tillegg har mange av dem hatt en relasjon til den forrige gårdseieren, det vil si faren til han som ga fra seg odelen. De har vært involvert med hverandre på grunn av jobb, og eller andre tjenester. Når folk er involvert med hverandre enten det er på grunn av en tjeneste eller jobb får de en annen type relasjon til hverandre. Først og fremst er det en liten bygd med få innbyggere. For det andre når en kontakter elektrikeren i bygden om å ordne noe, er den personen ikke bare en elektriker lenger. Relasjonen går gjerne fra en jobbrelasjon til «bekjentskap» og kanskje også til «vennskap». I alle tilfeller, uavhengig av relasjonens utvikling, er denne så tett at det ikke er relevant med den «profesjonelle distanse» man tar for gitt i storbyer. Tvert imot ville dette i en liten bygd ofte fremstått som upassende.

Sosialantropologen Heidi Haukelien (2012) skriver om nettverk og forplikter i helsevesenet i en bygdekontekst, og hun tar opp både fordeler og ulemper når det gjelder «bekjentskap» og forpliktelser i sosiale relasjoner. Hun argumenterer for at det å bo i en liten bygd, hvor «alle kjenner alle» i visse situasjoner utgjør en belastning for blant annet de sykehjemsansatte i bygden. Haukelien hevder at de ansatte gir uttrykk for at i visse situasjoner må de strekke seg lengre enn det de burde på grunn av de uformelle sosiale relasjonene. Disse relasjonene uttrykkes gjennom at ansatte i sykehjem har kjennskap til pasientenes pårørende, og derfor må ta ekstra hensyn når det gjelder både pasient og pårørende (Haukelien 2012). Videre påpeker Haukelien at folk på en eller annen måte er involvert i hverandre, som for eksempel ved at hjemmesykepleieren er gift med en lokalpolitiker eller hun/han har et vennskapsforhold til pårørende til pasienten. Slike relasjoner skaper også bekymringen for dårlig rykte, og derfor føler de ansatte at de må strekke seg veldig langt i visse situasjoner for å unngå dette (Haukelien 2012). Haukeliens studie gir en god illustrasjon i forhold til det overnevnte eksemplet fra Eplebygda. Folk i Eplebygda har godt kjennskap til hverandre og folk er involvert i hverandre gjennom uformelle sosiale relasjoner, som for eksempel bekjentskap gjennom tjenesteyting,

jobb, ekteskap, vennskap, osv.

Når det gjelder reproduksjon av tradisjoner spiller bøndene en svært viktig rolle i Eplebygda. Som nevnt tidligere representerer odelsgården også en slektskontinuitet som strekker seg gjennom flere generasjoner. Dette er også grunnen til at de blir kalt og kaller seg selv 'innfødte' (dette skal jeg se nærmere på i kapittel 4). At man er innfødt er også et kjennetegn på det å være en bærer av det mange informanter ser på som 'tradisjoner' i Eplebygda. Dette blir da på mange måter mer synlig innenfor et gårdshushold enn i andre hushold i Eplebygda.

Arv av odelsgården

Å overta odelsgården innebærer også arv av det materielle og immaterielle (se kapittel 3) på gården. Videre varierer det fra odelsgård til odelsgård hva en arver, men noen ting er veldig generelle. Altså, huset på gården inkludert alle andre uthus, traktor, bil, andre maskiner og alt utstyr som brukes til gårdsarbeidet. Disse skal jeg drøfte nedenfor, men før jeg begynner å drøfte huset på odelsgården skal gi en kort illustrasjon av hva som skjer med huset når en overtar gården.

Mange gårdbrukere i Eplebygda enten river det gamle ned og bygger nytt eller de pusser det opp og fornyer. De fleste hus har et ganske moderne preg og dette gjelder generelt for hele bygden. Men det finnes også noen som velger å beholde den arkitektoniske stilen ved å restaurere huset. Ved å restaurere huset unngår de arkitektoniske forandringer, slik at huset fortsatt kan gjenkjennes med den gamle stilen. Å beholde det arkitektoniske ved huset sier også noe om det immaterielle ved huset. Altså, det symboliserer de forrige generasjonene, samtidig som huset skaper en forbindelse mellom den nye og de forrige generasjonene, det vil si tilhørighet.

Selv om de fleste hus på gårdene og generelt i bygden har et moderne preg, er det fortsatt visse ting som går videre, nemlig takstein. Arkitektonisk har taksteinene stor betydning. Det var vanlig å beskrive et hus med takstein når noen skulle forklare meg hvilket hus de mente. I følge noen informanter var det veldig dyrt å bygge et tak med steiner som var store, flate og firkantet. Disse taksteinene er også preget av den lokale arkitekturen, og i selve kommunen er det ulike murerfirma som spesielt driver med dette. Altså, selv om de aller fleste i Eplebygda bygger hus som har et moderne preg, er det fortsatt visse ting en ser viktigheten i å ivareta. Det er tydelig at disse taksteinene blir ansett som viktige når det gjelder lokal tilhørighet. I tillegg går det også

en slags prestisje og stolthet i å ha et hustak som er bygget av spesielle steiner fra lokalsamfunnet.

En informant, som selv er gårdbruker fortalte at «jeg synes det er veldig flott at Per og Gerd vil pusse opp gårdshuset uten å forandre på den gamle stilen. Det er et veldig vakkert hus med et kunstnerisk utseende». I dette tilfellet handlet dette selvsagt om smak og behag men også om å sette «pris» på det gamle en arver. Dette kom også til uttrykk gjennom en god venn av han som fortalte at «Arild og Kari har bygget et veldig moderne hus på gården. Det nye huset er jo ikke noe fint, og ødelegger den gamle stilen på gården. Nå for tiden skal folk hele tiden bygge mer moderne og større hus». Det sistnevnte sitatet er også et uttrykk for «tradisjonalisme» (jfr. Selstad 1994), altså, et bevisst valg når det gjelder å være opptatt av å bevare gammel arkitektur. Arild og Kari som også er unge gårdbrukere synes det gamle huset er nesten helt umulig å bo i. Kari fortalte at til slutt klarte hun å overtale mannen til drømmehuset;

Dette er et gammelt og fint hus, men det krever enormt mye varme om vinteren og i tillegg mye penger dersom vi skulle pusse det opp. (...) samtidig er det nye huset bygget slik at vi har stor stue med store vinduer hvor vi kan sitte og nyte utsikten. Og kjøkkenet er jeg veldig fornøyd med, det var veldig dyrt siden det er designerkjøkken men jeg tilbringer jo en del tid på kjøkkenet. Siden det også kommer til å være synlig fra stuen var det ekstra viktig å ha et fint kjøkken som passer sammen med resten av interiøret.

Ut ifra det Kari sier er det ulike grunner for at hun og mannen ville bygge et slikt hus. Hun er tydelig på at det er viktig med god utsikt, og hun er opptatt av interiør og design. Kari er tilflytter i likhet med mange andre kvinnelige informanter, og er gift med en innfødt. Hun har tidligere bodd i store byer i Norge, både på grunn av studier og jobb. Når hun i tillegg er tilflytter er det også naturlig at hun ikke har samme tilknytning til det gamle gårdshuset eller den gamle stilen på gården. Hun er tydelig opptatt av komfort og estetikk fremfor verdier og minner knyttet til det gamle gårdshuset. Det betyr ikke at verdier og minner er mindre viktige for henne enn for eksempel hennes mann som er «innfødt», men disse verdiene og minnene er ikke knyttet til gårdshuset. I en samtale fortalte Kari at «(...), det er en stolthet og status knyttet til gårdsbruk her i bygden. Gårdbrukerne her driver ikke dette som levebrød, men fordi det er en stolthet i å drive en odelsgård». Kari understreker et viktig poeng her, for mange gårdbrukere handler dette om mer enn bare å tjene et levebrød. Det handler nemlig om tilknytning og verdier knyttet til et gårdsbruk (jfr. Daugstad 1999). I tillegg er det en prestisje å ha bakgrunn fra et gårdsbruk, fordi dette er med å bekrefte om man er en «ekte innfødt» eller ei.

Viktigheten av interiør og mote har også Gullestad (1989) studert blant et arbeidermiljø i Bergen. Hennes analyser handler da om viktigheten av hjemmet og hvordan det fungerer som et uttrykk for identitet og integrasjon (Gullestad 1989: 105). Gullestad (1989: 107) hevder at interessen for det moderne i form av luksuriøse og komfortable møbler, godstoler, og lignende er spesielt utbredt blant de som har hatt en barndom med dårlig råd. Videre påpeker Gullestad (1989) at stuen er det viktigste værelset hjemme hos denne sosiale gruppen, og de legger mye mer arbeid og penger i innredningen, fordi det er der en tar imot gjester. I følge Gullestad (1989) blir de andre værelsene i hjemmet mindre viktige, og at de fleste bruker for eksempel mindre penger i innredningen av soverom. Samtidig mener hun at etter stuen er det kjøkkenet en er veldig opptatt av, både fordi det er der en spiser måltidene men også fordi når en får besøk av gode venninner er det ved kjøkkenbordet en sitter og tar en kopp kaffe (Gullestad 1989: 108). Gullestad (1989: 109) hevder at aktivitetene innenfor huset er hierarkisk ordnet, det vil si at barna leker helst i barnerommet, faren i huset tilbringer mest tid i stuen om kveldene, og moren i huset er opptatt av orden i de ulike værelsene, samtidig som kjøkkenet er et sted hun tilbringer mye tid.

I Eplebygda var dette veldig synlig, særlig når det gjelder unge ektepar. De fleste jeg har vært innom har som regel hatt store stuer og store kjøkken som var innredet med moderne og moteriktige møbler. Samtidig var det veldig vanlig å høre en kvinne fortelle «huff, det er veldig rotete her. Vi driver med oppussing og kan endelig innrede huset ordentlig som jeg har ønsket det». Mange av de som har flyttet tilbake til bygden har også bodd i store byer og jeg vil hevde at det å ha moderne og komfortable møbler, moteriktig kjøkken og moderne kaffemaskiner (nespresso maskiner) og brødmaskiner, også henger sammen med at de ønsker å «hente» byen til hjemmene sine. Dette påpekte også en kvinnelig informant som har bodd store deler av livet i Eplebygda. I Eplebygda tilbringer folk mye mer tid i hjemmene sine enn folk i byene. Det blir for eksempel enda viktigere for folk, kanskje spesielt for kvinnene, å ha moderne gjenstander som kaffemaskiner, når de treffer venninner hjemme hos hverandre og ikke på kafeer. Eller at man er mye mer opptatt av å ha en stor flatskjerm, når man ikke har tilgang til kino på samme måte som i byen. Men når det gjelder den eldre generasjonen (rundt sekstifem og oppover) var dette annerledes. De var mye mer opptatt av stuen, altså, stuen var som regel innredet med komfortable sofaer, godstoler, store spisebord med gode stoler og fine tepper. Mens mange hadde et veldig enkelt kjøkken i gammel stil. Det var også tydelig at det var ikke blitt pusset opp på lang tid.

Gårdshuset

På de fleste odelsgårdene i Eplebygda er det to hus, som er bygget ganske nær hverandre – nemlig gårdshuset og kårhuset. I gårdshuset eller ‘*garhuset*’ bor den som driver gården sammen sin kjernefamilie. Gårdshuset symboliserer interessante aspekter som for eksempel en ny generasjon og ikke minst emosjonell tilknytning. Huset er et symbol på tilhørighet til et bestemt jordbruk og det symboliserer en slektskontinuitet som strekker seg tilbake flere generasjoner (jfr. Daugstad 1999). Jeg mener også at gårdshuset symboliserer fruktbarhet på odelsgårdene i Eplebygda, i den forstand at de som overtar er unge og enten har eller er i den fase å etablere sin egen kjernefamilie. På mange måter er det veldig naturlig. Særlig hvis gården skal gå i arv må en ha etterkommere som i fremtiden kan overta driften. Samtidig som gårdshuset er et symbol på sosialposisjon i samfunnet. Med dette mener jeg at den som bor i gårdshuset symboliserer både en jordeier og også en som viderefører familiearven (jfr. Daugstad 1999).

Som en også ser i sosiologen Pierre Bourdieus (1996) arbeid om det «kabylske huset», vil jeg hevde gårdshuset i Eplebygda også er et symbol på kjønnsbestemt arbeidsfordeling på gården. Bourdieu (1996) sin studie blant av en berbisk folkegruppe i Kabyliya, Algerie, viser interessante mønstre i de hierarkiske strukturene. Hovedsakelig gjennom måten det kabylske huset gjenspeiler hierarkiet i samfunnet. Et godt eksempel er symbolikken i maktrelasjoner, som for eksempel at det er sosialt akseptert for kvinner å være innenfor husets fire vegger døgnet rundt, men på samme tid er mennene «stengt» ute av huset på dagtid (Bourdieu 1996). Mens kvinnens arbeidsoppgaver ligger i matlaging, stell i huset, oppdragelse av barn, og lignende, ligger mannens arbeidsoppgaver ute på marken og eller i forsamlinger (som bare består av menn) (Bourdieu 1996). Samtidig er det ikke sosialt akseptert for mannen å tilbringe mye tid innenfor huset. En mann som tilbringer mye tid innenfor husets fire vegger kan fort bli gjort narr av, av både kvinner og andre menn. Han vil også risikere å ikke bli oppfattet som «mannlig». Det kabylske huset symboliserer på mange måter de hierarkiske maktrelasjonene som eksisterer i samfunnet, Kabyliya (Bourdieu 1996).

Selv om det er store kontekstuelle forskjeller mellom Bourdieus (1996) «kabylske hus» og gårdshuset i Eplebygda, er det fortsatt visse likhetstrekk. I Eplebygda er det for eksempel svært vanlig at menn er kledd i arbeidsdrakter og gummistøvler og jobber ute på gården. Mens selve jorden, dyrkingen og låven eller ‘lœa’ oppfattes som et sted hvor det er naturlig for mannen å være, oppfattes gårdshuset som et sted hvor kvinnen har ansvar (jfr. Bourdieu 1996). Selv om

det i dag har endret seg og kvinner på gårdene ofte også har en jobb utenom gården, er det fortsatt slik at det er kvinnen som tar seg av matlaging, stell i huset og omsorgen for barna. Under feltoppholdet i Eplebygda kom jeg ikke bort i tilfeller hvor kvinner sammen med mannen jobbet på gården. Samtidig vil jeg ikke utelukke at det kan skje, og jeg har snakket med et par kvinner som har fortalt at de er med og hjelper på gården når for eksempel høstsesongen (se kapittel 1 - metode) begynner. Da skal frukten plukkes fra trærne.

Hva som betegnes «maskulint- eller feminint-arbeid» har også noe med årssyklusen å gjøre. I likhet med de eksemplene som ble nevnt i avsnittet over er det vanlig å se fruktbondene gå fra tre til tre med ulike redskaper og sitte på traktorer og ha lange arbeidsdager, spesielt om våren. Det vil si tiden fra februar/mars til slutten av mai. Den type arbeid blir beregnet som maskulint, mens tynning av frukttrærne og høsting av frukten da blir sett på som mindre fysisk krevende og dermed mer feminint. I tillegg til at det å bære på ulike tunge redskaper og klippe eller skjære av lange og tykke grener symboliserer maskulint arbeid, er det også fordi fruktbondene mener at de har tilegnet seg denne kunnskapen både gjennom fedre men også gjennom utdanning (gartnerskolen). Jeg ble også fortalt at man må vite mye om planter og frukttrær for å vite hva slags grener som bør fjernes, og hvordan trærne skal stelles for å få best mulig produksjon.

En annen endring på gårdshuset er at det mye sjeldnere er tilfeller hvor to generasjoner bor i samme hus, det vil si gårdshuset. Mange kvinner jeg snakket med påpekte at for førti-femti år siden var det mye vanligere at gårdbrukeren og foreldrene bodde i samme hus. I kårhuset bor som regel foreldrene til gårdbrukeren, som har pensjonert seg. Et godt eksempel er da sønnen og svigerdatteren til Johannes og Solveig tok over gårdsdriften, og da måtte Johannes og konen flytte til kårhuset som var omtrent femten meter borte fra gårdshuset (jfr. Daugstad 1999). Bytting av hus på denne måten er ganske vanlig på gårdene. Før eldreomsorgen ble praksis gjennom den norske velferdsstaten, var det vanlig at kårhuset på gårdene var en slags økonomisk sikkerhet. Det var kanskje det viktigste kravet foreldrene hadde til den (barn eller slekt) som overtok gårdsbruket. Den som overtok bruket var pålagt til å ta seg av foreldrene og omsorgen så lenge de levde. Betydningen av «kårhus» har klart endret seg.

Selv om det er mer sjeldent tilfelle å dele gårdshuset med foreldregenerasjonen var det fortsatt noen som gjorde det, og jeg ble også fortalt om andre tilfeller i nabobygder. I det ene eksemplet fra Eplebygda, delte gårdbrukeren (sammen med sin kjernefamilie) gårdshuset med foreldrene.

Dette var gjennomført ved at huset var delt i to. Samtidig delte de inngang til huset og hadde fellesarealer som kjøkken. Et annet eksempel er John Olavs tilfelle. Som jeg har påpekt tidligere måtte han flytte tilbake til gården da han plutselig mistet faren. Dette resulterte i at moren til John Olav flyttet fra gården og bosatte seg et annet sted i bygden, mens farmoren hans fortsatt bodde på gårdshuset. I motsetning til mange andre odelsgårder har det hele tiden vært to generasjoner boende i samme hus, på gården til John Olav.

Det å ha to generasjoner boende i samme hus ser en også hos Slettens (2004) informanter, hvor to ulike generasjoner deler samme hus på gården, som er delt i to (Sletten 2004: 76). Når gårdshuset er delt i to er det også vanlig at de deler fellesarealer som kjøkken eller har felles inngang til huset. Det å dele samme hus var derimot mye vanligere før, som for eksempel på 1960- og 1970-tallet. I noen tilfeller hvor de bodde under samme hushold, var det også vanlig med felles økonomi. Altså, når det gjelder innkjøp av mat og felles middager mellom to generasjoner på gården. Kommensalisme eller det å lage mat sammen og spise ved samme bord (mellom to generasjoner) på odelsgårdene i Eplebygda er sjeldent tilfelle. De aller fleste har separate hushold (jfr. Daugstad 1999). Jeg har også blitt fortalt av flere gårdbrukere, både den eldre og yngre generasjonen, at det ikke er noe kjekt å måtte dele hus med foreldre eller svigerforeldre. Det fører til begrenset privatliv, og i noen tilfeller kan dette være ganske så konfliktfylt. Et eksempel er at svigerdatteren føler hun blir kontrollert og styrt av svigermoren. Eller at svigermoren føler hun ikke blir respektert nok av svigerdatteren, når det for eksempel gjelder barneoppdragelse. Svigermor og svigerdatters forhold handler også om makt om hushold og barneoppdragelse. Jeg har for blitt fortalt flere historier hvor svigerdøtrene følte de hadde et begrenset privatliv når svigermoren skulle blande seg opp i barneoppdragelse eller kritisere stell av huset.

Anne Marthe uttrykker dette slik; «(...), da ungene var små, kom svigermoren min inn hver morgen for å kontrollere om ungene fikk ordentlig frokost. Til tider kunne det bli veldig slitsomt». Sigrids fortelling gir et klart bilde om at det å bo i nærheten av svigerforeldrene kan være veldig utfordrende. Dette gjelder ikke bare gårdbrukerne men også mange andre som har bodd eller bor i nærheten av svigerforeldrene. Det er klart tilfeller hvor svigerdatteren og svigermoren kommer godt overens og aksepterer hverandres privatliv, selv om dette virker å være sjeldnere tilfelle. Her er det også interessant når det gjelder avstand mellom husene og hva en mener med 'langt vekke'. Som nevnt tidligere er det ikke særlig avstand mellom husene, og i en samtale med en kvinnelig informant fortalte hun at «Etter strevsomme år med svigermoren

min i huset ved siden av, ville jeg ikke at min sønn og svigerdatter skulle oppleve det samme. De bor nå heldigvis langt vekke, og på den måten slipper vi jo å se hverandre hele tiden, og samtidig kan vi beholde privatlivet for oss selv». Etter hvert som samtalen utviklet seg skjønnte jeg at sønnen og svigerdatteren bodde bare noen titalls meters avstand fra informantens hus. Det som er 'langt vekke' for mange i Eplebygda er mest sannsynlig ikke langt vekke for noen som bor i byen, derfor er det interessant å se noe som blir sett på som tilfredsstillende avstand ikke ville blitt oppfattet på samme måte av folk i byer. Etter å ha drøftet funksjonen av huset på gården skal jeg se nærmere på funksjonen til andre uthus på gårdsbruket.

Andre uthus på gården

På en odelsgård er det som regel flere hus enn gårds- og kårhuset. Alle gårder i Eplebygda har en 'løe' som mine informanter sa. Den brukes som oftest til å bevare all slags utstyr som brukes til gårdsarbeid. Det kan være ulike maskiner, redskaper som traktor, sager, eller tøy som brukes når er jobber på gården. De alle fleste 'løer' brukes som et slags lager for oppbevaring av utstyr og maskiner som brukes til gårdsarbeid, men i noen tilfeller blir også deler av 'løa' brukt til husdyr, altså som fjøs. Men da er det ofte slik at låven er delt i to, i form av to separate rom. Alternativt er det også noen gårdsbruk som har både en låve som brukes til maskiner og lignende som brukes på gården, og et fjøs hvor dyrene oppholdes.

Når en ser videre på 'løers' funksjon i forhold til husdyr på gårdene var det noen få gårder som hadde husdyr som geiter og sauer. Etter observasjoner og samtaler med forskjellige gårdbrukere var det slik at husdyr ikke var en del av gårdsøkonomien. Det vil si at ingen av de jeg kom i kontakt med drev med kjøp og salg av husdyr. Mitt inntrykk var at de som hadde husdyr brukte dette stort sett til selvforsyning. I motsetning til husdyr var det for eksempel veldig vanlig at bøndene drev med kjøp og salg av tømmer. De bøndene jeg kom i kontakt med hadde et skogsområde hvor de både dyrket og hugget trærne. Den ene informanten fortalte også at det var ganske vanlig med juletreplanting, og disse blir da solgt i byer som Bergen. Dette er en slags biinntekt ved siden av hovedinntekten som da kommer fra gårdsbruket.

I tillegg til 'løa' har de fleste gårder et eldhus, et stabbur og en 'røykestove'. Eldhus blir brukt til brygging av øl og baking av brød og andre bakverk, mens stabbur som ble brukt til oppbevaring av mat før kjøleskapene og frysene kom, ikke lenger har den samme funksjonen. Jeg er ikke helt sikker på hva slags funksjon et stabbur på gården har i dag, men 'røykestova' har i motsetning til stabburet fortsatt den samme funksjonen den hadde før. Den brukes til å

røyke matvarer som kjøtt og fisk, og de fleste benytter seg av 'røykestova' til å røyke både kjøtt og fisk. Interessen for både røykstue og eldhus ser en også blant mange andre folk i bygden. Det å bygge et felles eldhus i nabolaget eller det å ha en røykstue i hagen virker å bli et vanlig fenomen.

Bønder i Eplebygda har også støler og hytter på fjellet som da er en del av den materielle arven ved en odelsgård. Stølen som da ligger i nærheten av hytten, er et sted bønder kan bruke til beiting av husdyr og lignende. To ganger i året har også bønder rett til gratis flyving med helikopter til stølen, en gang om våren og en gang om høsten. Ved hjelp av dette kan bøndene lettere frakta både matvarer og andre ting til hytten eller stølen, slik at de slipper å dra med seg tunge lass når de ellers skal til hytten ved å spasere gjennom smale fjellveier og stier. Samtidig har bønder i Eplebygda også jakte- og fiskerettigheter på fjellet og i områdene hvor de har hytter og støler. Mens andre i bygden som ikke er gårdbruker har begrensede rettigheter til jakt og fiske, og må skaffe seg jaktkort som da de betaler for. Det er fortsatt begrenset siden det er kvote på hvor mye fisk og dyr de kan fange. En informant jeg snakket med fortalte at;

Min man elsker naturen og det å dra på fjellet, og han har alltid vært glad i å dra på fjellet og å fiske og jakte. Men siden vi ikke er gårdbrukere er det veldig begrenset hvor mye vi kan jakte med jaktkort, bøndene kommer jo alltid framfor alle andre når det gjelder slikt.

Som man ser i eksemplet over er det tydelig at mange andre innfødte i Eplebygda synes det er skuffende og ikke rettferdig når de ikke har samme rettigheter som bøndene. Her ser man også en fordel ved å være bonde i Eplebygda. Ut ifra eksemplet ser man også at bøndene markeres gjennom forskjellige rettigheter som da informanten muligens oppfatter som «gratis» eller uten å ha jobbet for. Både hun og mannen er innfødte og i det hun sier «han elsker naturen og fjellet» kan det tolkes som om at selv om mannen hennes virkelig bryr seg om naturen og fjellet og trives der, er det fortsatt «ikke godt nok» fordi han ikke er gårdbruker.

I de neste avsnittene skal jeg gå over til å diskutere andre former for arv som bunad, koneskaut og brudekrone som, i tillegg til arv av hus og andre uthus på gården, også er en del av arven ved et gårdsbruk. Samtidig er disse også generelt utbredt i lokalsamfunnet. Altså, jeg skal drøfte disse arvestykkene i forhold til hvordan de symboliserer tilhørighet til stedet. Videre i teksten skal også drøfte kort hvordan tradisjonell Hardangerbryllup symboliseres gjennom barnebryllup på Jonsok. Men før jeg begynner med diskusjonen rundt andre former for arv ved

et gårdsbruk, skal jeg gi en kort historisk fakta om bunadens opprinnelse.

Bunad, koneskaut og krunebrur – tradisjoner som uttrykk for tilhørighet

Konservatoren Bjørn Sverre Hol Haugen (2006) sitt arbeid som er basert på ulike lokale bunader i Norge, hevder at perioden rundt midten av 1800-tallet var preget av nasjonalromantikken i store deler av Europa, hvor interessen for kunst og kultur ble større (Hol Haugen 2006: 27). Videre påpeker Hol Haugen at selv om det lenge hadde vært interesse for bondekulturen i det danske hoffet, og norske bønder i likhet med danske bønder ble avbildet i bunader. Han understreker at blant bøndene ble disse klesplaggene brukt til daglig og høytid, men uten at de ble kalt «folkedrakt» eller «bunad», fordi disse ordene enda ikke var blitt funnet opp (Hol Haugen 2006: 28). I tillegg hevder han at bruken av bøndenes drakter ble mer utbredt blant resten av befolkningen i tiden etter 1850, men at det skyldtes ulike faktorer som nasjonsbyggingsprosessen i Norge (Hol Haugen 2006: 28).

Altså, ut fra Hol Haugens (2006) fremlegging av bunadens historie, er det ganske tydelig at bunad som nasjonaldrakt har sitt utspring fra bøndene. Denne historiske fremleggingen gir også en tydelig forklaring på hvorfor praktiseringen av bunad er sterkt knyttet til odelsgårdene i Eplebygda. Denne praktiseringen er dypt integrert i lokalsamfunnet generelt og de aller fleste Eplebygdingene tar bunaden i bruk som en lokal-, regional- og nasjonaldrakt på markeringer og feiringer som 17.mai, barsedåp, konfirmasjon, og bryllup. I løpet av feltarbeidet har jeg både opplevd 17.mai feiringen, og andre feiringer som bryllup, og Jonsok⁴. På 17.mai var det svært få kvinner som ikke hadde bunad på seg, men samtidig var det veldig mange menn som hadde på bunad seg. I anledninger som bryllup og konfirmasjon varierer dette en del, men jeg fikk inntrykk at det var flere som var kledd i bunad på konfirmasjon enn på bryllup. I tillegg har jeg vært på konserter hvor lokale ungdommer kledd i bunad spilte hardingfele.

Bunad blir selvsagt også brukt bevisst i kommersielle sammenhenger. For eksempel når det gjelder åpningen av lokale festivaler, som 'bløming' av fruktgårder. Disse aktivitetene er spesielt rettet mot turister, både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Ved slike åpninger er det også vanlig at politikerne stiller opp som representanter for bygden sin. 'Koneskauting' er et hodeplagg som hører til Hardangerbunaden, og skautet brukes både i Eplebygda og mange

⁴ Jonsok, også kalt Sankthans, er en midtsommerfest hvor det feires med bålbrekking, dans og drikking (særlig øl) i Eplebygda.

andre steder i Hardanger. Plagget har, ifølge lokalbefolkningen, blitt praktisert i mange år. Det blir kalt 'koneskaut', fordi selve hendelsen rundt skautet symboliser et overgangsrite. Det vil si en endring av kvinnens status. Altså, fra å være ugift til gift. For å kunne bli skautet må en være gift eller enke og kvinner som er ugift eller skilt kan ikke praktisere bruken av skautet. «Jeg synes det er så vakkert med koneskautet i her i bygden. Har enormt lyst å bruke det når jeg har på bunaden, og har til med kjøpt et. Men jeg kan selvfølgelig ikke bruke det fordi jeg er ugift». Dette overhørte jeg i en samtale mellom to kvinner, hvor begge var tilflyttere. Den ene kvinnen ung og ugift og den andre skilt. 'Koneskauting' kjennetegner en viss verdi, nemlig ekteskap, familie og sier samtidig også noe om kvinnens livsstil. 'Koneskautet' er også et symbol på et stabilt og solid parforhold, noe som oppfattes som en viktig verdi av de fleste i Eplebygda. Samtidig markerer det avstanden mellom den gifte og ugifte kvinnen.

Selve skautet er laget av et spesielt stoff som må strykes med strykejern hver gang for bruk. Som regel trenger man en annen person til å knytte det riktig når man skal ha det på. Formen på skautet representerer en illustrasjon av isbreen, Folgefonna, i Hardanger. Det er nettopp derfor skautet blir veldig viktig i lokale arrangementer og ikke minst når det gjelder turisme. I slike sammenhenger brukes skautet som et symbol på tilhørighet til lokalsamfunnet, men også en merkevare som kjennetegner bygden. Jeg var på besøk hos en eldre kvinne, Gunn Janne, som har bodd i Eplebygda store deler av livet. Hun er en av svært få kvinner i bygden som fortsatt kunne 'skaute'. Gunn Janne har det som oppgave å skaute andre kvinner i bygden, når de skal gå i bunad. En gang fikk hun besøk av to kvinner som skulle skautes til åpningen av en festival. Den ene kvinnen, Ingjerd, var selv fra Hardanger mens den andre, Agnes, var tilflytter, begge er gift med odelsgårdbrukere. Både Ingjerd og Agnes ga uttrykk for at det å bli skautet var en del av seremonien og ikke fordi de synes det var spesielt fint eller behagelig å ha på skautet. Ingjerd ga også uttrykk for at hun ikke var glad i å gå med det hodeplagget men at hun var nødt til det, fordi hun skulle representere bygden. I en slik sammenheng er det en bevisst praktisering av skautet som symbol på «tradisjon» (jfr. Shils 1981). Det sier altså noe «tradisjonalisme» (jfr. Selstad 1994). Denne formen for tradisjonalisme praktiseres fordi det er veldig ettertraktet hos turister.

De aller fleste kvinnene jeg snakket med fortalte at de ikke er særlig begeistret for å bli skautet. Dette begrunnet de først og fremst med at det er ubehagelig å ha det på, og at de fleste ikke vet hvordan de skal ta den på en gang. Den viktigste faktoren var allikevel, vil jeg påstå, fordi

mange mente at skautet nesten dekker hele ansiktet, og at hodefasjonen forsvinner. I en samtale med en ung mannlig informant, Ole, som skulle gifte seg, fortalte om striden om bunadbruk på bryllupsdagen. Ole er en ung gårdbruker og fortalte at han og forloveden har snakket en del om hvordan de skal kle seg på bryllupsdagen. Forloveden, Maria, har helst lyst å gå i hvit brudekjole, men ifølge 'tradisjonen' innenfor et gårdsbruk, er det veldig viktig å fortsette med praktisering 'bunadstradisjonen'. Ole begrunnet sin mening med at;

Helst vil hun unngå å bli skautet. Og det forstår jeg selvfølgelig veldig godt. Ærlig talt! Å bli skautet slik, er akkurat det samme som å gå med burka. Det dekker jo hele skjønnheten, og det eneste du ser er nese og munn. Jeg synes rett og slett at det der gjør bruden stygg, og forstår veldig godt hvorfor mange kvinner ikke ønsker å bruke det. Samtidig er det forventet at vi begge skal bruke bunad og at hele prosessen skal være gjennomført.

I Ole og Maria sitt tilfelle ser man en klar strid om praktisering av bunad som en del av 'tradisjonen'. Hva er riktig å velge? Og hvorfor er det viktig med bunad på bryllupsdagen? Tradisjoner og reproduksjon av dem står sentralt i samfunnet, i Eplebygda. En ting er å få oppfylt sine ønsker, men en annen er å oppfylle de forventninger samfunnet har, når det gjelder å praktisere gamle 'tradisjoner' mange i samfunnet mener er viktige. I en slik sammenheng representerer Ole og Maria et gårdsbruk, og de praksiser som følger med. Nettopp dette er også en form for «tradisjonisme» (jfr. Selstad 1994), fordi det er en sterk bevissthet rundt praktiseringen av bunad som 'tradisjon'. Presset rundt bruken av bunad ligger da enda sterkere på bønder. Hovedsakelig på grunn av bøndenes posisjon i samfunnet som innfødte. På den andre siden kan en si at dette like mye gjelder en tilflytter, i forhold til ekteskap mellom en tilflytter (spesielt kvinnelige) og en innfødt. Dette ser vi også i eksempelet fra Ole og Maria, hvor Maria er en tilflytter og skal gifte seg med Ole som er innfødt. I dette tilfellet representerer Ole og Maria mye mer enn bare et bryllup. De representerer gårdsbruket, bønder i Eplebygda, og de gamle praksiser som mange i bygden mener er viktige. Deres relasjon til 'tradisjoner' og praktisering av disse 'tradisjonene' fremhever også deres sosiale status og posisjon i samfunnet. Dette fører samtidig til at presset og forventninger til å reprodusere og praktisere 'tradisjoner' blir enda viktigere enn for andre i samfunnet.

Det er klart også eksempler på de som ikke har praktisert den type 'tradisjon'. To ektepar jeg kjenner til har latt være å praktisere dette. Begge parene hører til et gårdsbruk, men ifølge folk i bygden er de 'alternative' og 'radikale' i tankegangen. Disse to ekteparene er i slekt med

hverandre. Det ene paret hører til foreldregenerasjonen og det andre til ungegenerasjonen. I dette tilfellet var det et bevisst valg de to ekteparene har tatt, og dette har jeg både hørt fra dem og andre folk i bygden. Deres valg er klart påvirket av deres politiske ståsted og måten de ser verden på (men dette kommer jeg ikke til å gå dypere inn på).

Det å bruke bunad når man gifter seg strekker seg langt tilbake i tid, i Hardanger. Ikke minst hører man ofte om «Brudeferden i Hardanger». Dette nasjonalromantiske kunstverket oppfattes med stor stolthet av de fleste hardingene. Mange ser på dette som en prestisje når de fortsatt praktiserer bruken av bunad på bryllup. Som det ble gjort i 'gamle dager'. I Eplebygda var det ikke uvanlig å høre historier fra de eldre, om odelsgutter som fant seg jenter fra den andre siden av fjorden, og hvordan bruden ble rodd over. Denne nasjonalromantiske seremonien blir i dag ritualisert gjennom barnebryllup på Jonsokdagen. Seremonien starter tidlig på dagen, hvor barneskolebarn er kledd i bunader. Barna pares to og to, det vil si en gutt med en jente. Mens noen av jentene blir skautet blir andre kronet med brudekrone som en også finner på museer i Hardanger. Mens hun som blir skautet symboliserer gifte kvinner, symboliserer den som har krone på seg Hardangerbrud, eller 'kronebrur'. Disse parene stiller seg i en fin rekke og går i tog gjennom bygden tidlig på formiddagen, mens en annen tenåringsjente leder barnebryllupstoget ved å spille hardingfele. Når barna kommer frem til enden av prosesjonen, er det satt opp bål. Til kveldens fest avslutter de seremonien med folkedans, før de får iskrem og hveteboller av sine foreldre. Dette er et veldig interessant aspekt ved samfunnet når det gjelder videreføringen av tradisjoner, og ikke minst reproduksjonen av en slik seremoni for å markere sin lokaltilhørighet og stolthet.

Altså, alle i Eplebygden som ønsker å gifte seg i bunad med krone og så skauting som en del av seremonien får lov til det. Samtidig er det å gifte seg i bunad et bevisst valg. Her er det viktig å markere at denne formen for tilhørighet er vanligere blant de som har en tilknytning til et gårdsbruk enn for de som ikke har det. Det er klart mange grunner til det, men en viktig grunn er å markere at en er arving av et gårdsbruk som har gått fra generasjon til generasjon. En annen viktig tolkning er hvordan det uttrykker lojalitet til gårdsbruket og slektshistorien på gården. Ikke minst handler dette om verdier, det vil si at ved å bruke bunaden som bestemoren (eller bestemødrene) har sydd, er det også en måte sette pris på det. Å videreføre kunnskap om den typen arv, fremstår viktig for mange i Eplebygda. De aller fleste av kvinnene som var med i strikkekafeen fortalte at når de fikk et jente-barnebarn fikk hun deler av bunaden til dåp og bursdager. Ved at en jente får i arv ulike bunadstykker som bunadsknapper, forkle, bunadssølv,

og andre deler fra hun er født skal både bestemødre og tanter og mor sørge for at hun har bunaden klar til konfirmasjon. En kvinnelig informant fortalte også at «i Hardanger er du naken hvis du ikke har bunad». Her ser en sterk bevissthet rundt det å reprodusere bruken av bunad, og den bevisstheten videreføres til neste generasjon, ved at den nye generasjonen selv vokser opp med viktigheten av å ha en ferdig sydd og brodert bunad til konfirmasjon. Praktiseringen av bunad, kroning og skauting gir også uttrykk for både regional- og nasjonaltilhørighet. Altså, disse praksisene finner en mange andre steder i Hardanger. I tillegg blir bunaden betraktet som det nasjonale antrekket i Norge generelt.

Man kan klart trekke inn flere måter å tolke dette på, men i løpet av den tiden jeg bodde i Eplebygda, forstod jeg at det var forskjeller mellom gårdbrukere og de andre innbyggerne. På en måte er det kanskje ikke uvanlig at det er forskjeller, fordi barnet (odleren) til de som drev med gårdsbruk kom tilbake til bygden for å overta gårdsbruket. Dette skaper da en kontinuitet i slektskapshistorien på gården, samtidig som de både selv erkjenner og blir erkjent som «ekte innfødte». Det betyr da ikke at den bevisstheten om å reprodusere tradisjoner ikke finnes hos de andre innfødte i bygden.

Etter mine observasjoner er dette fordi det er forventet at en som har bakgrunn fra et gårdsbruk eller blir giftet inn i et gårdsbruk, skal reprodusere praksiser og institusjonaliserte ritualer som beskriver deres tradisjon. Her kan man også se at slike underforståtte forventninger øker praktiseringen av «tradisjoner» og spesielle ritualer hos gårdbrukerne, enn hos resten av befolkningen i Eplebygda. Dette viser også paralleller til Ole og Marias strid om praktisering av bunad og ritualer knyttet til bunad som 'tradisjon'. I tillegg til praktiseringen av bunad, koneskaut og brudekrone som 'tradisjoner', er det også en bevisst kunnskapsformidling om mat og bakverk mellom generasjonene i Eplebygda. I de neste avsnittene skal jeg drøfte betydningen av disse praksisene.

Mat og bakverk som tradisjon - og ritualer rundt ølbrygging

Lokale matretter og bakverk som *hakkasteik*⁵ og *krotakaker*⁶ er gode eksempler på det mange i Eplebygda kaller 'tradisjoner'. Praksiser og symboler omkring mat er noe mange informanter

⁵Hakkasteik: er en finmalt kjøttrett med ulike kjøttsorter fra svin, fåre- og kalvekjøtt. Og disse kjøttstortene blandes sammen med kokt byggryn, og serveres sammen med poteter, kålrabi, gulrøtter og tyttebærsyltetøy. Den retten er vanlig på fester som bryllup som nattmat, andre viktige markeringer som jubileum, 17.mai «dans» - det vil si fest, og lignende.

⁶Krotakaker: et slags flatbrød som lages av finmalt og rug og hvetemel. Fordi brødet inneholder svært lite gjær var det ganske praktisk før tiden, hvor man ikke hadde kjøleskap og fryser. Det ble laget i store mengder og oppbevart i en kjeller eller stabbur året rundt. Brødet bakes i eldhus, i spesiell ovn som er en form for steinovn. I Eplebygda har jeg også hørt om folk som har lager det hjemme på elektriske bakstehelle.

direkte knyttet til 'tradisjoner'. En informant fortalte at «(...), jeg er veldig glad i husmannskost, sånn ordentlig norsk mat». Og i det jeg spurte hva han mente med 'husmannskost' og 'ordentlig norsk mat', svarte han; «Det vil si tradisjonell norsk mat som *raspeballer*⁷, kjøttkaker i brunsaus, og lignende». Videre fortalte han; «Min far for eksempel er veldig glad i skikkelig kraftmat. Men det er jo ganske naturlig og når en jobber på gården. Det krever jo enormt mye fysisk arbeid». I dette eksemplet ser man hvordan informanten konkretiserer tanken om «tradisjon» gjennom mat. I det han påpeker at det er 'tradisjonell norsk mat', skaper han et bilde av det «norske». Samtidig som når han sier at «en trenger kraftig mat for å kunne drive fysisk jobb på gården», kan det tolkes slik, at når *raspeballer* eller kjøttkaker i brunsaus understrekes som det «norske» vil også bonden være en slags «bærer» av den type 'tradisjon'. I en slik sammenheng skapes det også en slags link mellom bondens fysiske arbeid på gården og «tradisjonell» norsk mat. Det kan også tolkes som en gjensidig avhengighet mellom det ovennevnte. Det vil altså si, at bondens «livsstil» gjør det «nødvendig» å fremvise gamle praksiser som tidligere har eksistert på gården. Altså, gjennom «kraftmat» eller «tradisjonsmat» skapes det et bilde av «maskulin» mat knyttet til gårdsbruk. Samtidig som det sier noe om maskulinitet innenfor gårdsbruk, både når det gjelder den fysiske tilstanden til bonden men også om livsstilen.

«Mat» som lokaltilhørighet ser man også i sosialantropologen Bente Rød Larsen (2012) sin studie. Hun skriver om lokalsamfunnets betydning når det gjelder mat, og hennes studie påpeker viktige aspekter ved lokalprodusert mat i forhold til hvordan det knyttes opp mot ens egen identitet. Videre hevder Rød Larsen (2012: 159) at i dagens samfunns oppfattes maten en vokser opp med som betydelig del av identiteten. Samtidig påpeker hun oppmerksomheten rundt lokalprodusert mat når en bor borte fra hjemstedet, og at maten er fra den lokale naturen eller havet blir veldig viktig for mange (Rød Larsen 2012: 159). Videre hevder Larsen at selv om mat er et av de mange aspektene ved lokaltilhørighet, spiller den en viktig rolle når det gjelder tilknytningen til stedet en kommer fra.

Dette aspektet ved lokaltilhørighet i Eplebygda blir tydeligere når en hører til en odelsgård, nettopp fordi odelsgården videreføres fra foreldre til barn og disse praksisene overføres sammen med gårdsbruket. Prosessen skjer da gjennom sosialisering, oppvekst og kunnskaps-

⁷Raspeballer: en matrett som lages av raspet poteter, mel, salt og vann. Blandingens eller deigen formes som middel store baller (dvs. dobbel så stor som et egg) og kokes i kraft. Det vil si sammen med saltkjøtt og kjøttpølser (som regel vossakorv). Raspeballer severes sammen med saltkjøtt, kjøttpølser, poteter, kålrabistappe, tyttebærsyltetøy og baconsaus. Men både måten retten lages på og hva slags tilbehør en har til varierer fra region til region i Norge.

formidlingen i familien, altså, som en del av verdioverføringen. En kvinnelig informant som er gift med en gårdbruker fortalte at «(...), før var det luksus og eksklusivt med fersk brød, men nå er det krotakaker som er eksklusive å ha». I eksempelet fra informanten ser en viktigheten av å reprodusere det «gamle». I denne sammenhengen symboliserer «krotakaker» en praksis fra fortiden, det vil si praksisen av forfedrenes kunnskap om mat og bakverk. Det skaper en kontinuitet av arv og tilhørighet til stedet (jfr. Rød Larsen 2012). I likhet med bruken av bunad er dette veldig viktig for de fleste innfødte i Eplebygda. En hører veldig ofte av tilflytterne at hardingene er veldig 'tradisjonsbevisste', og at de er opptatt av å beholde gamle 'tradisjoner' som ble praktisert for flere hundre år siden. Et nabolag har for eksempel bygget et eldhus hvor alle bidro til byggingen og hele nabolaget benyttet seg av det når det sto ferdig. I det ene eldhuset jeg besøkte, var det slik at man kunne brygge øl på en gammeldags måte, lage sveler, bake brød og andre bakverk, og ikke minst lage krotakaker. Slike 'mattradisjoner' i Eplebygda er matrilineære. Det vil si at i praksis videreføres denne type kunnskap fra mor til datter gjennom generasjonene. 'Mattradisjoner' og bakverk som julebakst eller krotakaker var noen av de vanlige samtaleemnene blant de kvinnene som jeg kom i kontakt med.

I tillegg har gårdbrukerne ulike tradisjoner på odelsgården som går i arv, som for eksempel ølbrygging på eldhuset, og det er veldig utbredt å brygge øl på odelsgårdene. Som for eksempel til eget bryllup, andre store begivenheter eller bare for egen forsyning. 'Oppskåking' av øl finner sted tredje dagen av ølbryggingen. Som en del av ritualet skal naboene selv følge med ølbryggingen, og dette kan en gjøre ved å følge med forberedelser til ølbryggingen, når de ser nabogården bærer inn store sekker med korn og andre ingredienser. Ikke minst kan de telle ned fra den dagen de ser røyken som kommer ut av eldhuset, men i dag er det vanlig at naboene får en tekstmelding på mobilen og blir invitert. Selve ritualet handler om at naboene, ved å smake på ølen skal anerkjenne kvaliteten. Før i tiden var det bare eldre nabomenn som deltok i 'oppskåkinga', men dette har endret seg og i dag deltar både kvinner og menn i ritualet.

Jeg har selv vært med på 'oppskåking' av øl på en odelsgård. Selve ølbryggingen som foregikk på eldhuset, ble brygget i svære gamle kjeler som hang over et bål. Det er mange timers arbeid, og brudgommen (også odelsgutt) understreket også at «(...), i dag er det blitt ganske populært å lage hjemmebrygget øl, men de gjør det neppe på den gamle måten som er både tung og tidskrevende. Her lager vi ølen på den tradisjonelle måten slik de gjorde før på gården». Videre ble jeg vist til et gammelt ølhorn som var laget av tre. Ølhornet tilhørte odelsgården, men brudgommen og hans bror fortalte også at andre gårdbrukere lånte det når de selv hadde

«oppskåking». Grunnen til at ølhornet lånes bort er ikke fordi det ikke går an å drikke øl i vanlige glass, men på grunn av en type materiell arv som hører til gårdsbruket. Samtidig som ølhornet sier noe om hvordan de andre generasjonene praktiste 'oppskåkinga' av øl.

'Oppskåkinga' i eldhuset som jeg deltok på ble ritualisert ved at ølen ble sendt rundt i en sirkel i selve ølhornet, hvor vi ga den videre til neste mann etter å ha tatt et par slurker av den. Som en viktig del av ritualet, skal ikke bruden eller andre kvinner være der mens ølen brygges. Ifølge ritualet bringer dette uhell og ølen kan bli sur i smaken. Brudgommen lo og sa han selvfølgelig ikke trodde på det, men at man vet aldri.

I neste kapittel skal fortsette å analysere immateriell arv innenfor odelsgårdene i Eplebygda, og jeg skal belyse dette gjennom blant annet gårdsnavn som etternavn, arv av fornavn og ikke minst slektskapskontinuitet gjennom arv av odelsgården.

Kapittel 3

Navn, slektskap og kjønnsrollemønstre på gården

I forrige kapittel drøftet jeg odel, arv odelsgården og reproduksjon av materiell arv som tradisjoner på odelsgården. I dette kapitlet vil jeg fortsette å analysere videre på den immaterielle arven innenfor en odelsgård. Jeg vil også se på hvordan denne formen for arv sier noe om tilhørighet til odelsgården og bygden. I Eplebygda har alle gårdbrukerne gårdsbruksnavn som etternavn, og samtidig er det svært utbredt med oppkalling av den førstefødte gutten etter den forrige gårdseieren. For de aller fleste handler dette om bånd til slekten på gården, og mange mener det er en måte å ære sine foreldre og besteforeldre. Ved hjelp av gårdsnavn som etternavn og slektskap skal jeg i dette kapitlet se nærmere på hvordan gårdbrukerne oppfattes som innfødte i motsetning til de andre som ikke oppfattes på samme måte. På slutten av dette kapitlet skal jeg også se nærmere på kjønn i forhold til det å overta odelsgårdene.

Immateriell arv knyttet til odelsgården

Den immaterielle arven ved et gårdsbruk kommer til uttrykk gjennom tilhørighet til de forrige generasjonene i form av familie- og slektskapsrelasjoner (kommer tilbake til det), og hvordan dette igjen gjennom rekonstruksjoner skaper en identitet knyttet til odelsgården. Selv om det var individuelle variasjoner blant gårdbrukere i Eplebygda i oppfatningen av hva som er viktig eller ikke, ble tilhørighet til 'slekten' betraktet som viktig. Det kom ofte til uttrykk gjennom kontinuiteten av odelsgården. For gårdbrukerne i Eplebygda handlet denne kontinuiteten om odel som familiearv. Et godt eksempel er arv av navn som var svært viktig for mange. I noen tilfeller kunne uenigheter om navn føre til store konflikter. Arv av navn er like viktig for mange lokale i bygden som for gårdbrukere, selv om det er synligere i et gårdsbrukshold. På en odelsgård i Eplebygda er det ikke uvanlig at samme fornavn går videre i arv. I neste kapittel vil jeg se nærmere på viktigheten av arv av fornavn, noe som er spesielt utbredt på odelsgårder.

Gårdsbruksnavn og kartlegging av landskapet

Alle gårdbrukerne i Eplebygda har som sagt gårdsnavn som etternavn. Et godt eksempel på viktigheten av å ha det «riktige» etternavnet, er kvinnen som arvet odelsgården av foreldrene sine i voksen alder. Når kvinnen sammen med sin mann og barn flyttet til gården, og da det ble

klart at sønnen skulle overta (som har en eldre søster) tok han gårdsnavnet som etternavn. Sønnen som hadde farens etternavn fra før av, tok i tillegg gårdsnavnet til etternavn. Dette har jeg hørt er blitt ganske vanlig, og som en informant sa «det har blitt veldig populært å ta gårdsnavnet til etternavn blant de som kjøper seg gård eller arver en odelsgård i voksen alder. Det er på mange måter en stas, men for mange innebærer det stolthet og tilhørighet». Her ser man viktigheten av gårdsnavn som både identitet og tilhørighet til gården. Ved å skifte etternavn til gårdsnavnet konstruerer personen, enten bevisst eller ubevisst, en ny identitet. En ny identitet som da blir knyttet opp mot gården og dens fortellinger. I Eplebygda, som ellers i Norge, har alle gårder et bruksnummer som er registrert med gårdsnavn. I praksis skjer dette ved at folk for eksempel sier «Kåre på Øvredal» eller «Ola på Grønnhaug». En gårdbruker i Eplebygda blir omtalt med fornavnet og så henvist til den gården han kommer fra og bor på (jfr. Daugstad 1999: 22-23).

Når man videre ser på Daugstad sin studie hevder hun at; «Bruksnamna blir også nytta for ei plassering av personar i bygdelandskapet. (...) bruka har naturnamn eller typonym, som refererer til kjenneteikn på terrenget, som til dømes Storreiten, Vollane og Nedrebø» (Daugstad 1999: 23). I likhet med Daugstad sine informanter benytter også folk i Eplebygda seg av gårdsnavn til å kartlegge landskapet. I Eplebygda sier landskapet også om hvor man hører til, hvilke posisjon man har i samfunnet og hva slags slektshistorie og familiebakgrunn man har. I Eplebygda, som også nevnt i avsnittet over, er landskapet gitt navn etter særdrag i terrenget og naturen. De aller fleste gårdene har et navn som sier noe om særdraget i terrenget. Ellers er det også gårdsbruk som har et navn som ikke sier noe direkte om landskapet gården ligger i, for eksempel som «Hetland». Gårdsnavn har også en funksjon som kartlegging av landskapet. I Eplebygda som i likhet med Daugstad (1999) sin studie, har alle innbyggerne et bruksnummer istedenfor husnummer og gatenavn.

En annen ting som forvirret meg veldig i begynnelsen av feltarbeidet var; hvem som var hvem. La oss ta for oss bruksnavnet «Øvredal» i Eplebygda. I begynnelsen gikk jeg ut fra at det bare var en odelsgård som hadde navnet «Øvredal», men etter hvert forstod jeg at for eksempel «Øvredal» omringer et større areal med flere gårdsbruk, og i noen tilfeller var det flere gårder som het «Øvredal». Det gjorde også at flere gårdbrukere hadde samme etternavn. Jeg trodde de var i slekt med hverandre, men en informant fortalte da «De er ikke slekt med hverandre, men siden gårdbrukerne har navnet til gården som etternavn ser det ut som de er i slekt med hverandre. Men når man egentlig går flere generasjoner tilbake i tid så var jo mange av de på

en aller annen måte i slekt med hverandre».

I følge mange av mine informanter var ekteskap mellom odelsgårdene mye vanligere tidligere. Samtidig som informantene understreket at det også var vanligere med ekteskap innenfor «slekten». Praktiseringen av endogami, før i tiden, på odelsgårdene tyder også på interessen for familieeiendommen. Altså, gjennom ekteskap innenfor «slekten» ble det sørget for at eiendommen ble værende i familien, og ikke gikk til andre utenfra (fremmede). I løpet av feltarbeidet var det et tilfellet hvor det var ett ektepar som var kusine og fetter, det vil i slekt med hverandre. Svært interessant er det når endogami, tidligere, ble betraktet som en sikkerhet for å beholde familieeiendommen i 'slekta', blir det per i dag betraktet av mine informanter som tabu og «usunt» på grunn av helsemessige årsaker. Dette er et godt eksempel på hvordan statlige lover gjennom endringer skaper en tabubelagt holdning til en handling som ble oppfattet som mer eller mindre naturlig før. I de neste avsnittene skal jeg da se nærmere på arv av fornavn, og viktigheten av en slik kontinuitet som er spesielt utbredt på odelsgårder.

Viktigheten av navneskikker

En god venn av oss, som bor i nærheten av tunet, før du kommer til Øvredals gården. Han har da en nabo Pål, som bor i det huset med fine taksteiner. Han, Pål, har flere ganger opplevd at posten hans har blitt levert til en annen, før det har kommet til ham. Du skjønner, begge har samme fornavn og etternavn. Og det der har skjedd mange ganger. Så nå har den andre, Pål, full oversikt over hva slags post han får, før han, Pål, selv vet det.

Det overnevnte sitatet sier mye i seg selv, og det å ha samme navn og etternavn er ikke et sjeldent tilfelle i Eplebygda. Som det ble nevnt tidligere er det ganske vanlig å ha samme etternavn. En trenger heller ikke ha tilknytning til et gårdsbruk, og i det overnevnte eksemplet handlet det om to innfødte som ikke har bakgrunn fra gårdsbruk. At en eldre og ung mann har både samme navn og etternavn, har noe med oppkalling å gjøre. Altså, i det overnevnte eksemplet var ingen av mennene i slekt med hverandre, men det jeg vil påpeke her er arv av fornavn. Det å bli oppkalt etter farfaren er ganske vanlig blant Eplebygdinger, og det er enda vanligere på odelsgårder. Nemlig på grunn av arv av odelsgården som har gått fra far til sønn. De bøndene og odelsguttene jeg kom i kontakt med hadde blitt oppkalt etter farfaren. Alle de tolv odelsguttene, altså førstefødte sønn, var oppkalt etter farfaren, men siden det var to tilfeller hvor de førstefødte odelsguttene ikke kunne overta odelsgården, var det de yngre brødrene som overtok gården. Og på det ene gårdsbruket, altså, sønn nummer to var oppkalt etter onkelen, det

vil si broren til faren. Her er det veldig tydelig at mannes slektslinje er dominerende i forhold til navneskikker, men om gården hadde gått i arv gjennom kvinnens slektslinje ville den førstefødte sønnen mest sannsynlig blitt oppkalt etter morfaren. I tilfeller hvor den førstefødte sønnen blir oppkalt etter farfar, blir og den førstefødte jenten oppkalt etter farmor. At den førstefødte jenten på en odelsgård blir oppkalt etter farmoren henger igjen sammen med at det er farmoren som bor på gården, og det å videreføre navn er sterkt knyttet til gården.

Erik sin son som overtok bruket, blir kalla "Svein i Eriksgarden" av naboar og sambygdingar når dei omtalar han. Om ein følgde samme namnesetting som det er gjort på faren, så skulle han bli kalla "Erik-Svein". Det første namnet refererer såleis til "stamfaren" (Daugstad 1999: 24)

I motsetning til det overnevnte sitatet fra Daugstad, hadde (nesten) alle gårdbrukere i Eplebygda same fornavn som farfaren. Når det gjelder barna til de unge gårdbrukerne har dette endret seg en del, men det betyr ikke at da de velger navn utenom slekten. Blant den unge generasjonen har det er også blitt mer vanlig å kalle den førstefødte gutten for John hvis farfaren heter Johannes. I en samtale med en informant forklarte han at «mange av bøndene i min alder velger navn de synes er kule. De går tilbake i slektslinjen [farssiden] og velger da et navn der ifra». Videre fortalte han «det er klart fortsatt noen som velger å kalle ungen etter farfaren, men det har endret seg med min generasjon». Ut ifra den unge informantens sitater er det en endring i navneskikker i Eplebygda, men samtidig som slekten fortsatt er i fokus. I tillegg virker det viktig å opprettholde fars slektslinje gjennom oppkalling. Det betyr selvsagt ikke at barn ikke blir oppkalt etter mors slektslinje, men i dette tilfellet, altså hos bønder i Eplebygda handler oppkalling etter farfar og morfar om slektskontinuitet på odelsgården. Ved å gå tilbake i slektsbøker og kalle barnet opp etter en av de forrige generasjonene vil mange bønder på denne måten bygge en slags bro mellom seg og slektshistorien på gården. Som man ser her blir arv av navn, altså navn fra farfar til barnebarn mindre viktig enn før, men det som ser ut til å være viktig er tilknytningen til gården. Den unge generasjonen virker til å «skape» og opprettholde den tilhørigheten ved å plukke ut et navn fra slekten som har vært på gården før dem.

Selv om bøndene kommer mer til syne når det gjelder oppkalling etter noen fra de forrige generasjonene i «slekten» på gården, er det også vanlig blant mange i bygden som ikke har tilknytning til gårdsbruk. Det betyr ikke at oppkalling blant dem praktiseres på samme måte som blant bønder. Ved flere samtaler med andre folk i bygden har jeg for eksempel også hørt om bruk av «forbokstaven» som oppkalling. Det vil si at dersom en ikke ønsker å kalle barnet

sitt etter farmor eller farfar fordi navnet er vanskelig å uttale eller «gammeldags», prøver en å finne navn med samme forbokstav. Hvis farmor heter «Asbjørg» vil da barnebarnet som for eksempel bli kalt for «Anne». På den måten vil en både beholde tilhørighet til slekten, men samtidig velge noe de selv synes er fint. En informant, Kjellaug, fortalte at «(...), min sønn og svigerdatter spurte meg om det var greit å bruke forbokstaven i navnet mitt da de fikk sin første datter. De synes navnet mitt ville både bli litt for langt men også litt for tungt for jenta, og da sa jeg at det var greit». Sitatet fra Kjellaug sier noe om at oppkalling etter farfar og farmor på gården fortsatt eksisterer, selv om det ikke alltid er hele fornnavnet som går videre, går forbokstaven i navnet videre som en del av 'tradisjoner' på gården. En annen ting som gjør sitatet veldig interessant er at det er viktig for sønnen til Kjellaug å få godkjenning av moren, før de tar en slik avgjørelse. Sitatet gir også uttrykk for kvinnens posisjon som farmor i familien, og viktigheten av gode relasjoner og samspillet mellom to ulike generasjoner. Det er viktig å understreke at alle de gårdbrukerne jeg kom i kontakt med var mannlige (unntatt en som var kvinnelig), og på disse gårdene har arv av odal hele tiden gått fra far til sønn. Altså, som flere av mine unge informanter sa, handler dette om å ære sine forfedre. Ikke minst er det en måte å vise tilhørighet. Å oppkalle barna etter sine foreldre eller besteforeldre sier noe om 'slektsbånd'.

En viktig faktor som gjør oppkalling til en viktig tradisjon blant bønder er at det har mye med odal å gjøre. Det vil si at den som skal ta over gården bør bære det «riktige» navnet. Når den førstefødte sønnen blir oppkalt etter farfaren, viderefører han ikke bare farfarens navn men også tippoldefarens, og så videre flere generasjoner tilbake i tid.

I en samtale med en tilflytter, kom det fort frem hvordan informanten oppfattet oppkalling etter forfedre, i bygden. Hun fortalte at det å bli oppkalt etter sine forfedre er noe av det mest 'gammeldagse' hun har kommet bort i. Kvinnen som er gift med en innfødt fortalte at «(...), da jeg og mannen min fikk vårt første barn ville svigerforeldrene mine at han skulle oppkalles etter farfaren. For svigerforeldrene mine var dette en selvfølge», sa informanten. «Men da jeg motsatte meg dette og mente at det var vår egen sønn, og derfor burde vi ha friheten til å finne navn til ham selv, ble det en konflikt mellom meg og svigerfamilien, spesielt svigermoren». Etter store diskusjoner og konflikter fikk informanten viljen sin, og gutten fikk ingen av generasjonsnavnene til fornavn.

Videre i samtalen fortalte kvinnen at «svigermoren min gikk med en lapp i vesken, hvor navnet til sønnen vår var skrevet. Og når hun traff på bekjente som spurte henne om hva barnebarnet het, tok hun frem lappen og viste det frem». Dette førte også til at kvinnen ble upopulær blant

noen av de eldre i Eplebygda, fordi de oppfattet dette som brudd på 'tradisjoner'. De reagerte på at hun syntes 'tradisjonene i bygden var 'gammeldagse'. I dette eksemplet ser man både viktigheten av oppkalling etter forfedre, men også hvordan situasjonen utvikler seg. Det hele gikk fra å være en privatsak til å bli et offentlig anliggende. Samtidig som oppkalling for mange sier noe om den tilhørigheten en har til odelsgården. På den måten blir det også lettere å se hvem som er innfødt i motsetning til de som ikke er det. Etter å ha sett på viktigheten av oppkalling, vil jeg se nærmere på gårdbrukernes posisjon i Eplebygden, og deres kontinuitet av odelsgård.

Gårdbrukere - som mer ekte innfødt

Hos folk i Eplebygda er det tydelig hvem som er «ekte» lokale gårdbrukere, eller «innfødte» (jfr. Siverts 1978: 68), som folk i bygden selv kaller seg. I et samfunn hvor man snakker om 'innfødte', 'tilflyttere' eller 'innvandrere' er det et tegn på hvem som er de «ekte eierne» av bygden. Selv om det er litt nedtonet, er det fortsatt ganske synlig i Eplebygda hvem som i størst grad påvirker avgjørelser om bygden. Gårdbrukerne har en absolutt sentral rolle i samfunnet. Dette kommer til synet ved at det som regel er et godt samarbeid mellom de fleste gårdbrukerne, og ved at mange av dem er aktive politikere i sitt lokalsamfunn. I løpet av feltarbeidet var jeg med på nesten alle kommunestyremøter og formannskapsmøter i kommunen. Ved å delta i slike møter, observere og snakke med lokale politikere fant jeg fort ut at mange av politikerne var enten gårdbrukere eller hadde en tilknytning til en odelsgård. Det å være en gårdbruker innebærer også en stolthet i Eplebygda. Det kunne en også se i markedsføringen av bygden. Selvfølgelig var de høye fjellene og den lange og dype fjorden med i markedsføringen, men samtidig ble 'blømingen' av fruktgårdene brukt aktivt for å lokke til seg turister.

På besøk hos en familie som har bodd mange år i bygden, men som ikke er bønder, ble det en diskusjon om tilhørighet. Den unge kvinnen i huset uttrykte at «(..) jeg føler bøndene er overalt. De er med i alt som skjer i bygden». Kvinnen sa dette i forhold til hvor mye en tilflytter ble inkludert i det lokale. Hun mente at som en 'tilflytter' blir man veldig sjeldent invitert til et selskap, bryllup eller konfirmasjon. «Men når det gjelder bøndene er de inkludert i alt som skjer i bygden», sa kvinnen. Det kvinnen sier og ut ifra mine egne observasjoner og deltaking i samfunnet er det tydelig at bønder har en viktig maktposisjon i samfunnet. I tillegg har jeg hørt dette av flere tilflyttere. Ved flere anledninger fikk jeg også inntrykk av de følte det var bøndene som styrte bygden.

Som det ble nevnt tidligere er det mange ting som blir arvet når en overtar en odelsgård, både materielt og immaterielt (jfr. Daugstad 1999). Noe av det jeg synes var veldig interessant, er at etter å ha observert overføringen av odelsgården sammen med alt den materielle og immaterielle arv fikk jeg også sterk inntrykk av at det i overføringen av odelsgården fra far til sønn, også er en overføring av sosial posisjon. Det er ikke sikkert at dette er noe som skjer bevisst, men at det kanskje er en ubevisst forventning til neste generasjon om å ta over noen av de vervene den forrige gårdseieren hadde. På den måten får også den nye gårdseieren overført den forrige gårdseierens sosiale posisjon.

Videre vil jeg påpeke at en arver mye av den forrige gårdseierens posisjon. Mange gårdbrukere er også aktive lokalpolitikken, og mange av de som er aktive politikere i lokalsamfunnet har eller har hatt aktive forelder(re) som var lokalpolitikere. Men dette betyr ikke at den nye generasjonen er aktiv i samme politiske parti som faren eller bestefaren. Det som er viktig her, er at slike posisjoner går i arv og er en del av den arven som en blir videreført gjennom sosialisering under oppveksten. Det å gå i farens fotspor og være aktiv i lokalpolitikken som den nye generasjonen på odelsgården kjennetegner også arv av «personlighetstrekk» med den forrige generasjonen, og spesielt viktig er det å delta i lokalpolitikken eller andre områder i lokalsamfunnet. Dersom gårdsbruket er kjent for å ha hatt flere generasjoner som har vært aktive, blir det enda viktigere å videreføre en slik sosial posisjon. Samtidig kunne det være litt problematisk når en har en mor eller far som satt i samme kommunestyre. Et godt eksempel på dette er da en av de lokale politikerne jeg snakket med, og han uttrykket det slik «(...) Det er ikke alltid enkelt å sitte i kommunestyret sammen med en forelder. Det kan fort bli oppfattet som om alt jeg sier og foreslår har en påvirkning fra faren min». Det å sammenligne noen med foreldrene sier også noe om viktigheten av slektskap. Slektskap på odelsgården og i Eplebygda generelt er et tema det er svært vanlig å snakke om, og dette kan en også observere interessen for bygdebøker.

I tillegg til dette blir en som regel sammenlignet både utseendemessig og gjennom personlighetstrekk med enten en av foreldrene eller besteforeldrene. Slike likhetstrekk blir også betraktet av mine informanter som arvelig. Jeg har flere ganger overhørt samtaler hvor folk sammenligner noen de kjenner med enten foreldrene eller besteforeldrene. Det er kanskje en av de vanlige måtene å kategorisere folk på forhånd, slik at man vet hvordan man skal forholde seg til de man omgås. Det kan selvsagt være problematisk om den man blir sammenlignet med var en upopulær skikkelse i samfunnet. For å endre en slik stempling må en sannsynligvis jobbe

hardt for å vise at en ikke har samme personlighet bare fordi en har utseendemessige likhetstrekk. Oppfatningen av personlighetstrekk og utseende som arvelig, det vil si, basert på «blodsbånd» finner man også blant Daugstads (1999) informanter;

Informantane mine ser også ut til å forestille seg at ulike eigenskap og trekk ved personar kan "gå i arv" gjennom blodet, og blod er forestilt som *ei aktiv substans* som er tenkt å vere med å forme identiteten til personar. (...), at eigenskap som "musikalitet", "sta" eller "vanskeleg" er noko som er forestilt "gå i arv" (Daugstad 1999: 69-70)

Det overnevnte sitatet fra Daugstad viser at hennes informanter i likhet med mine informanter fra Eplebygda har en forestilling om visse personlighetstrekk og utseendemessige trekk som «biologiske». Forståelsen av slektskap blant Eplebygdingene skal jeg se nærmere på i de neste avsnittene. Men før jeg drøfter slektskap i Eplebygda vil jeg veldig kort se på sosialantropologen David M. Schneider (1980) sin terminologi om amerikansk «slektskap», og på sosialantropologen Olaf H. Smedal (1998) sin analyse av «slektskap» i lokalsamfunn.

Slektskap på odelsgården

Schneider (1980: 13) sin studie av slektskap blant hvite middelklasseamerikanere på midten av 60-tallet viser at forestillingen «blod» som symbol på slektskap er et dominerende prinsipp blant denne gruppen. Hans studie viser også at «blodsbånd» blant middelklasseamerikanere oppfattes som substans, det vil si, befruktning mellom to personer som resulterer i fødsler (Schneider 1980: 23). Videre hevder Schneider at forståelsen av «slektskap» blant denne gruppen som er knyttet til befruktning, er kulturelt definert. Samtidig som «biologi» knyttes opp mot «blod» som substans, altså, «blod» i denne forstand brukes som en metafor i den kontekstuelle forståelsen av «slektskap» (Schneider 1980). I følge Schneider (1980: 21), knytter en amerikaner ordet «slektning» til en person som er knyttet til ham/henne enten gjennom «blod» eller «ekteskap».

Videre i studien hevder han at det er tre ulike kategorier innenfor den kulturelle forståelsen av «slektninger» blant amerikanere, og det er da «in Nature», «in Law» og «by Blood» (Schneider 1980: 28). Den første kategorien kjennetegner barn som for eksempel er født utenom et ekteskapeleg forhold, og at barnet gjennom «biologi» er knyttet til sin biologiske mor og far. Men i denne sammenhengen er ikke barnet knyttet til foreldrene sine gjennom loven, altså ekteskap (Schneider 1980: 25-27). Den andre kategorien (in Law) kjennetegner «slektskap»

gjennom loven. Og denne kategorien er basert på forståelsen av «slektskap» gjennom ekteskap, altså, to mennesker som ikke har «biologiske» relasjoner til hverandre (Schneider 1980: 27-28). Under kategori to påpeker Schneider at informantene hans inkluderer også steforeldre og stebarn, adoptivbarn, osv. som «slektninger» gjennom loven (Schneider 1980: 28). Han hevder også at når en mann gifter seg med en kvinne (slektskap – in Law) og når denne mannen har et barn som er født utenom ekteskap (har en annen mor – in Nature), vil barnet være i slekt med sin biologiske mor gjennom naturen/biologien. Samtidig som barnet vil være i slekt med farens kone (stemor) gjennom loven (in Law). Mens den tredje kategorien går ut på «blod» relasjoner. Denne kategorien er basert på egos forståelse av far, mor, bror, søster, sønn og datter som knyttet til hverandre gjennom «blodsbånd». Altså, i den tredje kategorien er personene knyttet til hverandre både gjennom naturen og loven (Schneider 1980: 28-29).

Smedal (1998) sin analyse om «slektskap» tar for seg ulike antropologiske studier av «slektskap» og hevder at en slik terminologi har store kontekstuelle variasjoner. Mens «slektskap» i noen samfunn knyttes til «blod» som metafor, altså «biologi», er det helt andre ting som er avgjørende i andre samfunn (Smedal 1998). «Det mest allmenne fellesnevneren for hva «beslektetheten» består i, er «felles substans» (Smedal 1998: 22). I likhet med Schneider påpeker Smedal viktigheten av «felles substans» i forståelsen av slektskap, og ifølge Smedal blir dette i mange samfunn knyttet opp mot «blod». «Blod» i relasjon med «slektskap» er da en metafor og kulturell forståelse av «slektskap», og i andre samfunn er det helt andre substanser som er gjeldende (Smedal 1998: 22-23).

Både Schneider og Smedal sin analyse om slektskapsterminologien er relevant for datamaterialet mitt fra Eplebygda. I Eplebygda er oppfatningen rundt slektskap basert på «biologi». I Eplebygda oppfatter en person, det vil si, ego, far, mor, søsken (bror og søster), besteforeldre (farens mor og far, og morens far og mor), tanter (morens og farens søster(-re)), onkler (farens og morens bror(-re)), kusiner og fettere (både barn til morens og farens søsken), og nieser og nevøer (ego sin bors eller søsters barn) beregnes som «biologiske» slektninger (jfr. Daugstad 1999: 61-62). Selv om mine informanter også beregner tremenninger, osv. som «slekt», blir disse som regel oppfattet som «fjern slekt».

Altså, forestillingen om slektskap blant mine informanter er knyttet til «blodsbånd» (jfr. Schneider 1980, Smedal 1998) som metafor. Blant odelsbøndene i Eplebygda var det ingen som hadde adoptivbarn. Det var bare én familie som hadde «adoptiv» barnebarn, og i dette tilfellet

var mye oppmerksomhet rundt det å påpeke at barnebarna var «adoptive» og ikke «biologiske», det vil si slektskap «in Law» (jfr. Schneider 1980: 28). Men denne familien hadde ingen gårdsbakgrunn. I tillegg var det mange bestemødre som var veldig nøye med å skille mellom ‘egne barnebarn’ og ‘bonus barnebarn’. Med ‘egen barnebarn’ menes det da, barn som er født av deres egen (biologiske) datter eller sønn. Denne forståelsen hos mine informanter er basert på ‘sletninger’ gjennom «blod» (jfr. Schneider 1980: 28). Men hvis sønnen/datteren til en person har en ektefelle som er har barn fra et tidligere forhold blir dette definert som «bonus barnebarn», altså, stebarnebarn (jfr. Schneider 1980: 28). I en slik kontekst er det ganske tydelig at det er det biologiske som definerer slektskap i lokalsamfunnet blant Eplebygdingen. Denne forståelsen av slektskap ser vi også i Schneider (1980) sin studie blant den hvite amerikanske middelklassen som er nevnt over.

Når man videre ser på Daugstads (1999) studie blant odelsgårdbrukere på Vestlandet er det en sammenheng mellom kontinuiteten av gårdsbruket og slektskap på gården;

Gardsbruket har med andre ord *vore i endring* over tid, og endringar foregår kontinuerleg. Likevel blir bruket oppfatta som *det samme over tid*, og er bærar av det samme bruksnamnet. Eg foreslår at *historia til bruket og slekta* er ein verdi som er med på å skape identitet og tilknytning til eit gardsbruk (Daugstad 1999: 10)

Sitatet over viser viktigheten av slektskap i forbindelse med identitet og tilhørighet til et gårdsbruk, noe som er også tilfellet blant mine informanter i Eplebygda. Blant bønder i Eplebygda kan man se et tydelig kjennetegn som viser at «slektskap» basert på «blodsbånd» er viktig innenfor en odelsgård (jfr. Daugstad 1999, Sletten 2004). Det aller viktigste kjennetegnet er å få egne barn, det vil si «biologiske» (jfr. Schneider 1980). Jeg har ikke møtt noen bønder som snakket om at de heller ville adoptere barn. I mange i tilfeller var de også klare på at de ikke ville at fjerne slektninger skulle overta gården. En informant begrunner det slik «(...), en fetter eller kusine er ikke det samme som en egen sønn eller datter, og derfor var det ikke aktuelt for noen av oss å selge gården til noen av dem». I denne samtalen ser en viktigheten av «blodsbånd» (jfr. Schneider 1980) og at nærmere slekt enn egne barn, går det ikke an å ha. Et annet eksempel er da jeg spurte Kåre, en gårdbruker, om hva hadde han gjort med gården hvis ingen av barna hans ville overta. Han svarte da med «Jeg hadde nok solgt den til et ungt par som virkelig ville drive den, og så ville jeg flyttet til et annet sted sammen med kona». Hva med andre slektninger, som nevø eller niese? Kunne de vært aktuelle kandidater? «Eh nei, de

har jo nå aldri hatt interesse for gårdsbruk. Og hvis jeg måtte selge den, så ville jeg solgt den til noen helt fremmed enn slekten. Du skjønner at det er jorda som er viktig og ikke slekta».

I utsagnene fra Kåre ser en viktigheten av jord. Selv om han understreker at det ikke er 'slekta' men 'jorda' som er viktig, mener jeg at slektsskapsrelasjoner har en enorm betydning på odelsgården. Jeg er enig i at selve jorden er svært viktig når det er den en gårdbruker lever av, men samtidig trenger en å bygge tilhørighet til gården for at neste generasjon skal fortsette med den kontinuiteten som går fra far til sønn. En slik tilhørighet blant bønder i Eplebygda skapes ved å lære neste generasjon om viktigheten av odelsgården som arv. Ikke minst viktigheten av å lære neste generasjon om hvordan den arven strekker seg tilbake flere generasjoner. Som man ser i eksemplet, er det ikke et alternativ å la en av sine nevøer eller nieser overta gårdsbruket. Altså, når ingen av barna vil overta odelsgården som har gått i arv fra far til sønn i flere generasjoner, vil det å la en nevø eller niese å overta odelsgården oppleves som en form for «nederlag» for gårdbruken. Som det ble nevnt tidligere, er det en stolthet i å drive og så videreføre en odelsgård, og når gårdbrukeren kommer til det punktet hvor egen sønn(-er) eller datter takker nei til bruket vil det på mange måter oppleves som et tap av ansikt blant de i lokalsamfunnet men også overfor andre slektninger.

Minner om foreldre og besteforeldre på gården var ikke uvanlig å høre, og når slike minner knyttes opp mot gårdsbruket skapes det en tilhørighet til stedet. I en slik sammenheng sier gården noe om bakgrunnen og identiteten til den som driver den. Ved at den videreføres fra den ene til neste generasjonen skapes det en tilhørighet som strekker seg langt tilbake i tid. Samtidig som de forrige generasjonene blir viktige for å kunne skape et bånd til gårdsbruket, og markere sin tilhørighet. Et godt eksempel på tilhørighet til stedet gjennom forfedre er Maurice Bloch (1971) sitt arbeid om Merinafolket i Madagaskar. Blochs studie om Merinafolket tar for seg aspekter ved tilhørighet, og han hevder at blant Merina uttrykkes tilhørighet gjennom forholdet til stedet deres forfedre er begravd. Selv om en er født og oppvokst et annet sted, er «hjemstedet» hvor deres forfedre ligger begravd. Tilhørigheten kommer da til uttrykk ved at de ønsker å bli begravd i de samme gravkamrene som skjelettene til deres forfedre. (Bloch 1971: 168-169). Disse svære gravkamrene er også et symbol på sosial tilhørighet, ifølge Bloch. Det er klart store kontekstuelle forskjeller mellom Merinafolket og folk i Eplebygda, men hensikten med eksemplet er å vise at tilhørighet til stedet finner man finner blant de fleste folkegruppene, i ulike former og med ulike premisser. Altså, i likhet med Merina folket skapes det et bånd til gårdsbruket ved gjenfortelling av minner og historier om de forrige generasjonene på gården i

Eplebygda. Samtidig skaper tilhørigheten den pliktfølelsen til både å overta og så videreføre igjen til neste generasjon, når tiden er inne.

Det som er interessant er at odelsbøndene også har en sterk emosjonell tilknytning til odelsgården, fordi som mange informanter har påpekt ligger det «minner» i gården. Disse «minnene» blir formidlet fra generasjon til generasjon. Samtidig som det også konkretiseres ved hjelp av bygdebøker. I Eplebygda er det stor interesse for bygdebøker blant de innfødte generelt, og her kan en se kontinuiteten på odelsgårdene som har gått fra far til sønn (svært sjeldent fra far til datter). Informasjonen i bygdebøkene (om slektskap) er basert på intervjuer med innbyggerne i bygden, og her intervjues de innfødte som blir antatt for å ha flere generasjoner bak seg, som for eksempel odelsgårdbrukerne. På bygdebokkomiteens seminarer kom det også frem at det ikke er alle som blir skrevet ned i boken, og dette fører da til at bygdebøkene representerer folk som allerede har en solid posisjon i lokalsamfunnet. I tillegg er det også gamle kirkebøker, hvor det står informasjon om dåp, konfirmasjon, vielser og dødsfall. Her er det også mulig å gå tilbake til kirkebøkene og finne informasjon om sine forfedre. Denne informasjonen i bygde- og kirkebøker som er basert på individuelle narrativer skaper også en «kollektiv hukommelse» (jfr. Connerton 1989), og dermed fremhever odelsgårdbrukerne og andre innfødte som «ekte innfødte». På mange måter er det «minner» om gården som familiearv som gjør gården i seg selv verdifull. Et godt eksempel på «minne» på odelsgården er gamle diplomer. Disse diplomene som en bevarer som verdifull arv, har de andre generasjonene på gårdene fått som del av konkurransen om årlige fruktutstillinger. I følge en informant kommer disse diplomene fra store fruktutstillinger i Bergen, når bøndene var i Bergen for å selge frukten sin. Bøndene som stod i hvert sitt hjørne (boden), lagde store utstillinger av frukten for å tiltrekke seg kunder men også vinne konkurransen. Å vinne en slik årlig konkurranse var stolthet for dem, og disse diplomene er konkrete minner fra forfedrene. Slike gjenstander skaper et bånd mellom den nye og de forrige generasjonene på odelsgården.

Når man videre ser på eksemplet fra Kåre, var han en odelsgutt, og han vokste opp med at det var han som skulle overta gården en dag. Både for Kåre og mange andre bønder var det ikke et spørsmål om å takke nei til gårdsbruket, fordi som andre bønder påpekte, er det mye følelser som er knyttet til selve bruket. Mange vokser opp med at «det er det de skal gjøre» når de er gammel nok. For mange er det også veldig viktig og ikke «skuffe» foreldrene når det gjelder å overta gården. Da jeg stilte Kåre spørsmålet om hvorfor han ville flytte fra Eplebygda hvis ingen av barna hans ville overta bruket, svarte han «Det hadde vært vondt å se at gården blir

drevet av noen fremmede og ikke av våres egne barn», svarte han. På spørsmålet om han og kona hadde planer om å flytte til et annet sted etter at sønnen og svigerdatteren har overtatt gårdsbruket, svarte han;

«Nei, det er ikke aktuelt det! Om noen få år skal sønnen overta gården, og da vil vi bo her på gården og hjelpe de [sønnen og svigerdatteren] på gården og hjelpe til med barnebarna mens vi er fortsatt friske. Jeg gleder meg til å tilbringe mye tid sammen med barnebarna og nyte det å være bestefar»

I et slikt eksempel ser en viktigheten av familierelasjoner. Man ser også at familien fører til at gårdsbruket får en stor verdi, fordi det er menneskene som skaper fortid og nåtid på gården og ikke minst som skaper tilhørigheten til gården. I tillegg har besteforeldre på gården en viktig oppgave når det gjelder oppdragelse av barnebarna. Selv om barn i Eplebygda går i barnehagen om dagen, ser mange unge par, på det å ha friske og spreke foreldre i nærheten som en viktig fordel (jfr. Daugstad 1999). Som besteforeldre har en både ansvar i deler av oppdragelsen, men aller viktigst er kanskje formidling av gårdsbrukshistorien og viktigheten av odelsgården. Viktigheten av en slik relasjon mellom besteforeldre og barnebarn ser en hos Daugstad (1999) sine informanter, i likhet med eksemplet fra Kåre. Samtidig som en ser viktigheten av besteforeldrerollen (jfr. Daugstad 1999) når det gjelder formidling av den typen informasjon til sine barnebarn, mens foreldrene (spesielt faren) til barna er ute på gården og jobber.

De unge bøndene er like mye opptatt av «familiebånd» som foreldregenerasjonen. Ved flere anledninger fortalte informantene om viktigheten av 'familie', og at 'familien' er det viktigste en har. 'Familie' som en av de viktigste verdiene tyder også i en viss grad på det motsatte av «modernitet» (jfr. Giddens 1997), og en ser at familie som en viktig verdi videreføres mellom generasjoner (jfr. Giddens 1997: 33). Samtidig som en ser at familieliv, det vil si ektefelle, barn, søsken og foreldre har en høyere prioritering i forhold til for eksempel vennsrelasjoner. Dette kom også til uttrykk da mange enslige mødre og single i Eplebygda fortalte at samfunnet i bygden er tilrettelagt for parforhold. De mente at det var vanskelig for aleneforeldre å bli en del av samfunnet, fordi de blir oppfattet som en trussel mot parforhold. I tillegg fortalte de også at det var mye lettere å komme i kontakt med folk, å bli invitert på ulike arrangementer og aktiviteter i bygden hvis man har en partner enn hvis man er singel. Videre i de kommende avsnittene skal jeg drøfte kjønnsroller når det gjelder hvorfor det er flere gutter som overtar odelsgården enn jenter.

Odelsgutter fremfor odelsjenter

I tillegg til sterke familiebånd er det også ganske kjønnsbestemt når det gjelder odel og hvem det er som overtar odelsgården. På de aller fleste gårdene har odelen gått fra far til sønn, og dette strekker seg langt tilbake i tid. Frem til 1974 var det fortsatt den eldste sønnen i familien som hadde automatisk førsterett på gården. (jfr. Daugstad 1999, Sletten 2004). Dette endret seg med en lovendring i 1974 hvor kvinner i likhet med menn fikk førsterett til odel. Det vil si at hvis den eldste av en søskenflokk er en jente får hun automatisk rett til å ta over gården. Slik er det fortsatt ikke i praksis, fordi i Eplebygda er det nesten bare gutter som overtar gårdsbruket, selv om de har en eldre søster.

I Eplebygda, i den geografiske omkretsen jeg befant meg gjennom feltarbeidet, var det tretten odelsgårdsbruk. Av de tolv mannlige gårdbrukerne er det fire gårdbrukere som var født før 1965, det vil si at de som var født på en odelseiendom automatisk fikk odelsrett som den eldste gutten i familien, selv om de hadde en eldre søster. Mens syv av tretten gårdbrukere (mellom tretti-femtiårs alderen) har søstre og seks av syv har en eldre søster. Bare en av tretten var kvinnelig odler og hun hadde ingen brødre. Samtidig var det bare en av de tolv mannlige gårdbrukere som ikke hadde søstre. Blant de tolv var bare én kvinnelig odler. Dette tyder på idé om mannlig primogenitur.

Sosialantropologen Fredrik Barth (1951) i sin studie fra Sollia i Østerdal studerer familierelasjoner og arv. Hans studie tar for seg blant annet arvedynamikken i samfunnet i forhold til en «primogenitur» arvestruktur. Med «primogenitur» mener Barth at familiearven overføres til det eldste barnet i familien, men samtidig påpeker Barth at i Sollia er familiearven ikke basert på et primogenitur system. Studien hans viser også at i de fleste tilfeller er det den yngste gutten i familien som overtar familieeiendommen, og det begrunner Barth med at de eldste i familien allerede har flyttet ut og etablert seg (Barth 1951). Mens når den yngste fortsatt bor hjemme som den siste i en søskenflokk er da mer naturlig at den yngste i familien overtar familieeiendommen, samtidig som foreldrene har da blitt mye eldre enn da de eldste bodde hjemme (Barth 1951).

Altså, som det ble nevnt over er det spesielt vanlig i Eplebygda at den førstefødte sønnen som overtar gårdsbruket, selv om gutten har en søster som er eldre. I dette tilfellet er det en form for primogenitur når det gjelder den førstefødte gutten i familien, men ikke er det førstefødte barnet (dersom det er en jente). I tillegg til at odel henger sammen med kjønn er det også en

sammenheng mellom navn og arv. Når den førstefødte gutten blir oppkalt etter farfaren som også var gårdbruker, skapes det en tilhørighet til gårdsbruket gjennom de forrige generasjonene. Mange av de nåværende odelsgutter, spesielt den eldste (det vil si ikke eldst i søskenflokket men eldst av gutter) er oppkalt etter farfaren. Det er selvfølgelig ikke alle av disse som er den førstefødte sønnen i familien. Av dem som ikke er den førstefødte gutten i familien, er det som regel fordi den eldste ikke har vært i stand til å overta bruket på grunn av «helsemessige» problemer. Det er også et tilfelle hvor den eldste takket nei til gårdsbruket på grunn jobbrelevante grunner og da var det broren som overtok bruket.

En ung informant, Vebjørn, fortalte at;

(...), tradisjoner spiller klart en stor rolle. Det er ikke tilfeldig at kvinner som vokser opp på en gård velger å ta høyere utdanning istedenfor å overta gården. De blir ikke like mye engasjert av foreldrene i gårdsarbeidet som en gjør med guttene. Gårdsarbeid blir av mange i bygden sett på som mannsarbeid, og jeg tror det er grunnen for at det er færre kvinner enn menn som ser en fremtid i et slikt arbeid.

Ut ifra det Vebjørn sier, virker det som at det er mye mer vanlig at en kvinne sier fra seg odelsretten enn en gutt. I det informanten sier «kvinner blir ikke like mye engasjert», ser en ganske tydelig at kjønn fortsatt spiller en betydelig rolle i Eplebygda. Jeg har også kommet i kontakt med menn som har overtatt snekker-, tømmerfirma eller andre type bedrifter etter faren. Empiriske eksempler viser at det ikke bare er gårdsbruk som går i arv i bygden, men at det også gjelder andre virksomheter (se kapittel 4). Samtidig er det ikke bare menn som arver farens firma. Jeg har også kommet bort i noen hvor det var datteren som arvet morens bedrift. I det ene tilfellet var det slik at det var moren som hadde startet opp hele selskapet og hun har drevet selskapet på egenhånd i mange år. Moren til den unge kvinnen forklarte at «(...), nå er jeg blitt gammel og må nok pensjonere meg snart. Astrid har nå egentlig tatt over hele arbeidet. Jeg er bare her og jobber av og til for henne og hjelper til med småting, men det er hun som er sjefen». Eksemplet over viser at det ikke er uvanlig at en kvinne i likhet med menn kan arve morens arbeid. Det kan også si noe om at det er en «odel» lignende reproduksjon av yrker som da er bygd på kjønn.

Når det gjelder odel innenfor et gårdsbruk er det så å si ganske likt med overnevnte. Det vil si at hos de aller fleste gårdbrukerne er det bygd på kjønn. I tillegg fungerer ting annerledes i praksis enn i det som står skrevet i loven. Gårdsarbeid blir fortsatt sett på som «mannsarbeid»

og derfor er det mer naturlig at odelsjenten ikke har samme press på å overta gården som odelsgutten har. De fleste kvinner som er døtre til gårdbrukere flytter tvert imot ut av bygden på grunn av studier. Av den unge generasjonen har jeg ikke hørt om noen kvinner som har flyttet tilbake til bygden etter å ha fått utdanning og jobb. Når det gjelder den eldre generasjonen kan jeg ikke si noe om, men akkurat den unge generasjonen fikk jeg sterkt inntrykk av at odelsjenter i Eplebygda ble oppmuntret til å ta høyere utdanning. En slik tendens ser man også i Molands (2005) studie, hvor flertallet av odelsjenter tar høyere utdanning og takker nei til odell, i motsetning til odelsgutter. Moland hevder at odelsjentene prioriterer kjærlighet og familie fremfor å overta gårdsbruket, og mange av dem ser også på gårdsbruket som et felles prosjekt med partneren. Altså, de mer opptatt av hva partneren de har/finder ønsker før de bestemmer seg for å overta odelsgården. Mange odelsjenter takker nei fordi partneren ikke er interessert i å bo på en gård. Mens andre overtar gårdsbruket, fordi partneren har interesse for gårdsbruk og trives med gårdsarbeid (Moland 2005, 42-62).

En lignende tendens finner en også i Eplebygda. Etterhvert som jeg ble kjent med odelsgårdbrukerne fant jeg ut at de aller fleste odelsjenter hadde flyttet fra bygden for så å ta høyere utdanning. Mange av disse odelsjentene hadde tatt enten mastergrad, embetsstudier som medisin, juss eller doktorgrad. Mine informanter (gårdbrukere) påpekte at døtrene deres takket nei til odelsgården fordi døtrene ikke hadde interessen for gårdsbruk.

Når man på den annen side ser på Slettens (2004) studie, hevder hun at hennes informanter, det vil si, odelsgårdbrukerne er opptatt av at partneren er villig til å bosette seg på gården og aksepterer deres livssituasjon. Videre understreker Sletten at for hennes informanter var det viktig å velge partner med «hode» og ikke med «hjerte». Altså, hennes studie viser at det var utenkelig for mannlige gårdbrukerne å si fra seg odelen på grunn av partner eller kjærlighet. Sletten hevder også at hennes informanter stilte krav om at den partneren de valgte burde trives med å bo på en gård og like gårdsarbeid. Eksemplet fra Sletten beskriver veldig godt situasjonen for odelsgutter i Eplebygda. De stilte krav til sin utkårede om bo på gården og trives med livet i bygden. Flesteparten av odelsguttene i Eplebygda hadde tatt et års gartnerutdanning for å skaffe seg den nødvendige kunnskapen om frukttrær, jord og planter. Veldig få av de hadde høyere utdanning, som for eksempel ingeniørutdanning. Felles for alle var at de hadde en jobb ved siden av gården. Mange av dem fortalte også at målet etterhvert var å jobbe som gårdbruker på fulltid.

Altså, det er mye mer press på odelsgutter enn odelsjenter når det gjelder å overta odelsgården. Det er klart ulike grunner som spiller inn her, men en viktig grunn er at odelsgårdene har en kontinuitet som har gått fra far til sønn, og slik fortsetter det i dag på de aller fleste gårdene i Eplebygda. En av de unge gårdbrukerne fortalte at «(...) ikke for å være diskriminerende mot kvinner, men dette (gårdsarbeid) er ikke noe kvinnearbeid. Det krever fysisk styrke». Her ser man at selv om kvinnen er likestilt med mannen lovmessig er det ikke slik det alltid fungerer i virkeligheten. En annen kvinnelig informant som er også gårdbruker fortalte at når hun var en liten jente ble hun aldri lært opp i det 'tunge' arbeidet på gården. Hun fortalte videre at;

(...), selv om jeg var odelsjente lærte jeg aldri det maskuline arbeidet på gården, og i ettertid tenker jeg at faren min trodde sikkert at jeg ville ikke duge til gårdsarbeid, fordi jeg var en kvinne. (...), han lærte heller den type arbeid til andre jevnaldrende gutter, mens jeg ofte ble fortalt av min farmor om at jeg måtte finne meg en mann som var flink til gårdsarbeid.

Dersom informanten min hadde brødre vil jeg påstå at hun hadde gitt fra seg odelsretten til en av disse. Siden dette ikke var aktuelt, ble det heller fokus på at hun burde finne seg en mann som likte seg i bygden, og var flink til gårdsarbeid. Dette ser en også Moland i sitt arbeid. Hun undertrekket at de aller fleste av hennes informanter ser på gårdsbruk som et fellesprosjekt med partneren, mens odelsgutter ser på det som sitt eget prosjekt (Moland 2005).

Når en ser på arv av generasjonsgårder i bygden som 'tradisjon' har det hatt en betydelig påvirkning på resten av samfunnet. En trenger ikke være en odelsgutt eller jente på en odelsgård lenger for å bære en plikt om å videreføre en bedrift eller se på det som en familiearv. I Eplebygda er det ikke uvanlig at gutter tar over farens bedrift når faren pensjoneres. Noen eksempler er menn som overtar snekkerfirma og tømmerfirma etter faren, og i tillegg finner en også eksempler hvor odel er like viktig blant folk som driver med næring og har bygget opp en familiebedrift. En familiebedrift fungerer på mange måter som en generasjonsgård, hvor den har gått fra far til sønn eller datter (skal utdypes i kapittel 4). I Eplebygda var det en betydelig overvekt av mannlige arvinger enn kvinnelige, når det kommer til å ta over en familiebedrift eller fars yrke. Det er for eksempel ingen kvinner som har tatt over et snekkerfirma, tømmerfirma eller en stor bedrift hvor det tradisjonelt bare har gått fra far til sønn. Etter å ha studert navn, slektskap og kjønnsrollemønstre blant Eplebygdingene, skal jeg i kapittel fire analysere tilhørighet til stedet i forhold til de «andre» i bygden. Gjennom eksempler og drøfting av den største familiebedriften i Eplebygda, og den sosiale dynamikken i lokalsamfunnet

mellom innfødte versus de «andre», skal jeg innledningsvis drøfte tilhørighet til stedet.

Kapittel 4

Tilhørighet og de andre

Innledningsvis i kapittel to og tre har jeg diskutert og analysert bøndene og den materielle og immaterielle arven knyttet til odelsgården. I dette kapittelet skal jeg drøfte og analysere den største familiebedriften i Eplebygda, og diskutere likheter mellom familiebedriften og odelsgårdene i forhold til kontinuitet. I lys av teoretiske eksempler skal jeg analysere motivasjonen bak overleveringen av bedriften fra den ene generasjonen til neste. Videre i kapittelet skal jeg også drøfte sosial ulikhet i lokalsamfunnet og hvordan denne ulikheten i visse situasjoner kommer til uttrykk, mens i andre situasjoner underkommuniseres. Samtidig vil jeg ta for meg den sosiale dynamikken mellom innfødte og tilflyttere i Eplebygda. Videre i kapittelet vil jeg drøfte innfødtes posisjon i samfunnet i forhold til tilflyttere og innvandrere, og dilemma omkring integrering i lokalsamfunnet. Før jeg begynner å diskutere familiebedriften, skal jeg kort gjøre rede for sosialantropologen Fredrik Barth (1994) sin studie om etniske grupper og grenser og sosiologen Richard Jenkins (2004) arbeid om sosial identitet.

Bevissthet om identitet i møte med andre og symbolisering av tilhørighet

Barth (1994) sin studie av pathanere i Swat-dalen ser på ulike aspekter ved organiseringen av etniske gruppers møte med hverandre. Hans analyser fokuserer på den sosiale interaksjonen mellom grupper i deres møte med hverandre. Barth hevder at etniske grupper oppfattes som en form for sosial organisering. Kategoriseringer av andre grupper og seg selv blir brukt som en form for etniske og kulturelle identifikasjoner. Som regel blir visse kjennetegn som språk, klesplagg, oppførsel og standard av moralitet og generelle trekk ved livsstilen av stor betydning i forhold til identifiseringen av seg selv, men også andre (Barth 1994: 13-14). Samtidig som Barth (1994: 27-28) påpeker hvordan kategoriseringer basert på ulike sosial statuser som for eksempel om en hører til jordeiere, håndverkere, nomader, osv sier noe om hvor i den hierarkiske rangeringen i samfunnet en befinner seg i. Videre hevder Barth at gruppenes fokus på etniske forskjeller, det vil si kulturelle, fungerer som sosiale grenser mellom gruppene, når det gjelder i identifiseringen av seg selv og hvordan de selv kategoriserer andre og igjen blir kategorisert av andre. Dette fører til at likhetene blir mindre lagt vekt på, i forhold til forskjellene.

Når en videre ser på Jenkins (2004: 4) analyse, hevder han at alle menneskelige identifikasjoner er en form for «sosial identitet», og at det å identifisere seg selv eller andre er en form mening som igjen skaper gjensidig påvirkning. Jenkins understreker også at all kulturell identitet er et resultat av «sosial identitet» som igjen kommer til uttrykk gjennom enighet, uenighet, konvensjoner og kommunikasjon. Blant annet hevder Jenkins (2004) at distinksjonen mellom «gruppe» og «kategori» ligger i at selv om en kollektivitet definerer seg som en «gruppe», vil den samme kollektiviteten bli definert som en «kategori» av andre. Videre påpeker han at symbolisering av tilhørighet kommer til uttrykk gjennom samfunnsmedlemmers meningsdeling og deltakelse i det symbolske domenet i samfunnet (Jenkins 2004: 112). «Group identification, by definition, presupposes that members will see themselves as minimally similar. Categorization is predicated upon the proposition that those who are categorized have a criterion of identification in common» (Jenkins 2004: 108). Jenkins hevder at det å ha noe til felles, enten det er ekte eller forestilt er avgjørende for «kollektivitet», fordi det å ha noe til felles skaper kollektiv eller sosial identitet (Jenkins 2004: 108).

Både Barth (1994) og Jenkins (2004) sine studier er relevante i forståelsen av sorteringen i kategorier som «innfødte», «tilflyttere», «innvandrere», og lignende. De «innfødte» i møte med både «tilflyttere» og «innvandrere» blir mer bevisst på seg selv som «innfødt», i det de bevisst reproducerer «tradisjoner» (jfr. Shils 1981). Men i motsetning til folk i Swat-dalen stiller de «innfødte» krav til andre utenfra om å tilpasse seg deres «tradisjoner» og ikke minst vise sin aksept ved deltakelse i deres «tradisjoner». Et eksempel er ønsket om at folk utenfra skal sette pris på og praktisere bunad som tradisjon. I tillegg er også Barth sin studie veldig aktuell når det gjelder de hierarkiske forskjellene i lokalsamfunnet. Altså, bønder som jordeiere og «ekte» innfødte har en hierarkisk posisjon i Eplebygda, og den hierarkiske posisjonen kommer blant annet til uttrykk ved at de er veldig synlige i samfunnet og påvirker avgjørelser om hjembygden sin.

Videre ut fra Jenkins analyse om «sosial identitet», kan deltakelse i tradisjoner som symbolske handlinger i samfunnet tolkes som en form for tilhørighet. Det vil si at den sosiale identiteten som uttrykkes gjennom reproduseringen og praktiseringen av tradisjoner og kategoriseringer som «innfødt» eller «tilflytter» også er et resultat av den sosiale interaksjonen mellom menneskene i Eplebygda. Bevisstheten rundt denne «sosiale identiteten» (jfr. Jenkins 2004) ligger i de «innfødtes» møte med de «andre» (jfr. Barth 1994). Som det ble nevnt i avsnittet over, hevder Jenkins at det å ha noe «til felles» er avgjørende for den kollektive tilhørigheten

(enten det er ekte eller forestilt), og det er nettopp det som skjer når de innfødte i Eplebygda kommer i møte med tilflyttere og andre utenfra. Det vil si at når de kategoriserer seg selv som innfødte og kommer i møte med andre fører det til visse konflikter, fordi de «andre» da ikke blir oppfattet som en del av det «felleskapet» med en felles kollektiv tilhørighet (jfr. Jenkins 2004). Et godt eksempel på den felles tilhørigheten er forståelsen av hva som er lokale tradisjoner, eller ikke. Etter å ha gjengitt Barth og Jenkins sine perspektiver, skal jeg i de kommende avsnittene analysere og diskutere familiebedriftens posisjon og rolle i Eplebygda.

Familiebedriftens markedsføring i Eplebygda

Den store familiebedriften i Eplebygda driver med hotellvirksomhet, hvor hovedfokuset er å tilby gjestene en opplevelse av kulturelt særpreg og tradisjoner. Som en del av tjenesteytingen fokuserer de på naturomgivelsene rundt i bygden og ikke minst markedsføring av bedriften gjennom det romantiske bildet mange av gjestene har om fruktgårdene og 'blømingen' av frukttrærne. Mens noen gjester tar seg en helgetur, tar andre et lengre opphold hvor de kan bo «tett» på naturen og odelsgårdene. Bedriften benytter seg av både fruktgårdene, 'fruktblømingen' og lokalt produserte merkevarer til å tiltrekke seg turister på nasjonalt og internasjonalt nivå. Dette kan man både lese i deres brosjyrer, og ved å observere mens gjestene er i bygden.

Et typisk opplegg for eldre gjester er en omvisningstur hvor de går tur i et skogsområde, turen ender ved en liten og vakker foss. Her er det en liten bro som er laget av tre. Når man står over broen og ser på den perlehvite fossen som renner nedover fjellet får man en eventyraktig opplevelse, samtidig blir denne opplevelsen konkretisert gjennom familiebedriftseierens historiske fortellinger om området. Videre guides gjestene gjennom smale stier og videre til fruktgårdene. Som regel pleier eierne av familiebedriften å avtale på forhånd med en av fruktbøndene, slik at gjestene får servert for eksempel lokalprodusert pære- eller eplesider. Å tilby gjestene unik natur og kulturelle opplevelser knyttet til bygden, og det romantiske bildet av fruktgårdene, er svært viktig i markedsføringen av selve bedriften. Det som er interessant å se videre på, er hva det er som gjør at denne familiebedriften har overlevd i så mange generasjoner, og hva slags motivasjon ligger bak det å overta og videreføre en slik bedrift. I de neste avsnittene skal jeg se nærmere på om odel som familiearv har en effekt i kontinuiteten av familiebedriften.

Odelstenkning i familiebedriften

Bedriften har gått i arv helt siden 1800-tallet. Den ble grunnlagt av Hermann, som startet det hele sakte og sikkert og etter hvert gikk dette videre til sønnen hans. Det fortsatte på denne måten helt til den unge Sigmund sammen med sin kone Janne overtok driften for et par år siden. Som vi har sett i de to forrige kapitlene er det visse trekk som kjennetegner odel, og blant disse er tradisjonen for at arven som regel går fra far til sønn. Samtidig som det er en slektskapskontinuitet på gården, bevirker den materielle og immaterielle arven en reproduksjon av identiteten hos neste generasjon som overtar bruket. Det er veldig interessant hvordan alt dette gjenkjennes i andre bedrifter i Eplebygda, og spesielt i denne hotellvirksomheten. Denne er kanskje en av de få familiebedriftene som fortsatt overlever etter flere generasjoner. Her er det interessant å se hva som er drivkraften bak den suksessfulle videreføringen, fra generasjon til generasjon.

Organisasjonsviteren (Organizational behavior) Wendy C. Handler (1994) sin studie om familiebedrifter i USA som er basert på intervjuer viser interessante aspekter ved familiebedrifters overlevelsesstrategier. Handlers hevder at det er signifikante likheter mellom de familiebedriftene hun studerer, og påpeker at historien til bedriftsgrunnleggeren blir overført fra generasjon til neste generasjon.

[I] (...), discovered a significant similarity in the backgrounds and childhood experiences of many business founders. Themes such as: "the escape from poverty," "the escape from insecurity," "death and sudden death," and "the parents that went away" seem to be part of the average entrepreneur's experience—part of the "entrepreneurial romance" (Handler 1994: 138).

Sitatet fra Handler påpeker viktige aspekter ved videreføringen av emosjonell tilknytning og pliktfølelse fra generasjon til generasjon. Videre skriver Handler at effekten av denne formidlingen fungerer best i videreføringen av familiebedriften til generasjon nummer to, men at denne emosjonelle tilknytningen som regel forsvinner når bedriften skal videreføres til tredje generasjon. I følge henne fungerer far-sønn relasjonen som en motivasjon når det gjelder å få til driften, fordi sønnen har opplevd strevet rundt å starte opp en bedrift og få til driften. Men den tredje generasjonen har, ifølge Handler, ikke opplevd den tiden, og får derfor ikke den samme tilknytningen og pliktfølelsen til å videreføre familiebedriften i samme grad som den forrige generasjonen. Handler påpeker også at de aller fleste familiebedrifter går konkurs eller i oppløsning etter den tredje generasjonen.

Når man videre ser på den aktuelle familiebedriften i Eplebygda, er det ting som delvis støtter opp om Handlers studie. Emosjonell tilknytning og pliktfølelse som blir formidlet gjennom oppvekst og sosialisering er viktige aspekter ved overlevelsen av denne familiebedriften. Dette ser man også gjennom ulike skriftlige kilder som avisartikler, diplomer og fotografier som er blitt rammet og henger på veggene til bedriften. Skriftlige kilder om bedriftens historie viser også den strevsomme tiden og den vanskelige etableringsfasen av bedriften. Det som er veldig interessant med denne familiebedriften er at den har overlevd flere generasjoner enn tre. Det vil si at Handlers studie om at familiebedrifter går i oppløsning etter den tredje generasjonen ikke stemmer for denne familiebedriften i Eplebygda.

Sosialantropologen Anne-Katrine Brun Norbyes (2001) studie om norske familiebedrifter påpeker visse likhetstrekk mellom eierne av familiebedrifter og odelsgårdbrukerne. Disse likhetstrekkene, ifølge Norbye, dreier seg om pliktfølelse og moralsk ansvar i å overlevere familiedriften videre til neste generasjon. Videre henter Norbye begrepet «hus» fra Claude Levi-Strauss (1983) som hevder at selve «huset» er en bestemt form for sosialorganisering. I følge Levi-Strauss (1983 i Norbye 2001: 169-171) er «hus» som en sosial enhet og denne sosiale enheten bruker ulike prinsipper som slektskap, arv, giftemål, adopsjon, fiktivt slektskap for å holde eiendommen sin samlet over tid, det vil si gjennom generasjonene. Gjennom denne sosiale enheten, altså «hus», skapes det forestillinger om tilhørighet. I denne sammenhengen blir slekt knyttet til avstamning, og Norbye (2001: 169-171) hevder at avstamning har en funksjonell dimensjon som sikrer kontinuiteten av eierskapet. I tillegg påpeker hun at de fleste familiebedrifter er oppkalt etter grunnleggeren i form av forbokstaven på fornavnet hans/hennes og så hele slektsnavnet, for eksempel «P.A. Vestby» (Norbye 2001: 173). Når en familiebedrift (med gode rykter) er kjent gjennom slektsnavnet skaper det tillitt til folk rundt og ikke minst i markedsføringen (Norbye 2001). Samtidig påpeker Norbye at dette også har en medvirkning til skapelsen av pliktfølelse og tilhørighet knyttet til bedriften, det vil si at gjennom navn skapes det en link mellom personen og selve bedriften (Norbye 2001). Hun viser også til en fjerde og femte generasjons familiebedrift, og hevder at mye av motivasjonen bak driften ligger i inkluderingen av ansatte som familiemedlemmer. Det vil si at bedriftsansatte innenfor bedriftens bygning, det vil si i «huset» blir inkludert som familiemedlemmer av bedriftseieren (Norbye 2001). Denne inkluderingen skaper da en lojalitet og bygger et moralsk ansvar hos ansatte.

Norbye sin studie gir en god illustrasjon når det gjelder kontinuiteten av familiebedriften i Eplebygda og likhetstrekk med odelsgårdene. Som nevnt tidligere er det mange fellestrekk mellom eierne av familiebedriftens forhold og odelsgårdbrukerne, når det gjelder pliktfølelse og tilknytning til eiendom gjennom slektskap. Ikke minst, når det gjelder reproduisering av tradisjoner og viktigheten av å ivareta dem. Det å ha bånd til sine forfedre, selv om en aldri har møtt disse før, kan lede til økt ansvar og pliktfølelse. Denne pliktfølelsen kommer til uttrykk ved at den som har odal sørger for at bruket går i arv til neste generasjon, gjennom sønnen. Som nevnt er navneskikker kanskje et av de viktigste elementene når det gjelder reproduksjon av tradisjoner. Som Norbye hevder i sin studie, har også denne familiebedriften i Eplebygda to navn, hvor forbokstaven i det første navnet til familiebedriften er tatt fra fornavnet til grunnleggeren, og samtidig er forbokstaven i det andre navnet er tatt fra slektsnavnet. Men oppkalling av navn er mellom generasjonene er også en veldig viktig del av denne familiebedriften, noe man ikke ser i Norbye sin analyse.

I likhet med odelsgårdene i bygden har også familiebedriften ivaretatt sine tradisjoner om oppkalling etter besteforeldre. Dynamikken rundt navn har vært svært viktig. Gjennom de ulike generasjonene, har dette endret seg (se også kapittel 3) en del. Særlig hos den unge generasjonen. De går ofte tilbake i slekten og finner et navn de synes er fint. En slik tendens finner man også i familiebedriften. Selv om Sigmund er oppkalt etter sin farfar ble ikke deres barn oppkalt etter sin farfar. Den førstefødte gutten fikk et navn fra slekten som foreldrene synes var fint og lett å uttale. Som nevnt i forrige kapittel, er det iblant sosiale sanksjoner rundt å ikke oppkalle etter farfar. Dette illustrerer en relasjon mellom navn og tilhørighet. For de som foretrekker å følge tradisjonen handler ikke dette bare om å ære farfaren, men også om hvordan navn vil forme og bygge identiteten til barnebarnet (jfr. Norbye 2001). Det er antakelig en bekymring for at barnebarnet ikke vil føle den samme tilhørigheten og pliktfølelsen til familien og familiebedriften hvis han ikke har farfarens navn. Når barnebarnets navn bryter de navneskikkene som har eksistert i mange generasjoner, kan dette også oppfattes som brudd på tradisjoner som har blitt verdsatt i familien over lang tid.

Selv om en del av den unge generasjonen i dag (odelsbøndene og eierne av familiebedriften) velger å ikke kalle opp den førstefødte sønnen sin direkte etter faren, er det ikke et totalt brudd med tradisjonen i navneskikker. Ved å gå tilbake til slektsbøker og finne et navn fra de forrige generasjonene sørger de fortsatt for at selve essensen i tradisjonen går videre (jfr. Shils 1981). Denne essensen går videre når de kombinerer navn fra 'slekten' med en estetisk side. Videre i

teksten skal jeg diskutere likheter og forskjeller mellom familiebedriften og odelsgårdene.

Likheter mellom familiebedriften og odelsgårdene

Når man ser på familiebedriften er det mange likheter mellom den og odelsgårdene i Eplebygda. Som det ble nevnt tidligere er det likhetstrekk både når det gjelder emosjonell tilknytning til eiendommen gjennom den materielle og immaterielle arven. I avsnittet over drøftet jeg likheter i forhold til navneskikker som tradisjon, men i tillegg til det har familiebedriften i likhet med odelsgårdene en økonomisk arv som de sørger for å videreføre til neste generasjon. Selve familiebedriften holder til i en bygning som har gjennomgått en betydelig endring siden den ble etablert på 1800-tallet. Men denne estetiske endringen har tatt vare på materielle arvestykker i form av fotografier og andre gjenstander. På veggene i familiebedriften finner en gamle fotografier, og disse fotografiene viser den historiske utviklingen bedriften har opplevd. Fotografier av de ulike generasjonene med bedriftsbygningen i bakgrunnen gir en illustrasjonen av hvordan bedriften materielt har utviklet seg i løpet av de ulike generasjonene, samtidig som slike materielle gjenstander fungerer som tilhørighets skapende, altså immaterielt. Den nye generasjonen opplever dermed, utover hvordan de forrige generasjonene gjennom orale narrativer blir «husket» (jfr. Connerton 1989), også en identitetsutforming gjennom slike gjenstander.

Ved å ivareta gamle fotografier hvor en ser sine forfedre, altså ulike generasjoner, avbildet med bedriftsbygningen i bakgrunnen skaper dette en identitetsutforming hos den nye generasjonen. Her er også selve bygningen svært viktig i utformingen av tilhørighet. Selve bygningen eller «huset» (jfr. Norbye 2001) i seg selv symboliserer en materiell arv som alle de andre generasjonene har levd av. Samtidig som den symboliserer en bygning hvor alle de andre generasjonene har oppholdt seg i. Fotografiene og historiske kilder viser også at for hver generasjonen som har vært og eid bedriften, har selve bygningen hatt et fremskritt i utviklingen. Dette skaper da et moralsk ansvar hos neste generasjon og ikke minst en sterk pliktfølelse knyttet til familiens bedrift (jfr. Norbye 2001). I likhet med odelsgårdene er det også en tilhørighet ved at det er minner som ligger i bedriften. En slik form for tilhørighet symboliseres gjennom slektsskapsrelasjoner, og slike relasjoner konkretiseres gjennom gjenstander. Generasjonsbilder er kanskje noe av det mest konkrete.

De lokales syn på familiebedriften

I en samtale med en informant fortalte han at; «(...), de [familiebedriften] eier snart halve bygden». Til spørsmålet om hva han mente med at de snart eier halve bygden, svarte han med «det kom ut for ikke så lenge siden, at de har kjøpt en ny tomt hvor de vil bygge boligkomplekser til de ansatte». De har allerede kjøpt og bygget mange boliger som ligger der». I dette eksemplet ser man informantens syn på bedriftseierne og hvordan han oppfatter selve bedriften, som «de andre». I begynnelsen av feltarbeidet, når folk i Eplebygda snakket om denne familiebedriften, fikk jeg inntrykk av at bedriftseierne var for seg selv og var distansert fra resten av befolkningen. Måten de ble omtalt, ga inntrykk av at de stod utenfor det «vanlige» samfunnet i bygden. En annen viktig faktor som gjør at bedriften kritiseres er fordi deres ressurssterke posisjon skaper et hierarki i samfunnet, som da er det motsatte av ideen om det egalitære hvor alle er like og ingen er lavere eller høyere enn andre (jfr. Barnes 1954).

Jeg har i ulike settinger også hørt informantene mine snakke om at folk i bygden ikke var velkommen hos bedriften. Den ene informanten fortalte det slik «(...), de vil ikke at folk i bygden skal benytte seg av hverken tjenestene deres eller gå dit for å ta en øl eller spise middag. De lokale er visst ikke gode nok til å gå dit». Da jeg spurte hva grunnen var til at bedriften var «lukket» for de lokale, svarte hun med at «(..), de satser på fine kunder, og de mener at folk i bygden kan ødelegge ryktet deres». Når denne kvinnen sier «de satser på fine kunder» vil hun også påpeke sin «folkelighet», og at hun er ikke en av «dem». At de hierarkiske forskjellene ikke er direkte kommunisert var ganske tydelig i de ulike settingene i Eplebygda også. Gjennom uformelle samtaler på tomannshånd ga mange av informantene klart uttrykk for at det var hierarkiske forskjeller i samfunnet. Informantene gir uttrykk for at de i bedriften ser på seg selv som «finere» folk enn de andre i bygden.

En annen mannlig informant som selv jobber innenfor service, fortalte «(..), de vil ikke ha lokale folk der, fordi lignende bedrifter i nabo-kommunene har fått dårlige rykter på seg når det gjelder god kvalitet». Da jeg spurte hva slags «rykter» det var snakk om fortalte han; «Den ene bedriften i nabo-kommunen har hatt mye konflikter med noen av de lokale som drakk seg fulle og forstyrret kundene (de ikke-lokale). Det er klart vanskelig men samtidig kan man ikke skjære alle over samme kam». I dette eksemplet, selv om informanten uttrykker sin «forståelse» for hvorfor det er som det er, kan en fortsatt se en slags skuffelse i det han sier at «(...), samtidig kan man ikke skjære alle over samme kam».

Den sosiale omkretsen er rammet av visse verdier som jeg nevner ovenfor, og disse verdiene er med å skape kløften mellom dem og resten av lokalbefolkningen. Et godt eksempel på dette er hva en serverer til gjester hva angår mat. På strikkeklubben, hvor alle kvinner satt samlet rundt bordet og spiste vafler og skillingsboller sa den ene kvinnen «(...), jeg har lyst å invitere Aram og Esma på middag før de flytter herfra, sånn at jeg kan servere de ordentlig god, norsk mat. Tenkte å lage de kjøttkaker i brunsaus, med ertestuing, poteter og tyttebærsyltetøy til». De andre kvinnene rundt bordet med strikkegarn og strikkepinner i hendene nikket seg enig i kvinnens forslag og begynte å snakke om andre typer «norsk» mat. Aram og Esma er flyktninger fra Midtøsten og de fikk bosettingsplass i Eplebygda, hvor de har bodd i rundt to år. Det overnevnte eksemplet sier noe om disse kvinnenenes interesseområde, og viktigheten av å reprodusere det «norske» og verdien i å reprodusere mattradisjonen.

Når man videre ser på familiebedriften skiller de seg ut i det de viser interesse gourmet mat, vin, klassisk musikk, kunst, og lignende, i motsetning til mattradisjoner mange andre i Eplebygda verdsetter og er opptatt av reprodusere. Selv om disse kulturelle forskjellene kan virke ubetydelige i visse settinger, er de svært viktige når det kommer til hva man prater om når man er sammen i en sosial setting. Ikke minst fungerer disse kulturelle forskjellene som identitetsmarkører. Her kommer en også inn på det Bourdieu (1995) kaller «kulturell kapital». Bourdieu sin sosiologiske studie gir eksempler fra det franske samfunnet, og hevder at gjennom utdanning (kulturell kapital) og eller gjennom bakgrunn fra en ressursrik familie tilegner man seg kunnskap om ulike domener i form av «smak». Denne kunnskapen om «god» og «dårlig» smak kan komme til uttrykk i ulike sosiale sammenhenger, hvor for eksempel det å drikke vin istedenfor øl oppfattes som en «kulturelt» bedre «smak» (Bourdieu 1995). Gjennom «kulturell kapital» skapes inkludering og ekskludering i sosial omgang mellom folk med ulike sosial bakgrunn (Bourdieu 1995: 1995). Ved at eierne av familiebedriften i Eplebygda er opptatt av kvalitet når det gjelder mat, vin, kunst og lignende, er det et tydelig tegn på «kulturell kapital». Det er ikke sikkert at bedriftseierne spiser gourmet mat hver eneste dag eller i det hele tatt, men det å vise interesse for det, bidrar til en opplevelse av ulike sosiale klasser. Det å være bevisst på slike verdier symboliserer også en form for kulturell «smak». Samtidig som det dreier seg om bevissthet og kvalitet rundt de ulike formene for «smak» (Bourdieu 1995).

Som det ble nevnt tidligere har denne familiebedriften mange likhetstrekk med odelsgårdene i måten bedriften overføres og forvaltes, men samtidig er det også store skiller mellom dem. Disse skillene kommer først og fremst i form av økonomiske-, sosiale og kulturelle forskjeller.

Et godt eksempel er at eierne av bedriften går kledd i fine dresser med slips og fine dressko, mens bøndenes arbeidsforhold gjør det nødvendig med bruken av komfortable arbeidsdrakter og støvler. Her ser vi at hvilken jobb eller hvilket yrke man har også fører til en livsstil, og som igjen skaper kulturelle forskjeller. I tillegg skiller bedriftseierne seg fra bøndene både økonomisk og kulturelt. Disse forskjellene ser man for eksempel i måten de lever på, det vil si deres interesse for kunst, vin, gourmetmat, og deres sosiale omgangskrets. Det kommer som for eksempel til uttrykk når den nye generasjonen på familiebedriften har tatt høyere utdanning i utlandet, og ikke minst når han giftet seg med en kvinne som også kommer fra en velstående familie med «kulturell kapital» (jfr. Bourdieu 1995). Dette er ikke tilfeldig, og her er det tydelig at det å høre til samme klasse i en viss grad er viktig. I motsetning til eierne i familiebedriften er det ikke alle av den nye generasjonen på odelsgårdene som tar høyere utdanning. Det er selvsagt ulike grunner til at en del av dem ikke har tatt høyere utdanning, blant annet odel. Her kommer også viktigheten av bøndenes «folkelige» væremåte inn i bildet.

I motsetning til bedriftseierne var det veldig vanlig å se bøndene både på puben og de ulike aktivitetene. Det er selvfølgelig ulike grunner til at bønder deltar mer aktivt i det som skjer, i bygden. En veldig god grunn er at puben blir drevet av en gårdbruker. Det å gå der og ta en øl om helgene er også en måte å støtte gårdbrukeren. Ikke minst handler dette også om å opprettholde driften av stedet. De fleste i bygden føler seg heldige for å ha et slikt sted hvor de kan treffe venner og bekjente. Puben er åpen om helgen skaper også mer liv og aktiviteter i bygden med de ulike arrangementene den huser. Dette inkluderer konserter, quiz'er og lignende. I tillegg brygger puben sin egen øl, fire ulike sorter som veldig mange innbyggere er stolte av. For at en slik virksomhet skal kunne fortsette å være i drift, må de lokale vise støtte ved å møte opp der om helgene.

Selv om bøndene på mange måter kan oppfattes som mer folkelige enn familiebedriften, er det fortsatt mye som tyder på at de ikke identifiserer seg med «arbeiderkulturen» (men dette skal ikke gå inn på det i denne masteroppgaven). Det at de ikke identifiserer seg med 1.mai, arbeidernes dag, er ikke tilfeldig. De ser nemlig ikke på seg selv som arbeidere. I en samtale med en tilflytter, kom det frem at «I nabo-bygden går folk i 1.mai toget for å markere arbeidernes dag, mens her i bygden brenner bøndene kvister og har som regel en vanlig arbeidsdag (med en oppgitt latter)». Det å brenne kvister var ukjent for meg og da jeg spurte informanten hva han mente med at bøndene brenner kvister på 1.mai, fortalte han at;

(...), det kan godt hende at de ikke tenker noe særlig over hvorfor de brenner kvister akkurat denne dagen, men det er en slags protest mot 1.mai. Og på den måten vil de jo markere at de ikke er arbeidere, men at de er sine egne sjefer. Du må bare gå litt rundt i bygden og følge litt med når den dagen kommer, og da kommer du til å se det selv.

Jeg på min side trodde at informanten overdrev, når han tross alt var veldig humoristisk og mange ganger litt ironisk. Solen skinte på 1.mai, og været var helt fantastisk for å gå på fjellet. Jeg tok en formiddagstur til det ene fjellet hvor mange i bygden går på trimmeturer dit. Jeg hadde selvfølgelig for lenge siden glemt det informanten sa om bøndene og 1.mai, og helt tilfeldig tok jeg en annen vei nedover fra fjellet enn det jeg gjorde til vanlig. Mens jeg nærmet meg den ene gården, før jeg passerte forbi kunne jeg se at det var noe som brente. Jeg kunne ikke se noen fra gården og ble veldig bekymret og tenkte siden det var så sterk sol hadde det mest sannsynlig oppstått brann på grunn av noen glemte glassbiter eller lignende. Jeg gikk rundt på gården og prøvde å få tak i noen, men så ingen der. Da jeg kom et stykke nedover traff jeg på gårdbrukeren. Vi begynte å prate og jeg sa selvfølgelig fort ifra angående brannen jeg så, og da svarte han med at «(...), å ja, det der ja! Nei da, det er under kontroll, ingenting å bekymre seg for. Det er bare kvister og ting og tang fra trærne». Jeg ble selvsagt glad over at brannen var under kontroll og at alt var bra, samtidig som jeg husket det informanten sa om bål på 1.mai.

Jeg fikk ikke observert alle gårdene den dagen, og mest sannsynlig er det ikke alle bøndene som brenner noe denne dagen. En ting jeg fikk med meg på 1.mai, var at folk var ute på gården og jobbet, mens jeg passerte. I følge mange bønder i Eplebygda vil de heller kalle seg selvstendig næringsdrivende, egen arbeidsgiver eller egen sjef, enn å kalle seg selv for «arbeider» på odelsgården eller arbeider på egen gård. Dette kan oppfattes som et uttrykk for autonomi. I Halvard Vike, Hilde Liden og Marianne Lien sin studie om Norge og nordmenn blir begrepet «autonomi» definert som «Autonomi er knyttet til det å være selvstendig og det å fremstå som enestående og unik» (Vike et.al. 2001: 20). Denne forståelsen av «autonomi» fant jeg også blant odelsbøndene i Eplebygda. De knyttet bondeyrket til selvstendighet og kanskje også unik, når de ikke deltar i 1.mai feiringen i likhet med alle andre som oppfatter seg selv som arbeidere.

På mange måter er det ganske naturlig å tenke slik, fordi selv om de fysisk jobber på gården er det opp til gårdbrukeren selv å planlegge sin egen arbeidsdag. Videre er det slik at det er de som ansetter andre for å jobbe for dem på gården når sesongen kommer. Samtidig kan man ikke utelukke at det er en prestisje å være bonde på en odelsgård, i Eplebygda. Som det ble nevnt

tidligere uttrykkes mye av denne prestisjen gjennom bøndenes slektshistorie som strekker seg flere generasjoner tilbake i tid, og derfor blir de også oppfattet som bærere av lokale tradisjoner.

Når det videre gjelder bøndenes sosial posisjon i lokalsamfunnet er det ganske tydelig at de spiller en sentral rolle. Et godt eksempel er at det er bøndene som står for ulike arrangementer som 17.mai-, og juledansen, osv. Under feltarbeidet var turen kommet til to nabo-gårder og de var ansvarlige for arrangering av 17.mai dansen. Det kan da sees på som en form for hierarkisk posisjon i samfunnet, når det er bøndene som står for slike arrangementer. Et godt eksempel er at det serveres hakkasteik. En tradisjon de innfødte i bygden oppfatter som en viktig verdi å reprodusere. Selv om mange tilflyttere mener denne matretten ikke er særlig god, er det fortsatt det som blir servert. Dette kjennetegner bøndenes rolle i samfunnet. Videre vil jeg også hevde at det eksisterer en «bondeelite» i samfunnet. Det å ha en tydelig sosial posisjon i lokalsamfunnet som det ble nevnt over sier noe om at bøndene har en høyere hierarkisk posisjon i samfunnet enn resten av befolkningen (med unntak av familiebedriften). Når man videre tar for seg Barnes sin studie (se kapittel 1), hevder han at sosial ulikhet blir underkommunisert når folk gjennom ulike «sosiale nettverk» er innstilt på at hører til samme sosial klasse. Men ut fra feltmaterialet mitt er det ikke tilfelle i Eplebygda. Bøndene markerer sin sosial posisjon ved å ikke delta i 1.mai feiringen. Altså, de understreker sin sosial posisjon som jordeiere (selvstendig næringsdrivende) og ikke arbeidere. Når det kommer til deres deltakelse i de ulike aktivitetene i lokalsamfunnet, som for eksempel 17.mai dansen, handler det mer eller mindre om å symbolisere en sosial tilhørighet (jfr. Jenkins 2004).

Videre blir denne sosiale posisjonen markert ved et tydelig samhold mellom bøndene. Et godt eksempel er et bryllup jeg var i. Bryllupet var om våren og da hadde jeg fått noenlunde kjennskap til hvem som var hvem i bygden. Bryllupsfesten fant sted i bygdens kulturhus, folk kan leie og benytte seg av ved ulike anledninger. Lokalet var blitt pyntet og dekket med fine duker, blomster, servietter, stearinlys og lignende. Man kunne kjenne duften av god mat fra kjøkkenet som lå en etasje under. Brudeparet og nære familiemedlemmer av brudeparet stod klare og hilste på alle som kom inn. Gjestene fikk servert champagne og folk stod og pratet en liten stund med hverandre, før de gikk inn for å sette seg. På menyen var det mye forskjellig av både varme og kalde retter. Hakkasteik som er den 'tradisjonelle' retten var selvsagt på plass. Videre var det unngåelig å ikke å legge merke til mange kjente fjes blant bryllupsgjestene. De aller fleste odelsgårdbrukerne var til stede, både den unge generasjonen og foreldregenerasjonen. Brudgommen som er en odelsgutt selv har et godt forhold til øvrige

odelsgutter i Eplebygda.

Det var helt tydelig hvem som var gjestene til brudgommen og hvem som var gjestene til faren hans. Gårdbrukerne er på mange måter gjensidig avhengige av hverandre i vanskelige situasjoner. For å beholde det samholdet er det også viktig med offentlig markering av vennskapet og bekjentskapet mellom dem. Det er også et bevisst valg av hvem som blir invitert eller ikke. Man velger de man har en relasjon til. Dette skaper på mange måter en slags «bondeelite» i samfunnet, hvor det er et solid samhold mellom bøndene.

Her er det også interessant å se hvordan et brudepars popularitet måles gjennom 'skotring' 'skotring'. Alle bryllup i Eplebygda tar imot uinviterte gjester til bryllupet, for eksempel fra klokken elleve om kvelden til midnatt. Bryllup som får over et viss antall 'skotrarer' blir regnet som populære blant folk i bygden. Klokken elleve kunne en se en stor gruppe mennesker som stormet inn og her får de både mat og drikke, samtidig som de får lov til å danse med gjestene og ha det gøy. 'Skotring' som er en betegnelse for en gruppe mennesker som mener (ikke for alvor men gøy) at de burde blitt invitert på bryllupet, og de bestemmer seg for å kle seg ut i kostymer og gå i bryllupet. Siden de ikke slippes inn før sen på kvelden, sitter disse menneskene sammen og drikker (vorspiel) helt til de skal i bryllupet. Dette er også en form for underholdning, altså 'skotrarer' underholder bryllupsgjestene ved å danse med dem, og ikke minst blir gjestene underholdt ved å se på folk kledd i rare og morsomme kostymer, parykker, o.l. Samtidig ligger spenningen i at gjestene prøver å gjette hvem som er skjult bak de morsomme kostymene. Det var ganske synlig at brudeparet var populært, og det henger klart med hvem brudeparet er og hvilke posisjon en har i samfunnet. En tilflytter, Brita, uttrykker klart odelsgårdbrukernes sentrale posisjon i samfunnet.

For tjue år siden var det veldig annerledes her. En kvinne som ble gift til en gård ble automatisk en bondekjerring, og det var nesten utenkelig at hun skulle ha en annen jobb utenom gården. Bøndene var alt! Og de styrte alt, og selv om ting har endret seg mye i dag, er de fortsatt veldig synlige i samfunnet. De er fortsatt veldig stolt av jorda og gården, men i dag har de aller fleste [den yngre generasjonen] en annen jobb ved siden av gårdsbruket. Tror, det at de har reist og studert, har ført til at de har blitt mye åpnere i tankegangen enn sine foreldre. Men, Eplebygda er fortsatt for mye seg selv! (hvordan da? spurte jeg). Hmm, nå vil jeg ikke være for negativ, men mange som er født her tror at Eplebygda har alt og de tror det er verdens navle. De skal hele tiden hinte om hvor flott bygd de har og hvor takknemlige de er for å bo her.

Det er ganske tydelig at denne kvinnen opplever de innfødte og spesielt bøndene som veldig stolte, men også i overkant opptatt av sitt eget. I tillegg ser man at selv om hun understreker endringer i samfunnet er det fortsatt visse konflikter hun mener ligger i denne stoltheten. Videre i samtalen markerte Brita at;

En ting som har alltid fascinert meg her i bygda, er dugnad. Det er ikke måte på hvor hjelpsomme folk er i vanskelige situasjoner, og det er som regel uavhengig av hvor godt de liker hverandre eller ei. Hun den ene, bondekona, mistet plutselig mannen sin. Da var det med engang andre bønder på gården hennes og hjalp til slik at hun fikk avlingen sin. Han den ene bonden her, har skadet ryggen sin, og da er det igjen mange andre gårdbrukere som er borte på gården hans og hjelper ham. Men det gjelder selvfølgelig ikke bare bønder. Folk kan snakke så mye negativt de vil om familiebedriften, men for et par år siden da bedriften ble oversvømt av en vannlekkasje, sto plutselig hundre kjerringer klar med vannbøtter i hendene. De var der og hjalp bedriften uten å forvente en eneste ting. Hva som driver folk til det vet jeg ikke, men det er virkelig fascinerende.

Som kvinnen markerer i sitatet er det et lojalitetsbånd mellom odelsgårder i Eplebygda. De holder sammen og stiller opp for hverandre i vanskelige situasjoner. Samtidig ser man at dugnad ikke bare gjelder bøndene. Når så mange kvinner stilte opp for å redde familiebedriften fra vannlekkasjen er det tegn på noe mer. Jeg vil på min side hevde at det handler om pliktfølelse. I et samfunn hvor alle kjenner alle, er det mye vanskeligere å la være å bry seg om hverandre. Folk føler de har et ansvar og dette både på godt og vondt. Mange kan for eksempel føle retten til å kommentere på andre sine valg, selv når det gjelder sensitive områder som det å takke nei til odel, eller striden om oppkalling etter besteforeldre. I neste avsnitt vil jeg se nærmere på forholdet mellom innfødte og tilflyttere i Eplebygda. I tillegg vil jeg også se nærmere på hva tilflyttere sier om bøndene og om de innfødte i bygden, og deres reproduksjon av tradisjoner.

Innfødte versus nye bygdefeller

I avsnittene over skriver jeg at bøndene i likhet med familiebedriften hører til en høyere hierarkisk posisjon i forhold til resten av lokalsamfunnet. Videre, som det ble nevnt tidligere blir bøndene oppfattet som de innfødte i bygden. En kategori som innfødt blir som regel brukt i motsetning til de som ikke er det, og disse blir ofte kategorisert som tilflyttere eller innvandrere. Dette ser en også i Siverts (1978) arbeid fra Osterøy. I likhet med gårdbrukerne i Eplebygda definerer gårdbrukerne på Osterøy seg selv som «innfødte», mens de som kommer utenfra blir definert som «innflyttere» (Siverts 1978: 67-68). Blant Eplebygdinger omtales folk utenfra som 'tilflyttere', selv om de er «etniske» nordmenn som har flyttet til bygden fra andre

steder i landet. Det er veldig interessant fordi det i Eplebygda er en del sesongarbeidere fra Polen, Tyskland og Sverige som har fått seg faste jobber og har slått seg ned i bygden, men de blir ofte sett på som utlendinger eller europeiske arbeidsinnvandrere. Svensker i motsetning til polakker ble oppfattet så å si som «nordmenn», mens begrepet innvandrere var noe som var rettet mot folk med «ikke-vestlig» bakgrunn. Kategoriseringer er ofte konfliktfylte når de sier noe om hvilken tilknytning og posisjon en har i samfunnet. Det sier klart også noe om maktposisjoner, og i Eplebygda var det veldig tydelig hvem som har mer definisjonsmakt enn andre. Som Gullestad (2002: 92) understreker har majoriteten «definisjonsmakt», i den forstand at de definerer andre ut ifra sitt eget perspektiv.

Sosialantropologen Harald Eidheim (1994) sitt arbeid fra Finnmark tar for seg de etniske relasjonene mellom samer og nordmenn. Hans studie tar for seg aspekter ved det sosiale stigmaet samene opplever på grunn av den etniske identiteten sin. Eidheim hevder at samene må inngå i en annen rolle når de er blant nordmenn i det offentlige, hvor de må ignorere den samiske identiteten sin for å passe inn. Dette er et dilemma når de først og fremst blir «tilskrevet» en samisk identitet av etniske nordmenn på grunn av språk- og utseendemessige forskjeller. Samtidig skaper det et identitetsdilemma når de selv i det offentlige blir nødt til å «selvtilskrive» seg som nordmenn, og la være å snakke samisk i det offentlige selv når de treffer på familiemedlemmer eller andre samer. Et godt eksempel som er et resultat av det sosiale stigmaet i samfunnet er, at de føler seg selv som «handikappet» når de ikke behersker det norske språket, og dette fører til at de snakker norsk til sine barn istedenfor samisk (Eidheim 1994).

En annen ung kvinne, Ida Marie, fortalte at; «Foreldrene mine flyttet hit i ung alder, og jeg ble født og oppvokst her. Selv om jeg ser på meg selv som en innfødt er det ikke sikkert mange andre her i bygden oppfatter meg som en innfødt». Hun føler seg mest sannsynlig like mye fra bygden som de andre med flere generasjoner bak seg. Samtidig er hun bevisst over at det ikke er alle som oppfatter henne som en «ekte» Eplebygding. Dette er et godt eksempel på hvem som har «definisjonsmakt» (jfr. Gullestad 2002) i samfunnet. Samtidig det handler om «selvtilskrivning» og «tilskrivning» av identitet (jfr. Eidheim 1994, Barth 1999). På den ene siden selvtilskriver informanten seg som en Eplebygding, men på den andre siden blir hun tilskrevet identiteten som en tilflytter selv om hun er født og oppvokst i bygden. De innfødte har en absolutt definisjonsmakt i det at de ut i fra sin egen virkelighetsforståelse definerer og kategoriserer hvem som er hva.

En annen tilflytter som mange andre jeg snakket med fortalte at «du må ha bodd her i minst tre generasjoner før du kan bli sett på som en innfødt. Akkurat dette har jeg hørt mange ganger i ulike settinger. Sitatet sier også noe om den unge kvinnens oppfatning av seg selv men også hvordan de innfødte tilskriver henne en identitet som tilflytter. Det er svært vanlig at en blir knyttet til sine foreldre og hvor foreldrene kommer fra. Denne formen for tilskrivning av identitet i form av kategorisering brukes bevisst i lokalsamfunnet for å ha en viss antakelse om hvordan en skal forholde seg til den man omgås (jfr. Barth 1994, Eidheim 1994). For det første føler tilflyttere at de ikke blir akseptert som en innfødt, og for det andre må de tilpasse seg innfødte og deres tradisjoner. I samtaler hvor det var snakk om visse personer, spurte jeg som regel hvem de var. Da var det veldig vanlig å påpeke at personen enten var tilflytter eller var født og oppvokst her, men foreldrene flyttet til bygden på grunn av jobb, og lignende. Ved for eksempel å understreke hvor foreldrene var fra, markerer de også at den personen ikke er en innfødt selv om den er født og oppvokst i Eplebygda. Denne typen kategoriseringer og makten til å definere «andre» i bygden fører som regel til at tilflyttere blir mer bevisst på det stedet de kommer fra og sine egne tradisjoner. Et godt eksempel kom fra følgende informant;

(...), da jeg flyttet hit som en ung kvinne var jeg veldig opptatt av å tilpasse meg og å bli likt av de lokale. Men etter hvert som årene gikk forstod jeg at de aksepterte meg fordi jeg sa ja til alt jeg ble spurt om. Dette endte opp med en identitetskrise hvor jeg bare ble mer og mer ulykkelig. Etter hvert som årene gikk bestemte jeg meg for å fremstå som meg selv, selv om det var en avgjørelse med en del konsekvenser. Jeg begynte med å gjøre ting jeg likte, og sluttet å være veldig aktiv i lokale aktiviteter som musiklaget, fotballaget, og lignende. Dette førte selvfølgelig til at mange de jeg trodde var mine venninner, snudde ryggen til meg. Men da skjønte jo jeg at det var et riktig valg. Ekte venner skal akseptere deg for den du er, og de vennene har jeg fortsatt. (...), i dag forstår jeg innvandrere veldig godt, jeg forstår hvorfor de vil beholde sitt. Fordi, jeg selv ikke har klart å integrere meg i dette samfunnet her, og jeg kommer aldri til å gjøre det. Fordi jeg tenker utenfor de grensene de [innfødte] har.

I Eplebygda, etter mine observasjoner, er det visse krav en tilflytter eller innvandrer blir stilt når de flytter dit. Disse kravene ligger ofte implisitt i kommunikasjonen. Det vil si, ingen sier rett ut at en for eksempel må like fjorden, fjellene, bunaden, den lokale maten og frukten, eller måten de feirer 17.mai og jul på. Slike forventninger og krav vises i form av at de som kommer utenfra skal vise en viss respekt og takknemlighet overfor disse verdiene og ikke minst til det å bo i bygden. En annen informant, Ole Gunnar, uttrykket dette slik: «jeg har selv valgt å flytte hit og bo her, og derfor er det opp til meg å oppsøke de forskjellige aktivitetene her og å bli integrert. (...), og jeg føler at jeg kan ikke klage over kulturen her. Er jo takknemlig for å kunne

ha det så fint her!». Informanten som ikke har bodd i bygden mer enn ett år, påpeker at det er hans ansvar å 'integrere' seg i samfunnet. I tillegg er han opptatt av 'takknemlighet' til stedet, siden det var hans eget valg å flytte dit. Selv om denne informanten i motsetning til den forrige kvinnelige informanten, er opptatt av at det var hans eget valg, er det fortsatt en spenning her. For det første oppfatter informanten integrering som ensidig og at det er opp til hans eget initiativ, og for det andre er det ideen om «stedet».

Sitatet over tyder også på at informanten bør på en måte bekrefte at han «fortjener» å bo i bygden. Selv om det er han selv som har betalt for å kjøpe huset han bor i. Samtidig som han bidrar både med skatt og økt populasjon i bygden. Ideen ligger som regel i at det ikke er ens «eget» sted eller bygd, og det medfører at en ikke har «retten» til å uttale seg om ulemper ved å bo der.

Tilflyttere og deres syn på de innfødte og bygden

På mandagsturer sammen med pensjonistgruppen var det ganske vanlig å høre kvinnene snakke seg imellom om familie, barnebarn, baking, nyheter og om hjembygden de kom fra. Mange av kvinnene som var med på mandagsturene er tilflyttere. Som det ble notert i de forrige kapitlene har de fleste av dem flyttet til bygden enten på grunn av arbeid eller ekteskap. De aller fleste bønder er gift med en tilflytter, og mange av tilflytterkvinnene som kom til bygden grunnet arbeid ble værende i bygden når de fant seg en innfødt og giftet seg. På samme tid var det ganske vanlig å høre dem snakke om sine egne 'tradisjoner', i motsetning til tradisjoner i Eplebygda. I likhet med mange andre tilflyttere jeg møtte, fortalte denne pensjonistkvinnen om at;

Folk her er veldig bevisste på sine tradisjoner. Det må nesten være det eneste stedet i Norge hvor de er veldig bevisste og flinke til å bevare sine tradisjoner. Vet ikke om du vet det, men Hardangerbunaden blir brukt som den nasjonale bunaden. (...), her er de så utrolig stolte over tradisjonene sine.

Dette hørte jeg fra flere tilflyttere. Mens noen sa det med et litt nedlatende tonefall, sa andre det med et mer fascinert tonefall. Det betyr selvfølgelig ikke at de synes deres egne tradisjoner er mindre spennende eller mindre verdifulle. Natur, bunad, og ikke minst mat er noen av de aspektene disse tilflytterne kritiserte. En eldre tilflytter som jeg tilfeldig kom i kontakt med sa at;

(...), synes det er bare skryt at naturen her på Vestlandet er den vakreste i Norge. Har bodd her i mange, mange år, men er fortsatt ikke vant med disse svære fjellene. Synes det blir for mye, jeg! Mange finere steder enn her, både på Østlandet og Sørlandet.

Denne kvinnen, Edel har, sammen med sin mann, flyttet fra Østlandet til Eplebygda på grunn av jobb. Informanten som snakket en annen dialekt gir uttrykk for at det er en slags 'usann' romantisering av Vestlandet. Edel påpeker noe veldig interessant når turister fra hele verden kommer til Vestlandet for å oppleve den norske naturen og 'kulturen'. I markedsføringen av regionen blir det ofte omtalt som Norges «navle» og kulturarv. Som den forrige informanten gav uttrykk for fører dette til en økt stolthet hos mange innfødte i bygden. Samtidig når kvinnen sier at «Har bodd her i mange, mange år, men er fortsatt ikke vant med disse svære fjellene», kan det også tolkes som en form for demonstrasjon mot de innfødtes kriterier om 'integrering'. Som jeg nevnte tidligere er det visse kriterier tilflyttere blir stilt overfor for at de skal bli sett som en del av samfunnet. Naturen og selve stedet er en viktig del av det. I dette tilfellet ser vi en motstand mot et slikt krav, hvor kvinnen uttrykker sin misnøye. Når det gjelder den lave stemmen hennes er det fordi hun vet at de innfødte ikke liker å høre det, fordi de på sin side har en forventning om at hun skal sette pris på «deres» bygd.

En annen informant mente at «Herregud, jeg skjønner virkelig ikke hvordan de synes det er godt med hakkasteik. De blander alt, moser, og alt det der, huff nei, jeg bare forstår det ikke». Mens jeg var på kaffebesøk hos en annen informant, Rannveig og mannen hennes, Einar, fortalte hun;

Her pleier de å ha røykt pinnekjøtt til jul, mens der jeg kommer fra pleier vi å ha saltet og tørket pinnekjøtt. Synes ikke det er noe godt med røykt pinnekjøtt. Da svigermoren fortsatt levde pleide vi å ha det på julaften (hun så på mannen, og det ble stille en stund). (...), den vanlige som vi pleier å ha er mye, mye bedre (mens hun så forsiktig på mannen med et litt usikkert smil).

Mannen til denne kvinnen som er innfødt reagerte slik; «Det stemmer ikke! Røykt pinnekjøtt er veldig godt, men man må bare bli vant til smaken. (...), men heldigvis er hun [konen] flink til å lage mat og det veier jo opp (med en spøkefull latter)». I relasjonen mellom disse ektefellene ser man at det eksisterer en stolthet for det de har vokst opp med. «Mat» som tradisjon spiller en viktig rolle i forhold lokaltilhørighet (jfr. Rød Larsen 2012) og i samspillet mellom ekteparet kommer det tydelig frem at hva som er god mat eller ikke henger sammen med hva men er vokst opp med og vant med. Samtidig ser man kvinnens syn på 'tradisjoner'

de innfødte verdsetter.

I sitatet over er det ganske tydelig at kvinnen får viljen sin på visse områder. Selv om det er en gjensidig avhengighet, er det kvinnen som er mest dominerende hjemme. Hun som hjemmевærende (store deler av livet) er økonomisk avhengig av mannen, men igjen er mannen avhengig av henne. Hun har ansvar for stell, matlaging og alt annet som har med hjemmet deres å gjøre. Her er det stort sett kvinnen som bestemmer hva som skal bli servert hjemme. Gjennom disse små tingene får hun praktisert sine egne tradisjoner. Samtidig som hun får overført de til neste generasjon, nemlig egne barn. Selv om det er en treg og lang prosess vil mange at deres barn få kjennskap til tradisjoner, hvor hun kommer fra. Tidligere fortalte Rannveig også at «(...) uansett hva jeg lager til middag, må jeg koke poteter ved siden av. Fordi mannen min mener at middagsbordet ikke gir mening hvis det ikke er poteter på bordet». Sitatet fra Rannveig gir også grunnlag for at mannen hennes har fortsatt en del å si når det gjelder hva han liker eller ikke, og i tillegg er det tydelig at hun fortsatt må reprodusere en del av den mattradisjonen i Eplebygda på grunn av mannen. Det betyr selvsagt ikke at alle kvinnelige tilflyttere som er gift med innfødte, ser ned på de lokales tradisjoner. Mange oppfatter det tvert imot som imponerende. Spesielt når det kommer til hvordan de klarer å reprodusere dem. Samtidig som de ønsker å bevare «sitt», ved å kombinere sine mattradisjoner med de innfødtes mattradisjoner.

Rannveig og Einar var et av de ekteparene jeg omgikk mest. Rannveig har tidligere også fortalt at «Så lenge svigermoren min levde var det hun som bestemte det meste i huset. Jeg måtte tilpasse meg henne, og det var sånn at jeg ble snakket til og ikke med». Sitatet tyder på at informanten opplevde svigermoren sin som veldig dominerende og det tyder også på at hun på mange måter følte seg nødt til å godta mye svigermoren mente var verdifullt. Ut ifra sitater er det også åpenbart at hun opplevde at hennes egne verdier eller tradisjoner ble undertrykt i et forhold, hvor hun stadig måtte tilpasse seg svigermoren som var en innfødt. En slik relasjon mellom dem har også gjort kvinnen mer bevisst på verdier hun vokste opp med. Trolig fører dette til et maktskifte, hvor svigerdatteren i en viss grad overtar svigermorens plass. Men som det ble nevnt tidligere er det ikke et kompromissløst skifte, det er fortsatt et viktig samspill mellom kone og mann om viktigheten av å praktisere lokale tradisjoner. Tidligere nevnte jeg også at visse tradisjoner er matrilineære, mens andre er patrilineære. Mens mattradisjoner, bunad, koneskaut, og lignende overføres fra mor til datter, overføres tradisjoner som 'oppskåking' (se kapittel 2), videreføringen av odelsgård og gjenstander som brukes til gårdsarbeid fra far til sønn. Dette ser en også i overføringen av familiebedriften som ble nevnt

tidligere.

Når det gjelder nye bygdefeller i Eplebygda, som ikke har norsk bakgrunn, er det som regel innvandrere som har blitt plassert i kommunen etter å ha fått oppholdstillatelse. I følge ett par av dem jeg snakket med var det slik at det ikke var deres eget valg å bo der. De ble plassert i en kommune og der var de nødt til å bo i to år før de kunne flytte til en annen kommune. Om de flytter til en annen kommune før toårsperioden er over, får de ingen kommunalstøtte hos den nye kommunen. I det ene tilfellet fortalte en innvandrere at;

Jeg synes det er veldig vanskelig å komme i kontakt med folk her. Spesielt de unge. Har mange ganger blitt spurt om hvorfor jeg ikke benytter meg av puben, men jeg drikker jo ikke selv. Jeg er ikke komfortabel med å sitte et sted hvor folk blir fulle og oppfører seg annerledes. Man kan dessuten finne på noe i andre sammenhenger, som det å besøke hverandre og bli kjent med hverandre på andre måter, enn å gå på puben. Akkurat det er ikke lett, fordi folk er hyggelige men samtidig er de veldig distansert og tar ikke initiativ til å bli kjent. Og folk er litt merkelige når det gjelder språk. På norskkurs lærte jeg bokmål, men her snakker de nynorsk med dialekt. For meg som ikke behersker norsk så veldig godt enda, er det ganske vanskelig å forstå folk. På jobben føler jeg meg mange ganger veldig dum. Spesielt de eldre kundene, når jeg ikke forstår de, blir de sure og rister på hodet. Noen sier også at jeg må lære meg dialekten.

At det er vanskelig å komme i kontakt med folk har jeg hørt av flere andre innvandrere i likhet med denne informant. Som informanten påpeker kan det bli et slags dilemma når det gjelder hvordan en kan bli integrert i samfunnet. Det er kanskje spesielt vanskelig når et av kriteriene er å gå på puben og ta seg en øl med de andre. Informanten på sin side forventer å bli akseptert i samfunnet som et avholdsmenneske, mens de lokale ser på det å gå i puben som en del av «fellesskapet». Samtidig er det stort fokus på dialekt i Eplebygda. Som en innfødt fortalte «(...)», hvis du er herfra og skriver en avhandling eller artikkel på bokmål, er det bare bortkastede krefter og tid. Ingen vil jo gidde å lese den». Informantens utsagn er politisk ladet av ideologiske grunner, og det må mye til for at noen skal la være å lese noe om hjembygden sin fordi det er skrevet på bokmål og ikke nynorsk. Men det som er viktig å markere her er at målformen spiller en betydelig rolle i sammenheng med tilhørigheten til bygden. Slike kriterier gjør situasjonen vanskeligere for innvandrere i bygden. Det blir uansett et langsiktig prosjekt dersom de har lyst å satse på å bo der.

Selv om innvandrere er mer utsatt for ikke å bli integrert i samfunnet når det gjelder dialekt

eller andre verdier de innfødte stiller dem, er det mange likhetstrekk mellom dem og tilflyttere. Som for eksempel ble jeg mange ganger spurt av tilflyttere; «Forstår du dialekten til hardingene?», og videre fortalte de at «I begynnelsen hadde jeg kjempe store problemer med å forstå når to innfødte snakket seg imellom, og etter mange år har jeg fortsatt problemer med å forstå visse ord og uttrykk». Til å begynne med trodde jeg at jeg ble spurt om det, fordi de kunne høre at jeg har en viss aksent og ikke minst fordi jeg ikke ser «norsk» ut. Etter hvert som jeg ble bedre kjent med folk, forstod jeg at det handlet om noe helt annet, nemlig dialekt forskjeller. Dialekt er en viktig del av den «sosiale identiteten» (jfr. Jenkins 2004), og handler også om å vise hvor en hører til. I Norge er det en stor variasjon av dialekter og at tilflyttere har vanskeligheter med å forstå dialekten til de innfødte er på mange måter veldig naturlig. Videre vil jeg understreke at i den settingen hvor tilflyttere påpekte vanskeligheter med å forstå dialekten, er dette tegn på at de ikke identifiserer seg med de innfødtes måte å kommunisere på.

Et godt eksempel på dialekt som tilhørighet er dette eksemplet fra Martha;

(...), og da jeg begynte på gymnaset i nabokommunen følte jeg meg litt sånn utenfor, fordi jeg kunne ikke kommunisere med dem på en naturlig måte. De forsto ikke alltid ord og uttrykk jeg brukte, og derfor måtte jeg tilpasse meg dem og begynte litt og litt å snakke litt 'finere'. Men da var det jo krise hjemme hos oss. Foreldrene mine, spesielt moren min var veldig streng på det der og kjeftet på meg. Hun synes det var utrolig viktig å ikke glemme sin egen bakgrunn, og at dialekten var tegn på hvor vi kom fra og hvem vi var. Det endte opp med at på gymnaset måtte jeg fortsette å snakke 'finere' dialekt, mens jeg hjemme måtte jeg gå over til den egentlige.

Martha som er en innfødt i Eplebygda uttrykker selv hvor viktig det er med dialekt. Samtidig handler det om å ha den originale dialekten. Selv om hun fortsatt snakket på sin egen dialekt etter at hun begynte på gymnaset i nabokommunen, var det ikke helt «riktig» når hun for eksempel sa «vær snill» istedenfor å si '*vær gild*'. Som hun selv gir uttrykk for handlet det om tilhørighet for moren hennes, og det er mange innfødte i Eplebygda som oppfatter dette slik som moren til Martha. Dette gir også et bilde av hvordan innvandrere i bygden opplever disse dialekt forskjellene. I de neste avsnittene skal jeg kort drøfte forståelsen av integrering i lokalsamfunnet, og hva det er Eplebygdingen legger i selve ordet.

Integrering

Begrepet 'integrering' var ganske så vanlig å høre blant folk i Eplebygda. Begrepet brukes like mye om tilflyttere som om innvandrere. Blant tilflyttere (som ikke var født i Eplebygda) ble

begrepet brukt om seg selv. Mange tilflyttere har enten fortalt om vanskeligheter med å bli integrert i samfunnet eller at de fortsatt har ikke klart å bli integrert i samfunnet. I tillegg var det vanlig å høre både de innfødte og tilflyttere snakke om innvandring til Norge generelt og om de ulike grupperes integrering i bygden spesielt. Det er viktig å være oppmerksom på at betydningen av integrering varierte etter hvem man brukte det om. Det er en annen type integrering man snakker om, når man snakker om innvandrere i Norge enn når man snakker om nordmenn som har flyttet til Eplebygda.

I Eplebygda er det sesongarbeidere som kommer både fra Vest- og Øst-Europa. En Vest-europeisk mann jeg snakket med fortalte at «da jeg fortalte folk at jeg skulle bosette meg i bygden og finne en fast jobb, ble de plutselig forsiktige og kanskje litt skeptiske til meg». Denne mannen som kom til Eplebygda på grunn av et par måneders arbeid, fant etter hvert ut at han ville bli boende i bygden og finne en fast jobb. I følge mannen handlet skepsisen om at han var singel, og fordi så lenge folk i bygden visste oppholdet ikke var permanent, var det lettere å forholde seg til ham. Med en gang det handlet om et permanent opphold ble ting annerledes. For det første må de forholde seg på annen måte til han enn før, og samtidig handler det om en gjensidig interaksjon. Det vil si at denne personen ikke lenger er en som står utenfor samfunnet, og han kommer både til å påvirke og bli påvirket av lokale forhold.

Det er viktig å bemerke seg at det forskjellige nivå av skepsis også. Det betyr at mange innfødte ville både vært skeptisk og også nysgjerrig uansett hvem som bosetter seg i bygden. Men samtidig vil det alltid være en forskjell på om det er en «etnisk» nordmann, om det er en vestlig, eller om det er en ikke-vestlig person. Dette er fordi man allerede har et bilde av de ulike kategoriene og man forklarer de ut fra hvilke stereotypier man har. De overnevnte avsnittene kan også vinkles til Barth (1994) sin studie, altså i møte mellom tilflyttere, innvandrere og arbeidsinnvandrere blir innfødte mer opptatt av forskjeller mellom dem, enn likheter. Som Barth påpeker i sin analyse blir de etniske gruppene kategorisert ut fra blant annet klesplagg, språk og holdninger, og dette skaper da en ekskludering av tilgangen til de ulike sosiale fellesskapene. I forholdet mellom innfødte og de «andre» i Eplebygda fungerer holdningen rundt «integrering» ekskluderende.

Jeg satt sammen rundt et bord med noen lokale folk i et bygg som det brukes til ulike aktiviteter, blant annet som en kaffe et par ganger i uken. Plutselig ble det en diskusjon om endringer i bygden, en av kvinnene fortalte at:

Før visste man hvem de ansatte på matbutikken var, men nå for tiden er det nesten bare utlendinger som jobber der. Det er greit med svensker – de forstår vi, men så er det jo folk fra alle mulige land og de snakker ikke ordentlig norsk. Synes det er dumt, fordi eldre folk ikke klarer å kommunisere med dem.

Her handler det mer om eldre folk og kommunikasjonsproblemer mellom butikkansatt og kunde. For det første snakket alle fast ansatte som både var fra Øst-Europa og Midtøsten godt norsk, og for det andre, siden det er en lokal matbutikk er det ikke mye man trenger å kommunisere om når de lokale alle vet hvor produktene ligger, og lignende. På den andre siden som kvinnen gir uttrykk for er det viktig med en god relasjon mellom ansatte og kunder, fordi mange eldre forventer at de ansatte vet hvem de er og hvor de bor. Jeg har for eksempel blitt fortalt av de butikkansatte som har fått kjeft av de eldre, fordi de eldre ble spurt om legitimasjon når de skulle hente en pakke. De aller fleste i Eplebygda forventer at de ansatte kjenner til hvem kundene er, hvor de bor og hva de driver med. Forholdet mellom kunde- og ansatt er mer personlig enn for eksempel i en by som Oslo eller Bergen. I tillegg forventer de lokale at ansatte skal kunne dialekten deres og at de helst skal kommunisere med kundene på den lokale dialekten.

Integrering er et tema alle har en mening om, og i dette tilfelle hvor jeg satt sammen rundt bordet med ti-femten kvinner på strikkekafeen, diskuterte disse kvinnene innvandringspolitikken i Norge. Det var ulike meninger om hvor mange flyktninger og asylsøkere Norge burde ta imot årlig. Mens noen mente at Norge har tatt imot mer enn nok, mente andre at det var nødvendig fordi Norge både trengte arbeidskraft men samtidig også er et stort land med få innbyggere.

A: Jeg synes ikke vi trenger flere. Vi har tatt imot mer enn nok

B: Ja, men vi trenger jo arbeidskraft. Tenkt alle de jobbene vi nordmenn nekter å ha (mens hun ser på meg og smiler).

A: Ja, men herregud! Tenkt på alle de kriminelle som sitter i fengsler – de er jo utlendinger. En jeg kjenner sluttet å jobbe som fengselsbetjent, han var jo så lei av alle de utlendingene.

B: Men heldigvis er det mange som er snille og – vi vil ha de som deg [antropologen] (mens hun så på meg med en vennlig latter, samtidig som hun var ukomfortabel å snakke om dette temaet fordi jeg var der med dem).

C: Jeg har grådig sans for det ene folkeslaget som kommer fra Midtøsten. Synes de er så kjekke – hva heter det landet de kommer fra? [spørsmål til antropologen]

Jeg: Fra Afghanistan? Eller Irak?

C: Nei, det heter noe annet. Du vet, de går med sånne pose-bukser.

Jeg: Pakistan?

C: Joda, joda! Kurdistan!

D: Du er jo kurder du og [antropologen].

I dialogen over ser man hvordan det hele utvikler seg. At jeg satt sammen med dem og strikket, gjorde at mange av kvinnene var forsiktige med å si noe veldig bastant om innvandringspolitikken. Atmosfæren ble litt anstrengt da A kom med et direkte argument som de gikk ut ifra ville være sårende for meg. Jeg kunne se at mange av dem så forsiktig på hverandre og smilte litt usikkert. For å gjøre det godt igjen brukte den ene kvinnen meg som et eksempel på innvandring, og det positive med innvandring.

Når man ser fra de innfødte og tilflytterne sin side, oppfatter de dette på en annen måte enn innvandrere. De jeg har kommet i kontakt med har gitt uttrykk for at innvandrere bør delta aktivt i lokalsamfunnet for at de skal komme i kontakt med dem. I Eplebygda bruker for eksempel de aller fleste den lokale puben som et møtested om helgene. Som jeg også har nevnt før, mener mange at innvandrere bør benytte seg av puben hvis de skal bli kjent med folk og bli en del av lokalsamfunnet. Mens mange innvandrere på sin side ser på prosessen rundt det å bli kjent som det å invitere folk hjem til seg, og så bli invitert hjem til folk i retur. Det å ta initiativ selv og gå på puben er kanskje enda vanskeligere for dem som er avholdsmennesker. Samtidig når integrering blir knyttet til det å skaffe seg utdanning, jobb, ha norske venner, norsk kjæreste eller ektefelle er det svært vanskelig for mange å oppfylle alle kravene. I tillegg er det ikke alle som ønsker å oppfylle disse kravene heller, fordi mange opplever det som assimilering.

Asylmottaket i nabo-grenden

På en solskinns vårdag satt jeg rundt et bord på håndverkbutikken⁸ sammen med en av kvinnene fra strikkekafeen. Det var Toril sin tur å sitte vakt på butikken, noe som er frivillig. Mens vi snakket om bunader, og forskjeller mellom regionale tradisjoner i Norge, gikk samtalen over til det unge innvandrer paret i bygden. Kvinnen synes det var veldig leit at de skulle flytte fra bygden, men samtidig snakket hun om at «Jeg tror ikke at Aram og Esma har skjønt helt systemet i Norge. De trodde først at det var veldig enkelt å finne jobb og leilighet et annet sted,

⁸ Denne butikken består av ulike håndlaget strikketøy som gensere, luer, skjerf, duker, o.l. I tillegg er det andre type suvenir som norske «troll», eller fat og kopper med enten norsk landskap, flagg, o.l. de kvinnene som er med i strikkekafeen driver butikken frivillig, og pengene de får for varer de selger blir brukt til å betale lokal-leie og kjøpe inn garn, strikkepinner og andre ting slik at de sy og strikke flere ting.

helt til de traff veggen». Jeg spurte veldig nysgjerrig om hva hun mente med dette, og da forklarte hun at «Ja men, herregud! Vi vet jo nå alle at mange nordmenn har et rasistisk forhold til innvandrere. Mange vil jo ikke leie ut leiligheten sin til en innvandrer familie». Videre fortalte Toril at hun har en venninne som jobbet på asylmottaket i nabo-grenden, og at venninnen hennes ved flere anledninger fikk høre «Hvordan klarer du å jobbe der? skjønner ikke du tørr å jobbe med sånne folk». Hun påpekte også at mange i bygden har en ide om at det er «farlige og skumle» folk som bor der. Ut fra Toril sine forklaringer er det en sterk forestilling om hvordan folk på asylmottaket er, blant mange folk i bygden.

I en samtale med en annen mannlig informant, Per, hvor han snakket om kulturelle forskjeller mellom Vestlandet og den regionen han kom fra, fortalte han;

Før jeg flytte hit trodde jeg at folk her var mer konservative enn folk i hjembygden min, helt til jeg skjønte at det bare var tull. Spesielt kvinner er mer tilbøyelige for utroskap og sånt. Det er mange historier om gifte kvinner som har drukket seg full og dratt til asylmottaket for å finne seg en mann der. Og noen av dem skilte seg fra ektemannen, for så å gifte seg med en av de mennene de fant seg der.

Sitatet sier veldig klart mye om «moral» og hva som er «moralsk» riktig eller ei. Samtidig som det handler om frykt, altså frykten for at mennene på asylmottaket skal forføre deres kvinner. Her kan det også trekkes frem visse paralleller mellom tater-folket og enslige menn på asylmottaket. Anne Minken (2009) sin studie om tatere i Norden før 1850 tar for seg ulike aspekter ved synet på tatere og deres opprinnelse. I sin studie påpeker Minken at stigmatiseringen av tatere ble som oftest begrunnet med at de var farlige og kriminelle, samtidig som de ble eksotifisert og essensialisert (Minken 2009). I tillegg hevder hun også frykten i samfunnet om hvordan tatere som reisende folk lokket til seg menn, kvinner og barn fra majoritetssamfunnet (Minken 2009: 65). Her er det tydelig kontekstuelle forskjeller mellom tatere og enslige menn på asylmottaket, men samtidig er det visse likhetstrekk når det gjelder det essensialistiske synet mange har på enslige menn på asylmottaket.

Når man videre tar informantens utsagn i betraktning handler det kanskje også om «skam», når det gjelder at de ikke kan «styre» kvinnene sine unna disse mennene. Samtidig som de føler at et viss ansvar overfor en hendelse som oppfattes «umoralsk». Dette gir også et bilde av at mannen har ansvar overfor kvinnen, og at det er mannens ansvar å beskytte hennes «dyd». I motsetning til Pers utsagn fortalte en annen informant, Anne Irene, om at utroskap fra kvinnens

side oppfattes som verre enn når det er en mann. Anne Irene, ga som et eksempel historien om forholdet mellom en nabokvinne og en nabomann i Eplebygda. Når de to ble avslørt av sine ektefeller ble kvinnen sett på som «mer umoralsk» enn mannen, selv om han også var utro mot sin kone. Det førte også til at mange foreldre ba sine barn å ta avstand fra hennes barn, fordi hun var en «umoralsk» kvinne. I følge kvinnen som fortalte om dette, hadde folk ikke samme syn når det gjaldt mannen. «Hun fikk svi mye mer for utroskapen enn han hun hadde et forhold til, selv om han også var utro mot sin kone. Hun ble stemplet som en dårlig kvinne i bygden».

Det overnevnte sitatet er med å belyse «moral» som mer rettet mot kjønn enn på personlig handling. Altså, hvis man skal se på hendelsen som «umoralsk» burde det være like ille for begge parter. Som Anne Irene understreker ble det verre for kvinnen enn for mannen når utroskapen ble oppdaget. Samtidig som det ikke handler om synet deres ektefeller hadde på handlingen, men heller om det offentlige synet. Hvis man skal se på dette i forhold til enslige menn på asylmottak, er det muligens en frykt for å ikke kunne «styre» bygdekvinners «dyd». Observasjoner jeg har gjort og samtaler jeg hatt med forskjellige folk, leder meg til ideen om kvinner som mer «uregjerlige» i sin seksualitet enn menn. Mest sannsynlig henger dette også sammen med at det er verre for en kvinne å være seksuelt frempå eller utro, enn det det er for en mann. Men samtidig er det viktig å se på saken fra den annen side, nemlig om hvem som oppfatter og definerer en kvinne som mer umoralsk enn mannen. Ofte har for eksempel enslige mødre og single kvinner vanskeligheter med å bli inkludert i sosiale aktiviteter med andre par. I en slik sammenheng virker andre gifte kvinner mer dømmende mot single og enslige mødre i forhold til menn. Det kommer til uttrykk i forhold til hvem som blir inkludert i jenteklubber eller ikke, og i andre sosiale aktiviteter som hovedsakelig består av par.

Mange enslige mødre og single kvinner har uttalt at de blir oppfattet som trussel mot parforhold. «Bygdelivet er tilrettelagt for familieliv, og ikke for enslige». Dette har jeg hørt av flere enslige mødre og single folk. I tillegg er det de som har mistet kontakten med sine familievenner etter skilsmisse. «Man blir som regel ikke inkludert i det som skjer i bygden, som for eksempel fester, o.l. hvor det er gifte par eller kjærestepar som arrangerer opplegget». Enslige eller single menn på asylmottak blir med andre ord oppfattet som like farlige i forhold til harmonien i et parforhold som enslige mødre og single kvinner. Mens enslige kvinner i bygden oppfattes som en trussel mot gifte kvinner, blir enslige menn på asylmottak oppfattet som trussel mot gifte menn. I en liten bygd som Eplebygda er det ikke lett å finne seg en partner når en er singel. Inntrykket mitt har vært at det derfor er ekstra viktig å beskytte det forholdet man har, og holde

seg borte fra andre som kan være en mulig fare for harmonien i parforholdet. I tillegg til asylmottaket er det også store endringer i arbeidskraft både på gårder og i andre serviceyrker. Dette skal jeg se nærmere på i de neste avsnittene.

Ny arbeidskraft

Historisk har den arbeidskraften på odelsgårdene bestått av skole ungdommer som ville ha lomme penger i sommersesongen, og folk fra andre steder i Norge som kom til Eplebygda for å jobbe som *dreng*⁹ eller *budeie*¹⁰. Mange tilflytter kvinner som er bosatt i bygden, kom til bygden for å jobbe på gårdene i femten-attenårsalderen. I motsetning til før er det ikke attraktivt for nordmenn å flytte til Eplebygda for å jobbe som dreng eller budeie. Da jeg spurte en gårdbruker om hvorfor ville ikke norske ungdommer jobbe dreng eller budeie lenger, svarte han «Alle vil jo dra til byer i dag, og nordmenn er blitt veldig late. Folk gidder ikke lenger å bli fysisk sliten». Gårdbrukeren har gode poeng, men jeg mener, det ikke handler om latskap. Det handler heller om at det er krevende arbeid, men samtidig er det ikke godt betalt i forhold til mange andre jobber. I tillegg er det en form for hierarki når det gjelder forholdet mellom bonden og arbeideren. I et slikt forhold har ikke arbeideren et mellomledd å støtte seg til i konflikter og uenigheter, på samme måte som for eksempel ved jobb i en matbutikk. I matbutikken i bygden er det daligleder, avdelingsleder og butikkmedarbeidere, og derfor kan de hierarkiske forskjellene virke mindre i forhold til den direkte relasjonen mellom bonden og arbeideren.

At 'nordmenn' ikke vil jobbe på gårdene har medført en stor arbeidsinnvandring fra utlandet. Altså, i tillegg til noen få innvandrerfamilier i Eplebygda, er det også en del arbeidsinnvandrere. Arbeidsinnvandrere består hovedsakelig av folk fra Vest- og Øst-Europa. Behovet for sesongarbeidere starter som regel med 'fruktblømingen', under tynning av frukttrærne og helt til senhøst hvor frukten skal høstes. På odelsgårdene er det ganske vanlig å ha sesongarbeidere fra Polen. De aller fleste gårdbrukerne forholder seg også til en fast familie som de har godt kjennskap til. Mange bønder har også gitt tydelig uttrykk for at de er veldig fornøyde med den arbeidskraften de får fra utlandet. Når det gjelder å ha faste familier på gården, begrunnet mange av gårdbrukerne det slik;

(...), det er veldig greit å ha faste folk som allerede vet hvordan jobben skal gjøres. Til å begynne med

⁹ Dreng som betyr gutt, blir brukt om en som jobber på gården. Altså, en mannlig medhjelper.

¹⁰ Budeie er en betegnelse for en kvinne som har ansvar fjøsstell på gården, men på fruktgårder i Eplebygda hadde en budeie som regel ansvar for tynning av trærne, høsting av frukt, o.l.

hadde vi litt kommunikasjonsproblemer, men etter hvert som tiden gikk lærte de seg de nødvendige ordene, slik at vi forstår hverandre. I tillegg er de veldig arbeidsomme og effektive.

Sitatet over har jeg blitt fortalt av flere gårdbrukere. Den nye arbeidskraften er i ferd med å bli mer og mer vanlig. Som en kan se i sitatet er mange bønder veldig fornøyd med sine polske arbeidstakere. Det er både billigere arbeidskraft og i tillegg er det effektivitet i gjennomføringen av jobben, noe som gjør at de for eksempel gjør to timers arbeid på en time. En gårdbruker fortalte også at den familien han pleier å ha hos seg, er høyutdannede folk. Han forklarte videre at ifølge hans arbeidstakere tjener de mye mer på å jobbe fire-fem måneder på en gård i Eplebygda, enn hva de ellers ville gjort i hjemlandet. Mens denne timelønnen for en gjennomsnittlig nordmann ville vært for lav, og det er kanskje den viktigste grunnen for at det å jobbe på fruktgårdene som sesongarbeider ikke lenger er attraktivt for mange nordmenn. Samtidig vil jeg påstå at det kanskje fra gammelt av ikke er en «statusjobb». Man vet at ordet ‘dreng’ hovedsakelig ble brukt om noen som jobbet hos en gårdbruker, men som ikke eide jord selv. Selv om det å være gårdbruker for tretti-førti år siden var mye mer prestisje enn det er i dag, er det fortsatt stor prestisje å være gårdbruker i Eplebygda, spesielt på en odelsgård.

I tillegg til utenlandsk arbeidskraft på odelsgårdene, ser en også utenlandske arbeidere i andre typer jobber som serviceyrker. Som for eksempel familiebedriften. I likhet med odelsgårdene har de faste sesongarbeidere som kommer både fra Vest- og Øst-Europa. Økende arbeidsinnvandring er kanskje en av de viktigste grunnene for at bygdebokkomiteens medlemmer vektlegger strategier på seminarer om hvordan de kan få tilbake de ‘innfødte’. «Flytt til Hardanger» kampanjen som et prosjekt i Hardanger har som hovedfokus å gjøre kommunene og bygdene til attraktive steder for tilflytting (Flytt til Hardanger¹¹). Ved å tilby jobbmuligheter og barnehageplass innenfor trygge rammer vil de sørge for å øke befolkningen i området. Men gjennom bygdebokkomiteens seminarer og møter har mange av medlemmene gitt tydelig uttrykk for at det var viktig med strategier som kunne sørge for å få ‘hjem’ de unge ‘innfødte’. Interessen for å få ‘hjem’ innfødte kan muligens tyde på at de innfødte oppfatter tilflytting av ikke-innfødte som en slags trussel, dersom meste parten av bygdebefolkningen skulle bestå av ikke-innfødte. I tillegg har familie og ‘slekt’ en viktig posisjon i samfunnet, og derfor jobber både politikerne og familie og venner aktivt for å få tilbake de andre innfødte som har flyttet. Det handler klart også om trygghet og det romantiske bildet mange har av «tiden

¹¹ <http://www.flytttilhardanger.no/> (06.06.13)

før». Flere unge folk har fortalt meg at da de flyttet tilbake til bygden, sørget de for å få 'hjem' (Eplebygda) sine barndomsvenner. Mens andre fortalte meg at de flyttet til bygden da de fikk vite at flere barndomsvenner av dem har flyttet 'hjem' igjen.

I kapittel fem skal jeg diskutere og analysere andre former for tilhørighet gjennom den politiske debatten rundt nedlegging av den lokale skolen, og i tillegg skal drøfte tilhørighet i i Eplebygda gjennom synet på nabogrender og den andre siden av fjorden. Både skoledebatten og vest-siden av fjorden handler om interesser rundt lokaltilhørighet, og samtidig som det handler om resurser. Den tilhørigheten kommer som regel til uttrykk i form av stereotypier om «dem» i forhold til «oss».

Kapittel 5

Lokalpolitikken og ulike former for tilhørighet

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på hvordan tilhørighet til stedet trer frem i lokalpolitikken og hvordan i Eplebygda oppfatter seg selv i forhold til nabo-grender og andre grender i kommunen. Jeg skal ta for meg den heftige politiske debatten om skolesammenslåing som var et sårt tema for mange informanter. Ikke minst uenigheter og begrunnelser for hvilke skole som burde bli lagt ned eller ikke. Det er ulike nivåer av tilhørighet, og dette skal jeg vise gjennom forståelsen Eplebygdingene har av andre grender i kommunen. Helt til slutt skal jeg kort oppsummere tilhørighet til stedet og hvordan dette uttrykkes bevisst i form av å symbolisere lokale tradisjoner.

Grendeskolen som uttrykk for tilhørighet

Debatten rundt nedlegging av skolen i nabo-grenden, Morellgrenden, var både et stort men også sensitivt tema for mange i Eplebygda. Etter hvert som debatten ble mer intens, var det frem og tilbake om hvilken skole som burde legges ned. Dette førte da til en stor politisk diskusjon, hvor en kunne lese innlegg og kronikk mot spesifikke personer i lokalavisen.

Helt fra begynnelsen av våren var det en diskusjon om å legge ned skolen i Morellgrenda og slå den sammen med skolen i Eplebygda. Begrunnelser for en slik avgjørelse ble ofte knyttet til at skolen i Morellgrenda hadde færrest elever og at det økonomisk sett ville være mer gunstig. Når jeg snakket med folk i Eplebygda om hva de synes om dette svarte de fleste at de ikke skjønnte seg på hvorfor dette skulle i det hele tatt være et problem for nabo-grenden. Mange fortalte også at folk i Morellgrenda er veldig 'sære' og de vet ikke alltid hva som er deres eget beste. Det ble også sett på som urimelig og latterlig av mange i Eplebygda, fordi de mente en skole med så få elever ikke kan ha en god pedagogisk kvalitet for elevene. I tillegg snakket folk i Eplebygda om at det ikke skulle være noe problem for skolebarna å ta bussen til Eplebygda når det bare var en mils avstand.

Da saken snudde seg helt om, og det ble en diskusjon om å legge ned skolen i Eplebygda og slå den sammen med skolen i Morellgrenda ble det mye oppstyr. Først og fremst mente mange i Eplebygda at dette var helt absurd og urettferdig, fordi skolebygget i den andre grenden var så

lite at det ikke var plass til elevene fra skolen i Eplebygda. Mens saken pågikk var det mange i Eplebygda som mente at politikerne ikke kunne frata barna deres retten til å kunne spasere til skolen. Og at det ville være slitsom for en liten unge å ta bussen frem og tilbake hver dag. I en politisk debatt om skolen på selve skolebygget i Eplebygda, var det vanlig å se både innfødte og tilflyttere. I slike situasjoner, hvor interessene påvirker begge deler er det ikke unaturlig å se dem sammen. Dette er kanskje ikke så unaturlig når også mange tilflyttere har småbarn, og her var det mange småbarnsforeldre.

I et sosialt arrangement overhørte jeg en ung kvinne si til en venn «(...) Herregud! Har du glemst hvor du kommer fra? Hvordan kan du mene det?». I følge samtalen hadde mannen sagt at det viktigste for han ikke er hvilken av skolene som blir nedlagt, men at det er den pedagogiske kvaliteten som har noe å si. Dette kunne ikke kvinnen forstå, og jeg kunne se tårene trille av frustrasjon. Hun mente at dette hadde noe med tilhørighet å gjøre. Hun var rystet over hans holdning til skoledebatten og mente at de måtte kjempe for å opprettholde skolen sin. Kvinnens utsagn er på mange måter veldig interessant. Først, fordi jeg kunne se at det var svært viktig for henne å beholde skolen. For det andre spør hun den mannlige vennen om han har «glemt» hvor han kommer fra. Dette utsagnet som er brukt i overført betydning sier enormt mye om viktigheten av tilhørighet til stedet, samtidig som det viser den sterke tilknytningen kvinnen, i likhet med mange innfødte har til bygden sin.

I motsetning til innfødte har mange tilflyttere et roligere forhold til denne debatten. En tilflytter som var bosatt i Morellgrenda, påpekte at;

(...), for mannen min er det utrolig viktig å beholde den lokale skolen, og diskusjonen rundt nedleggningen av den er et veldig sensitivt tema for han. For han handler det om tilhørighet, men jeg merker at selv om jeg har bodd her i mange år så har jeg ikke tilhørigheten i meg. Jeg vil selvfølgelig at vi skal få lov å beholde skolen, men jeg kjenner at jeg brenner ikke så mye for å kjempe for den. Jeg tror det hadde vært annerledes hvis det gjaldt den lokale skolen i hjembygden min. Da tror jeg at jeg hadde engasjert meg mye mer i den politiske debatten og kjempet hardt for å beholde den.

Ingrid er en tilflytter som er gift med en odelsgårdbruker, og ut ifra sitatet over ser en at hun ikke har sterke meninger om debatten rundt skolesammenslåing. Hun gir også veldig klart uttrykk for at hun ikke føler den samme tilknytningen til skolen som ektemannen hennes og andre innfødte i bygden. I tillegg understreker Ingrid sin posisjon i samfunnet, nemlig at hun er tilflytter. Mange jeg har snakket med angående skolesaken har gitt uttrykk for at skolebygget

er svært viktig for en grend. I mange grender er dette det eneste stedet hvor aktiviteter som 17.mai arrangementer, Jonsok, julefester og lignende blir arrangert. En tilflytter i Eplebygda i likhet med mange andre fortalte også at «(...) uenigheten om skolesammenslåing handler egentlig ikke bare om elevene, men mye om at folk har et personlig forhold til selve skolebygget. De kan ofte gå tilbake i generasjoner og fortelle hva faren eller farfaren gjorde under 17.mai arrangementet på det skolebygget». Minner fra fortiden spiller en stor rolle som informanten påpeker, men samtidig handler det også om en dragkamp om ressurser. Mange i Morellgrenda mener de blir nedprioritert når det gjelder sentralisering av offentlige institusjoner. Denne konflikten strekker seg også til fortiden hvor Morellgrenda hadde flest elever og ikke minst matbutikk som mange mener er veldig viktig. For mange i grenden er skolebygget også det eneste samlepunktet for innbyggerne, mens folk i Eplebygda har sin egen matbutikk, skole, treningssenter, aktivitetshus, pub, camping og andre servicebedrifter.

Mens folk i Morellgrenda ser på dette som urettferdig, mener mange i Eplebygda at det er misunnelse. I tillegg mener mange når det er flere bønder i Eplebygda og flere folk, er det helt naturlig at de blir prioritert fremfor et sted hvor det er mye fraflytting. Lignende historier om skolenedlegging fikk jeg vite var også ganske vanlig på andre siden av fjorden. Mange lokale politikere som bor i andre grender, hvor skolen deres har blitt nedlagt, viste sin støtte til folk hvor skolen var truet. Det som er interessant er at dette er situasjonsbestemt. Dersom Morellgrenda fikk ressurser til å bygge et større og nytt skolebygg ville de samme folkene vært enig med Eplebygda om det var urettferdig og at det er forskjellsbehandling, og omvendt. I de nesten avsnittene vil jeg se nærmere på lokale stereotyper og konflikter mellom de ulike sidene av fjorden.

Den feile siden av fjorden

Den 'feile siden' av fjorden refererer til grendene som ligger på andre siden av fjorden fra Eplebygda, og dette var noe som ble sagt både av voksne og barn. I en barneskole, hvor barna skulle presentere sine prosjekter om fornybar energi, ble vinner-gruppen spurt av den ene voksne i klasserommet «Hvem skal dere konkurrere mot nå?» og da ropte den ene eleven med glede (fra vinnergruppen) «MOT FAIL-SIÅ!». I dette tilfellet ser vi at det er en slags dragkamp mellom grendene, men som den ene tilflytteren i Eplebygda sa; «Når det gjelder en konflikt mellom de ulike sidene av fjorden, står grendene på den ene sida mot den andre, men ellers er de i konflikt med hverandre [nabo-greder]». Dette kan sammenlignes med sosialantropologen E. E. Evans-Pritchards (1940) studie av slektskap- og ekteskapsrelasjoner blant Nuer folket i

Sudan.

Evans-Pritchards hevder at hovedprinsippet hos nuerne er at nære slektninger alltid står sammen alliert mot de som er mindre nære. I følge Evans-Pritchard er samfunnet organisert slik at det i konflikter mellom en bror og fetter, allierer en seg alltid med broren mot fetteren, altså et slikt prinsipp fungerer i form av en segmentert opposisjon. Men videre når det gjelder en konflikt mellom fetteren og en annen fra samme klan allierer en seg med fetteren mot den andre fra klanen (Evans-Pritchard 1940). I likhet med nuerne (jfr. Evans-Pritchard 1940) ser en at en grend allierer seg alltid sammen med de nærmeste nabo-grendene heller enn grendene på den andre siden av fjorden. Denne alliansen oppstår i situasjoner hvor det handler om kommunale ressurser. Videre fortalte læreren i barneskolen at elevene var blandet fra alle tre skolene, det vil si fra alle de tre grendene som ligger på den ene siden av fjorden. Han fortalte også «Hvis gruppen vår vinner over det laget på den andre siden av fjorden, vil de delta i konkurransen i Bergen og representere kommunen vår». Her ser en igjen at når vinner-gruppen kommer videre til regionalt nivå, vil mest sannsynlig alle de andre grendene i kommunen vise sin støtte til vinner-gruppen fra kommunen og ikke til for eksempel en annen gruppe fra Bergen (jfr. Evans-Pritchard 1940). Men, målet er uansett å skape en felles identitet på «hitsiden av fjorden» fortalte læreren.

Betegnelsen 'den feile siden av fjorden' ble som regel brukt som spøk, men samtidig var det slik at mange i Eplebygda kalte folk fra den andre siden av fjorden for 'bitter harding'. Folk brukte 'bitter harding' for å understreke at folk på den andre siden var 'bitre'. Deres begrunnelse for en slik betegnelse var at folk over fjorden ofte klaget over at de for eksempel ble nedprioritert når det gjelder ressursfordeling i kommunen. Samtidig som de mente at de fleste institusjonene ble sentralisert i Eplebygda og nabo-grenden til Eplebygda. Mange folk på andre siden, i likhet med folk i Eplebygda driver med gårdsbruk. I følge folk fra Eplebygda jobber de fleste på andre siden som industriarbeidere. Dette kom også til uttrykk i samtaler med folk derfra. En av informantene fra den andre siden mente også at;

De aller fleste institusjonene og aktivitetene har blitt sentralisert i Eplebygda. De har kommuneadministrasjonen og i tillegg er det andre institusjoner som sykehjem, helsekontor og andre virksomheter som skaper arbeidsplasser. Folk der trenger ikke reise til nabo byen for å skaffe seg arbeid, men her på denne siden er det ikke mange arbeidsplasser. Om du ikke er gårdbruker, må du pendle mellom bygda og den nærmeste byen for å skaffe deg arbeid. Mange her ifra jobber som lærere, sykepleier, journalister, industriarbeidere, eller i andre service-yrker i byen. Og det er klart at folk på den andre siden

av fjorden er stolte over bygden sin, når de har fått det meste av arbeidsplasser.

Sitatet over kan tolkes på forskjellige måter, men det fremstår ganske tydelig at informanten påpeker en slags forskjellsbehandling når det gjelder de kommunale institusjonene og fordelingen av goder. Mens folk på hans side av fjorden føler seg nedprioritert, ser mange av mine informanter på dette som 'klaging' og 'bitterhet'. Mange i Eplebygda jeg har snakket med har også påpekt at det er litt deres 'egen feil' når det gjelder mangel på arbeid, arbeidsplasser og andre institusjoner. Informantene mine påpekte at folk på den andre siden ikke har engasjementet til å stå på. Samtidig når jeg pekte på situasjonen rundt plasseringen av institusjoner som sykehjem, var det mange som understreket at det var flere folk på hitsiden enn på den andre siden, og dermed var det mer naturlig at Eplebygda fikk mer enn de.

Når jeg da spurte en av mine unge informanter (i Eplebygda) om hva han synes om politikernes ønske om å flytte noen av institusjonene i Eplebygda til nabo-grenden, svarte han;

Jeg forstår hvorfor de vil sentralisere ting i nabo-grenda, men samtidig synes jeg ikke det er rettferdig når det her er folk som virkelig ønsker å få til noe. Hvis det er en grend som har fortjent å få kommunalt tebod (tilbud) som skaper aktivitet, så mener jeg at det faktisk er Eplebygda. Det er her du har ildsjelen som greier å kjøre kino, og ikke minst som gidder å kjøre kino. Og her er det folk som gidder å kjøre kiosken, og du har folk som gidder å lage til festivaler, arrangere konserter og lignende.

Som informanten gir uttrykk for, ser en at det er en strid om institusjoner, men også om å bli et «sentrum» blant andre grender. Når informanten påpeker at «det er her du har ildsjelen», sier han med andre ord at folk i Eplebygda er mye mer engasjerte i forhold til folk i nabo-grendene og derfor burde de ha få støtte fra lokale politikere til å flytte institusjoner til Eplebygda. Det er kanskje en av de sakene, hvor både de aller fleste tilflyttere og innfødte er enige med hverandre. Mange tilflyttere har understreket at nabo-grenden aldri til å være et 'sentrum' for dem, og en av dem sa det slik

(...), på en måte forstår jeg politikernes ide om å sentralisere det meste i nabobygda, men på den andre siden er bygda såpass langt vekke fra byen at folk her kommer ikke til å dra dit når de for eksempel har lyst å dra på shopping. Og hvis man skal tenke hva som er mest praktisk når det gjelder beliggenhet, så er det Eplebygda som ligger i midten av grendene. Det er like langt for begge grendene å komme seg hit med bil.

Denne informanten i likhet med den forrige, begrunner hvorfor politikerne burde fokusert mer på Eplebygda når det gjelder sentralisering av institusjoner. Tidligere i kapittelet siterte jeg en tilflytter som mente at «Eplebygda fortsatt var altfor mye seg selv», og de overnevnte sitatene tyder en del på dette. I tillegg til at det er en sterk tilhørighet til bygden, handler også interessen for det politiske kappløpet om at «deres» bygd er bedre enn de «andre» sine. Selv om tilflyttere ofte gir uttrykk for at de aldri har klart å 'integre' seg i samfunnet, er det veldig situasjonsbestemt. Det vil si, det er avhengig av hva det handler om og når og hvor man befinner seg. Jeg mener, de har en viss tilhørighet til bygden, selv om mange ikke vil identifisere seg med de 'innfødte' og deres 'tradisjoner'. Det kommer som oftest an på hvor og med hvem man befinner seg. Tilflytterne har klart en viss tilhørighet til bygden og de bryr seg om mye om hva som skjer lokalt. Samtidig har jeg hele tiden fått et sterkt inntrykk av at, tilflyttere som for eksempel ikke alltid har samme forhold til folk i nabo-greider eller folk på den andre siden av fjorden. Det har noe med kjennskap til folk i bygden å gjøre. Det vil si at de ikke har samme forhold til foreldrene eller besteforeldrene til naboen eller til en på den andre siden av fjorden. Derfor mener jeg at de har et annet forhold til menneskene enn folk som er født og vokst opp der, og dette gjelder spesielt de som har flere generasjoner bak seg. Tilhørighet til stedet har mange former, og folk jeg møtte under feltarbeidsoppholdet gav uttrykk for dette på ulike måter. Dette vil jeg se litt nærmere på i teksten under. I tillegg vil jeg også gi eksempler fra andre som ikke er innfødt.

Tilhørighet til stedet

Jeg har i mange år bodd andre steder, men jeg har aldri følt meg hjemme noen av de stedene. Jeg klarte ikke slå meg til ro mens jeg bodde hjemmefra. Og jeg husker at jeg aldri pakket ut hele kofferten mens jeg bodde borte, det var sikkert litt ubevisst men jeg tror det har noe med at verken Bergen eller Oslo var hjem for meg. En del av meg var alltid her, og jeg var hele tiden klar over at en dag skulle jeg flytte hjem igjen.

Eiriks utsagn sier veldig mye om tilhørighet, samtidig som det får meg til å stille meg spørsmålet; hvorfor er det viktig «å høre til» et sted? Er det ikke menneskene som gjør at stedet blir viktig å bo på? Som jeg har også drøftet tidligere (se i kapittel 3) om viktigheten av slektskap på odelsgårdene, blir denne kontinuiteten av gården som arv knyttet til 'slekten'. Pliktfølelsen og ansvaret rundt det å overta en odelsgård ligger i minner om forfedre. Eirik som er både innfødt og gårdbruker har gjennom oppveksten (i likhet med andre gårdbrukere) blitt formidlet viktigheten av å videreføre odelsgården som arv fra generasjon til generasjon. Bare

det å kalle seg selv og bli kalt 'innfødt', sier noe om slektsskapsrelasjoner knyttet til en bestemt plass/sted. For det første er det ikke tilfeldig at odelsgutter flytter tilbake til gården etter mange års studieopphold eller arbeid i en by. Som regel er det ikke lett å finne jobb i bygden med den utdannelsen en har skaffet seg, og for det andre er det eksempler på folk som legger fra seg jobb og studier for å flytte tilbake til gården for å overta bruket, når det skjer uventede situasjoner som dødsfall. Dette sier da mye om pliktfølelsen en har fått gjennom oppveksten, samtidig som det sier om viktigheten familierelasjoner og det ansvaret en har blitt fordelt gjennom oppveksten. Som jeg har også påpekt tidligere kommer tilhørighet til stedet gjennom gårdsbruket og ulike gjenstander som ofte knyttes til de forrige generasjonene på odelsgården.

Tilhørighet til stedet finner man blant de aller fleste mennesker i ulike former og på ulike nivå. Et godt eksempel på tilhørighet til stedet, er Howard Morphy (1995) sin studie om Yolngu folket i den østlige delen av Arnhem Land, Australia. Morphy argumenterer at Yolngu folket markerer sin tilhørighet til landskapet gjennom forfedrenes spirituelle tilstedeværelse (Morphy 1995, 185-186). Forfedrenes spirituelle tilstedeværelse kommer til uttrykk gjennom seremonier knyttet til landskapet og andre gjenstander (Morphy 1995). Morphy kaller dette «drømmetid» eller en mytisk tid, og hevder at Yolngu folket lever i en mytisk og parallell tid sammen med forfedrene, nemlig spirituelt (Morphy 1995).

Selv om det klart er store kontekstuelle forskjeller mellom eksemplet fra Morphy og stedstilhørighet i Eplebygda, er det fortsatt visse likhetstrekk. Med Morphy sin studie om Yolngu folket, ønsker jeg å vise at selv om sitatet fra Eirik antyder at tilhørighet er direkte knyttet til selve stedet, er det andre ting som spiller inn. Som jeg har diskutert i både kapittel to og tre skapes det en sterk tilknytning til forfedre gjennom gårdsbruk i Eplebygda. På mange måter er formidlingen av denne tilknytning nødvendig for at gårdsbruket skal fortsette å gå i arv fra far til sønn. Eirik som gårdbruker har gjennom oppvekst og sosialisering i familien fått formidlet viktigheten av odelsgården som også oppfattes som 'familiegården', og her er tydelig at forfedre og familie spiller en viktig rolle i forhold til stedstilhørighet.

En annen informant fortalte at; «Man kommer alltid tilbake dit man er født og oppvokst. Er det ikke slik det er?». Denne kvinnen, Bjørg, som har vært borte fra Eplebygda i mange år, flyttet tilbake til bygden for et par år siden. Bjørg er født på en odelsgård og i dag er det broren hennes som driver bruket. Videre fortalte hun også at «Broren min er den eldste av oss fire, og han er også oppkalt etter farfaren. At den førstefødte gutten på en odelsgård blir oppkalt etter fareren

er fortsatt vanlig her. Det er også forventet at han skal overta bruket». Som det også nevnes i avsnittet over er det menneskene som skaper det emosjonelle båndet til stedet. Informantens forklaring peker altså på et menneske-skapt forhold til jord. Det er absolutt ikke tilfeldig at den eldste gutten på en odelsgård oppkalles etter farfaren. Her er det tydelig at å bli oppkalt etter farfaren som selv levde på gården og drev den er veldig viktig. Det er viktig fordi det skaper et dypere og kanskje et mer meningsfylt forhold til gården. På den annen side uttrykker mange innfødte sin tilhørighet gjennom stereotypier om nabobygder.

De overnevnte eksemplene gir også assosiasjoner til E. Valentine Daniels (1984) studie om «*Fluid Signs*» om den tamilske væremåten i det sørlige India, selv om det er store kontekstuelle forskjeller. Hans arbeid om flytende væsker handler om tilhørighet blant annet til stedet og forfedre gjennom substanser. Det tamilske folket, i følge Daniel, får tilhørighet til «hjemstedet» sitt ved å bo der fysisk, ved å drikke bygdens vann og ved å spise risen som vokser i bygden, vil de vite «hvem» de er og «hvor» de kommer fra (Daniel 1984: 62). Som en ser blir både mat og drikke brukt som metaforer for å understreke tilhørigheten mellom menneske og sted. Når det gjelder de overnevnte sitatene har begge informantene i likhet med eksemplet fra Daniel en sterk tilhørighet til stedet. I odelsbøndenes tilfellet kommer stedstilhørighet til uttrykk ved å flytte tilbake til gården og bosette seg på 'familiegården'.

Tilhørighet til stedet virker også til å være viktig blant de aller fleste tilflyttere jeg kom i kontakt med. Et godt eksempel er at de hele tiden var veldig bevisst på å si hvor de kom fra. I tillegg snakket de veldig ofte om hvordan ting var 'hjemme' hvor de kom fra, sammenlignet med for eksempel skikk og bruk i Eplebygda. Jeg ble mange ganger fortalt av tilflyttere, både nordlendinger og østlendinger om hvor 'trauste', det vil si forsiktige og tilbakeholdne, hardingene er i forhold til folk fra hjemstedene deres. En annen interessant observasjon er omgangen mellom tilflyttere med andre tilflyttere. Altså, vennekretsen til mange av tilflytterkvinner bestod av flere kvinner som også var tilflyttere. Her er det også viktig å understreke at de aller fleste av disse kvinnene hadde en mann som var innfødt. Jeg mener at i mange sosiale settinger omgås tilflyttere og innfødte hverandre uten at det er problematisk, men samtidig er en forestilling om at en vil bli bedre forstått av en annen tilflytter enn en innfødt. En slik forestilling begrunnes også gjennom kulturelle barrierer, ofte i form av stereotypier. De kategoriseringene jeg har nevnt tidligere er også eksisterende som en del av hverdagen til disse kvinnene. I tillegg til å oppfatte seg selv som tilflytter, selv etter tretti-førti år, snakket kvinnene også veldig ofte om at deres bestevenninner selv er tilflyttere. Dette fikk jeg høre ved flere

anledninger. Den ene gangen var da jeg satt på håndverkbutikken sammen med to gode venninner, Astrid og Erna. Deres samtale om vennskspsrelasjoner kom til uttrykk på denne måten;

Astrid:

Min aller nærmeste venninne er Erna og vi begge er tilflyttere fra X (samme region). Vi er akkurat som familie, og forstår hverandres humor og væremåte. Jeg tror neppe jeg hadde klart å bygge en sånn type vennskap med de [innfødte] som er her ifra. En som er innfødt hadde ikke klart å forstå humoren, spøkene mine og måten jeg uttrykker meg. Folk her er veldig tilbakeholden, og de har vanskeligheter med å uttrykke hva de mener, og istedenfor kan de gå rundt i mange år uten å hilse på hverandre.

Erna:

Men det er jo akkurat sånn det er (samtidig som hun viste at hun var enig ved å nikke med hodet). Husker du hun, Else, hun Johannessen? Hun ja, joda, svarte Astrid. Hva heter hun stakkars tilflytteren som hadde sagt noe på spøk, og etter den gangen sluttet hun Else å hilse på henne? Nå husker jeg ikke navnet hennes, svarte Erna seg selv. Joda, Margit, Else, sluttet å hilse på henne på grunn av en spøk, og hun andre stakkaren visste jo ikke hva hun hadde gjort galt og skjønnte ikke bæret av hva hele greien dreide seg om. Etter hvert fortalte folk hun, Margit, hvorfor Else ikke hilste på henne lenger og selv om hun sa unnskyld var det ingen nåde. Etter ti år har Else så vidt begynt å hilse på henne igjen. Åh, herre Jesus, jeg føler folk som er her ifra glemmer aldri gamle ting, og de henger seg opp i ting livet ut.

Samtalen mellom Astrid og Erna sier mye om hvordan de oppfatter samfunnet i Eplebygda, og ikke minst måten de ser på de innfødtes væremåte. En oppfatning av folks «væremåte» knyttes også til kulturelle forskjeller og ikke personlighets forskjeller. Inntrykket har også vært at begge parter oftere fokuserer på kulturelle forskjeller enn likheter. Dette kommer som regel frem i form av sammenligning mellom ens egen bygd i forhold til den andre. Eplebygdinger sammenligner seg for eksempel med nabobygden og påpeker forskjellene, mens tilflyttere snakker om eksisterende tradisjoner i bygden i forhold til det de er vokst opp med.

Når man videre ser på samtalen mellom Astrid og Erna er det mange tilflyttere som har påpekt de samme utfordringene om vennskspsrelasjoner. En annen tilflytter ga også uttrykk for at hun følte hun hadde mye mer til felles med tilflyttere generelt enn med innfødte. Først og fremst mente hun at de aller fleste innfødte allerede hadde sine gamle barndomsvenner, og ikke hadde trangen til å bli kjent med nye som flyttet til bygden. For det andre mente hun at folk som er født og oppvokst i bygden som regel er veldig opptatt av fortiden til andre i bygden, og i verste fall kan folk bli stemplet for resten av livet. «(...)», folk som er her ifra glemmer aldri ting som

har skjedd i gamle dager. Noen blir fortsatt husket for hva bestemoren eller bestefaren gjorde før i tiden. Åttiåringer i bygden blir fortsatt husket for det de gjorde som sekstenåringer».

Sitatet over fikk jeg høre av mange tilflyttere, og mange ga uttrykk for at det var både morsomt men også skremmende at folk fortsatt kan bli husket for de feilene de gjorde som ungdom. Ut ifra utsagn og fortellinger kan en også se hva slags syn tilflytterne har på de innfødte. Her foregår en gjensidig dynamikk dem imellom. En ting er at tilflytterne opplever det som vanskelig å komme i kontakt med de innfødte på grunn av de overnevnte årsakene. Samtidig som tilflytterne har en forestilling om at de har mye mer til felles med andre tilflyttere, fordi de oppfatter bygden og de innfødte på «samme» måte. Noe som er ironisk er at mange av disse tilflytterne er gift med innfødte. Samtidig eksisterer «oss og dem» og «vårt og deres» dimensjonene i sitt beste velgående. Jeg vil også understreke at det ikke må misforstås her, fordi selv om både de innfødte og tilflyttere har slike oppfatninger om hverandre er det fortsatt en gjensidig samhandling. Det vil si at de omgås hverandre til daglig, og begge parter deltar på mange av de samme aktivitetene som foregår i samfunnet.

Et godt eksempel er bruken av den lokale puben, hvor både innfødte og tilflyttere med ulik alder, sosial og økonomisk bakgrunn benytter seg av stedet om helgen. På samme tid omgås kvinner hverandre (både innfødte og tilflyttere) gjennom ulike aktiviteter som strikkekafeen, mandagsturer og spinningstimer (se kapittel 1). I tillegg er det vanlig å se både innfødte og tilflyttere sitte på den lokale kafeen hvor de som regel sitter rundt et stort bord (som blir sammenslått av flere bord) og spiser vafler med syltetøy og rømme og drikker kaffe. Denne gruppen består som regel av godt voksne folk og pensjonister. Et annet godt eksempel er gjennom ulike feiringer, blant annet 17.mai dansen, hvor det er en aldersspekter fra seksten- til syttiår, og her er det igjen både folk med ulik sosial bakgrunn, bestående av både innfødte og tilflyttere.

Tilflytternes oppfatninger om de innfødte og deres relasjoner gir også et klarere bilde av hvordan innvandrere oppfatter samfunnet og menneskene. Generelle observasjoner jeg har gjort under feltarbeidsoppholdet tyder på at innvandrere i forhold til tilflyttere står enda svakere posisjonert, når det gjelder deltaking i samfunnet. Mange av dem har ikke bodd veldig lenge i Norge og snakker ikke flytende norsk. I tillegg er det veldig vanskelig for mange av dem når det gjelder å få seg en jobb, fordi det i en liten bygd med få arbeidsplasser er vanskelig å komme inn i arbeidsmarkedet. Slike ting er også veldig avhengig om man har et nettverk rundt seg.

Dette tror jeg en av de største utfordringene mellom innvandrere og nordmenn i bygden. En av elevene på norskkursopplæringen fortalte at;

Jeg vet ikke hva jeg skal gjøre for å komme i kontakt med nordmenn. Når jeg spiller fotball med dem hilser de tilbake hver gang jeg hilser. Men når jeg for eksempel ser de samme folkene på matbutikken, later de som om de ikke har sett meg eller ikke ha hørt meg når jeg hilser på dem. Det er vanskelig å bli kjent med dem.

Det overnevnte sitatet var noe jeg hørte av de fleste på norskkursopplæringen. De ga også sterkt uttrykk for at de ville bli kjent med 'nordmenn' og skaffe seg kunnskap om det norske samfunnet, men at dette noen ganger føltes helt umulig. Samtidig spekulerte de over om det å være avvisende var et kultur trekk ved det norske samfunnet.

På den andre siden oppfattes både asylmottaket og 'innvandrere' som er bosatt i kommunen som en form for «ubalanse» når det gjelder verdier og 'tradisjoner' de fleste i samfunnet er opptatt av. En kvinnelig informant fortalte at de diskuterte hvordan den lokale skolen skulle forholde seg til 'andre kulturer' når det gjelder 'kristne tradisjoner'. Kvinnen var ganske tydelig frustrert men også skuffet over skolerektoren som blant annet hadde fjernet Santa Lucia¹² fra undervisningen. Kvinnen begrunnet sin frustrasjon med at;

Jeg skjønner at skoleklassene nå er blitt multikulturelle, men samtidig kan vi ikke overkjøre alle de tradisjonene vi har, bare fordi vi har muslimske elever eller elever med annen religiøs bakgrunn. Santa Lucia er en del av den kristne kulturarven og det er en viktig tradisjon her. Jeg synes det er helt feil å overkjøre slike tradisjoner i det man skal vise forståelse for andre kulturer.

I lokalavisen kunne en også lese artikler om saken, hvor skolerektoren fikk masse kritikk for en slik avgjørelse. Kort tid etter kom det en ny avisartikkel om saken hvor rektoren mente at det ikke var tatt en slik avgjørelse i det hele tatt. Når det gjelder sitatet kan det tolkes som om kvinnen selv er troende kristen, men i samtalen kom det frem at dette ikke var tilfelle. Det er svært viktig å legge merke til at det ikke selve troen som er viktig her, men praktisering av troen. Det vil si at det er verdien i selve dagen som er viktig, fordi praktisering av denne oppfattes som en viktig 'tradisjon' av mange i lokalsamfunnet. Samtidig er kvinnens syn på feiring av denne dagen et godt eksempel på reproduksjon av tradisjoner. Denne bevisstheten rundt det å reprodusere en slik tradisjon, ikke fordi hun selv tror på at Lucia i virkeligheten var

¹² Santa Lucia er en helgen som feires på Luciadagen, av lutheranske kristne i Skandinavia.

en helgen, men fordi hun i likhet med andre gårdbrukere, og mange andre informanter generelt er opptatt av «tradisjonisme» (jfr. Selstad 1994).

Videre understreker informanten at viktigheten av en slik feiring ligger i verdien av den norske kulturarven. Altså, her ser en at det ikke dreier seg om den kristne troen, men en reproduksjon som handler om ideen om det «norske». Når man ser på dette i forhold til integrering av innvandrere fører det ofte til et dilemma. Det er også viktig å være klar over at bruken av begrepet integrering blant mine informanter oppfattes som ensidig tilpasning. Det vil for eksempel si at tilflyttere, innvandrere og arbeidsinnvandrere blir stilt krav om å tilpasse seg de innfødte. En slik dynamikk beskriver Gullestad (2002: 92) med begrepet «definisjonsmakt». Hun hevder at majoriteten, det vil si «nordmenn» har «definisjonsmakt» ovenfor andre minoriteter i samfunnet. Med definisjonsmakt mener Gullestad at majoriteten har makten til å definere minoriteter i samfunnet, og hun forklarer dette i lys av maktrelasjonene mellom «nordmenn» og «ikke-vestlige innvandrere» (Gullestad 2002). I det overnevnte sitatet fra informanten, er det ikke vanskelig å forstå hvem som har definisjonsmakten i lokalsamfunnet. Altså, selv om hun påpeker at Norge er blitt et 'multikulturelt' samfunn, er hun fortsatt opptatt av at 'innvandrere', spesielt de med muslimsk bakgrunn, bør tilpasse seg de innfødtes verdier. Som en også ser i det overnevnte sitatet blir denne formen for makt heller ikke oppfattet som makt av de innfødte, all den tid de oppfatter makten til å definere minoriteter i samfunnet som en selvfølge. Informantens sitat er også et godt eksempel på hva hun legger i ordet integrering i det hun påpeker at «(...)», men samtidig kan vi ikke overkjøre alle de tradisjonene vi har, bare fordi vi har muslimske elever eller elever med andre religiøse bakgrunn». Eksemplet er en god illustrasjon på at det er innvandrere som må tilpasse seg de innfødte og ikke motsatt.

Det betyr selvsagt ikke at denne formen for tilpasning blir tatt imot uten kritikk eller motreaksjon. Motreaksjonen kan ofte komme i form av at noen tar avstand fra å tilpasse seg deres verdier, mens andre de blir mer opptatt av de verdiene de vokste opp med i de stedene de kommer fra. Ut ifra sitatet kan en også se en forestilling «oss» i motsetning til «dem», i det informanten uttrykker at «det er helt feil å overkjøre slike tradisjoner i det man skal vise forståelse for andre kulturer». Forestillingen om «oss» og «dem» er noe man finner i de aller fleste samfunn, kanskje på ulike måter og med ulike premisser, men det jeg vil komme frem til her er dilemmaet omkring integrering. Jeg har tidligere nevnt at både tilflyttere og innvandrere har gitt uttrykk for at de opplever det som vanskelig å bli integrert i samfunnet. «Hva må jeg gjøre for å bli integrert i samfunnet?», var et av spørsmålene jeg fikk på norskkursopplæringen.

Spørsmålet kan tolkes på ulike måter, men en måte er at folk som flytter til bygden føler at de innfødte stiller dem rigide krav om integrering. Mange har også påpekt at de synes det er vanskelig å komme i kontakt med nordmenn og delta i samfunnet. Her er det viktig å understreke at de få innvandrere jeg kom i kontakt med hadde bodd i Norge kun en kort periode. Det vil altså si, at deres posisjon og meningsdanning om lokalsamfunnet kanskje ville vært annerledes om de hadde bodd i landet over en lengre periode. Etter å ha studert stedstilhørighetens uttrykk gjennom lokalpolitiske debatter og hvordan Eplebygdingen uttrykker sin tilhørighet i forhold til andre nabogrender, skal jeg i konklusjonen, gi en kort oppsummering om hva jeg har studert i denne masteroppgaven

Kapittel 6

Konklusjon

I introduksjonen stilte jeg problemstillingen; hvordan uttrykker folk i Eplebygda sin tilhørighet til stedet, og hvordan markerer de ulike former for stedstilhørighet gjennom reproduksjon av tradisjoner? Med utgangspunkt i denne problemstillingen har jeg innledningsvis i de øvrige kapitlene diskutert og analysert stedstilhørighet blant Eplebygdingene. Ved hjelp av datamaterialet mitt fra Eplebygda og ulike teoretiske perspektiver har jeg studert ulike dimensjoner ved tilhørighet. Jeg har gjennom den emiske forståelsen av tradisjoner vist hvordan tilhørighet til stedet kommer til uttrykk blant de innfødte, og deres møte spesielt med tilflyttere, men også innvandrere og andre utenfra bygden. I tillegg har jeg også diskutert stedstilhørighet slik den markeres gjennom lokalpolitikken, og dette har jeg spesielt sett i lys av skoledebatten i Eplebygda som pågikk under feltarbeidet.

Oppsummering av kapitler

I kapittel to har jeg studert odelsgårdbrukenes tilhørighet til stedet gjennom odell og materiell arv. Jeg har drøftet og analysert den materielle arven ved hjelp av den tilknytningen odelsbøndene har til selve joden/gårdsbruket og som har gått i arv fra far til sønn gjennom flere generasjoner. I tillegg har jeg studert hvordan den materielle arven, som selve gårdshuset, andre uthus, ulike redskaper og maskiner har en tydelig innvirkning i personers tilknytning til selve gårdsbruket og stedet. Tilknytning til odelsgården gjennom materiell arv, legger også til rette for bruken av klesplagg som blant annet bunad, koneskaut og praktisering av mat og bakverk som tradisjoner. Selv om de siste nevnte aspektene ved tilhørighetsuttrykk er mer utbredt blant innfødte i Eplebygda generelt, er slike praksiser spesielt forbundet med gårdsbruk, nettopp fordi gårdene gjennom odell har gått i arv i flere generasjoner. Samtidig er denne materielle arven med å skape en forestilling om forfedrene, og nettopp denne forestillingen er med å skape verdien av den materielle arven på en odelsgård.

Videre har jeg i kapittel tre studert slektskap, viktigheten av oppkalling etter besteforeldre og kjønnsrollemønstre på odelsgården. I dette kapitlet har jeg drøftet viktigheten av slektskapsrelasjoner som kommer til uttrykk ved at bøndene blir oppfattet som innfødte, nettopp fordi de er eiere av odelsgårder med en lang kontinuitet. Dette har jeg da diskutert i

form av tilhørighet ved hjelp gårdsbruksnavn som etternavn, og dette fremhever bøndene som «ekte» innfødte i forhold til resten av befolkningen. Bevisstheten rundt slektskapsbånd kommer veldig tydelig til uttrykk gjennom praktiseringen av navneskikker innenfor et gårdsbruk, og dette har jeg gjennom empiriske eksempler analysert i teksten. Videre i kapittelet har jeg analysert slektskapets betydning i forhold til kontinuiteten av odelsgården. Jeg viser også at denne kontinuiteten på odelsgårdene i Eplebygda er knyttet til arven fra far til sønn (og i sjeldne tilfeller fra far til datter). Mot slutten av kapittelet har jeg diskutert odell i forhold til kjønn, og ut fra datamaterialet mitt har jeg også kommet frem til at gårdsbruk blir i større grad assosiert med maskulinitet enn femininitet. Samtidig har jeg gjennom ulike eksempler redegjort for at gjennom sosialisering og oppvekst i familien opplever sønnene til odelsgårdbrukerne større press for å overta gården enn døtrene. Men dette henger igjen sammen med at bøndene har en ide om at det er en tradisjon å videreføre odelsgården til sønnen, siden kontinuiteten som regel har gått gjennom menn, altså gjennom et patrilineært prinsipp.

I kapittel fire har jeg studert innfødtes tilhørighet til stedet i møte med andre utenfra, som for eksempel innfødte versus tilflyttere. Jeg har også i lys av datamaterialet mitt fra Eplebygda diskutert «adopterings» av odell i andre virksomheter i likhet med odelsgårdene. Ved å studere likheter og forskjeller mellom den store familiebedriften i bygden, har jeg vist at aspekter som slektskapsrelasjoner, oppkalling etter besteforeldre og arv av materielle gjenstander skaper en identitetsforming hos den nye generasjonen. Ved å trekke inn likheter med odelsgårder i Eplebygda, har jeg da drøftet og analysert eiernes tilknytning til familiebedriften og viktigheten av å videreføre den til neste generasjon. Videre i kapittelet har jeg i lys av diskusjon om familiebedriften, odelsbøndene og resten av befolkningen drøftet sosial ulikhet i samfunnet. Med fokus på odelsgårdbrukerne og deres posisjon i samfunnet har jeg også påpekt hvordan det å være en odelsgårdbruker i seg selv oppfattes som å ha en stor prestisje i lokalsamfunnet. Ikke minst fordi odelsbøndene blir assosiert med å være «bærere» av lokale tradisjoner.

Til slutt har jeg i kapittel fem studert den sosiale dynamikken i samfunnet som kommer til uttrykk i lokalpolitiske debatter og striden om kommunale goder og deres fordeling. Gjennom debatten rundt skolesammenslåing i Eplebygda har jeg diskutert hvordan befolkningen, spesielt de innfødte, markerer sin stedstilhørighet ved å kjempe for å beholde den lokale skolen sin. Denne omstridte debatten har jeg også drøftet i lys av Eplebygdingers forhold til nabogrender og deres stereotypiske merkelapper om nabogrender for å markere sin lokaltilhørighet. Samtidig som jeg har diskutert denne formen for lokaltilhørighet i lys av Eplebygdingers

markering av ulikheter innad kommunen for å fremheve seg selv som mer «ekte» innfødt enn dem.

Uttrykk for kollektiv samhold gjennom stedstilhørighet og tradisjoner

I denne masteroppgaven har jeg studert stedstilhørighet i og reproduksjon av tradisjoner i en bygd i Hardanger. Jeg har gjennom odell, slektskap, arv av navn og andre praksiser som Eplebygdingar verdsetter og oppfatter som viktige tradisjoner prøvd å gi en forståelse av hvordan den lokale befolkningen markerer og uttrykker sin stedstilhørighet. I tillegg har jeg ved hjelp av dynamikken mellom innfødte i motsetning til de «andre» og ikkje minst tilhørighet til stedet i forhold til nabogrender, prøvd å belyse det kollektive samholdet i Eplebygda. Ved hjelp av empiriske eksempler gjennom hele oppgaven har jeg også vist det kollektive samholdet mellom odelsbøndene, men også mellom Eplebygdingar generelt. Det sistnevnte, altså samholdet mellom bøndene, tilflyttere og andre lokale samfunnsmedlemmer, kommer spesielt til uttrykk gjennom politiske debatter og striden om ressursfordeling på et lokalt nivå.

Noen aktuelle spørsmål i forhold til vidare forskning:

1. Hvordan oppfatter arbeiderne odelsbøndene i Eplebygda og hvordan uttrykker de sin lokaltilhørighet i forhold til bøndene? Dette hadde vært et interessant forskningsprosjekt hvis jeg fikk anledning til å gjøre mer feltarbeid i Eplebygda. Selve datamaterialet mitt er fokusert på bondetradisjonen og deres uttrykk for stedstilhørighet, og det kan ha ført til at jeg har gått glipp av andre sosiale gruppers erfaringer og perspektiver om tilhørighet til stedet.
2. Hvordan identifiserer og uttrykker folk på den andre siden av fjorden seg i forhold til tilhørighet og reproduksjon av tradisjoner? I denne oppgaven har jeg sett på ulike dimensjoner ved Eplebygdingers kategoriseringer og stereotypier om folk på den andre siden av fjorden, og mange Eplebygdingar påpekte kulturelle forskjeller. Disse kulturelle forskjellene begrunnet de med at de fleste på den andre siden av fjorden var industriarbeidere, og at det var veldig få som drev med gårdsbruk. Det hadde også vært interessant å studere folk på den andre siden av fjorden hvis jeg fikk anledning til å gjøre mer feltarbeid.

Litteraturliste

Barnes, A. John. 1954. "Class and committees in a Norwegian island parish". *Human Relations* 7, 39-58.

Barth, Fredrik 1994. *Introduction*. I Barth, Fredrik (red.) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitetsforlaget. 9-38.

Barth, Fredrik 1960. *The System of Social Stratification in Swat, North Pakistan*. I Leach, Edward R. (ed.) *Aspects of Caste in South India, Ceylon and North-West Pakistan*. Cambridge University Press. 113-146.

Barth Fredrik 1951. *Family Life in a Central Norwegian Mountain Community*. Bora research.

<https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/4205/Family%20Life%20in%20a%20central%20Norwegian%20Mountain%20Community.pdf?sequence=1> (opplattet: 15.04.2013)

Bloch, Maurice 1971. *The Implications of Marriage Rules and Descent: Categories for Merina Social Structures*. Oxford University Press. 164-177

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1971.73.1.02a00120/pdf> (opplattet: 20.04.13)

Bourdieu, Pierre 2005. *Distinksjonen*. Bokklubben, Pax Forlag AS.

Bringslid, Mary Bente 1990 "Home parties" i *Sommarfjord*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Connerton, Paul 1989. *How Societies Remember*. Cambridge University Press

Daniel, E. Valentine 1984. *Fluid Signs. Being a Person the Tamil Way*. University of California Press

Daugstad, Gunnlaug 2001. *Slektskap og jord på gårdsbruk i ei vestnorsk bygd*. I Howell, Signe og Melhuus, Marit (red.) *Blod – tykkere enn vann? Betydninger av slektskap I Norge*.

Daugstad, Gunnlaug 1999. *Til odell og eige? Slektskap, jord og arv på gårdsbruk i ei vestnorsk bygd*. Hovedfagsoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Bergen.

Eidheim, Harald 1994. *When Ethnic Identity is a Social Stigma*. I Barth, Fredrik (red.) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitetsforlaget. 39-57.

Evans-Pritchard, E.E. 1940. *The Nuer: A description of the modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people*. Extracts printed in ed., Vincent, Joan, *The Anthropology of Politics: A reader in ethnography, theory and critique*. Oxford: Blackwell, 2002.

[http://www.google.com/books?id=ohkRieTV1MkC&lpg=PR8&ots=iMo9xQjRY4&dq=Vinc ent%20ent%20anthropology&lr=&pg=PA34#v=onepage&q=&f=false](http://www.google.com/books?id=ohkRieTV1MkC&lpg=PR8&ots=iMo9xQjRY4&dq=Vinc%20ent%20anthropology&lr=&pg=PA34#v=onepage&q=&f=false) (opplattet: 10.05.13)

Giddens, Anthony 1997. *Modernitetens konsekvenser*. Pax Forlag.

Gullestad, Marianne 2002. *Det norske sett med nye øyne*. Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne 1989. *Hjemme som moderne folkekultur*. I Brox, Ottar og Gullestad, Marianne (red.) *På norsk grunn. Sosialantropologiske studier av Norge, nordmenn og det norske*. Ad Notam Forlag AS. 103-111.

Handler, C. Wendy 1994. *Succession in Family Business: A Review of the Research* (<http://www.uk.sagepub.com/chaston/Chaston%20Web%20readings%20chapters%201-12/Chapter%2011%20-%2014%20Handler.pdf>) (opplattet: 10.05.13)

Haukelien, Heidi 2012. *Nettverk og forpliktelser i velferdsstaten*. I Bringslid, Mary Bente (red.) *Bygdeutviklingas paradoks*. Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag AS. 63-90.

Hobsbawm, Eric 1984. *Introduction: Inventing Traditions*. I Hobsbawm, Erik og Ranger, Terrence (red.) *The Invention of Tradition* University Press, Cambridge. 1-14.

Hol Haugen, Bjørn Sverre 2006. *Norsk bunadleksikon, bind 1*. Alle norske bunader og samiske folkedrakter. N.W. DAMM & SØN AS

Jenkins, Richard 2004. *Social Identity*: London: Routledge.

Levi-Strauss, Claude 1983. *The Way of the Mask*. London: Jonathan Cape.

Lien, Marianne, Liden, Hilde, Vike, Halvard 2007 [2001]. *Likhetens virkeligheter*. I Lien, Marianne, Liden, Hilde, Vike, Halvard (red.) Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge. Universitetsforlaget.

Minken, Anne 2009. *Tatere i Norden før 1850 : sosio-økonomiske og etniske fortolkningsmodeller*. Institutt for historie og religionvitenskap, Universitetet i Tromsø.
<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/3399/thesis.pdf?sequence=1> (opplastet 10.06.13)

Moland, Carolina 2005. *Født til å eige: en kulturvitenskapelig analyse av odelsjenter fra Ust-Agder og Telemark*. Materoppgave i kulturvitenskap. Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, seksjon for kulturvitenskap, Universitetet i Bergen.

Morphy, Howard 1995. *Landscape and the Reproduction of the Ancestral Past*. I Hirsch, Eric og O'Hanlon, Michael, *The Anthropology of Landscape*. Oxford: Clarendon Press, 184-208

Nordbye, Anne-Katrine Brun 2000. *Forpliktelse og følelser: Om slekt, familie og familiebedrifter*. I Howell, Signe og Melhuus, Marit (red.) *Blod er tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge*.

Rød Larsen, Bente 2012. *Innhold eller innpakning. Om stedets betydning for maten vår*. I Bringslid, Mary Bente (red.) *Bygdeutviklingas paradoks*. Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag AS. 143-172.

Selstad, Leif 1998. *Konstruksjon og diskurs: nyere antropologiske bidrag til studie av tradisjon*. Norsk Antropologisk Tidsskrift, 202-214. (4/1998).

Selstad, Leif 1994. *En "storbylandsby" i Japan: en essaysamling om sosialt liv og kulturelle tradisjoner*. HiF-rapport 3: 1994.

<http://www.nb.no/nbsok/nb/83c60d4d19350e442be9ad18b3bda068.nbdigital;jsessionid=22EFB27B54AA4CED44B2B08B1259F155.nbdigital2?lang=no#4> (opplastet: 29.05.13)

Siverts, Kari 1978: *Vedlikehold og kontinuitet: en diskusjon av rekruttering til gårdsbruk på Osterøy*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Bergen.

Sletten, Bjørg 2004: *Med odel som arv: valgorientering hos odelsgutter på Vestlandet*. Hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Bergen.

Schneider, David M 1980. *American kinship: a cultural account*. Chicago: The University of Chicago Press.

Shils, Edward 1981. *Tradition* London. Faber and Faber Limited.

Smedal, Olaf H. 1998. *Slekt og lokalsamfunn*. Noen sosialantropologiske påminnelser. I Winge, Harald (red.) *Slekt og lokalsamfunn*. Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo. 7-30.

Internett referanser:

Hardanger:

<http://www.nasjonaleturistveger.no/no/hardanger#img8> (hentet: 08.06.13)

Lovdata:

<http://www.lovdata.no/all/tl-19740628-058-007.html> (hentet: 29.11.12)

Jusstorget:

<http://www.jusstorget.no/article.asp?Key=1&FagKey=12> (hentet: 29.11.12).

Statens Landbruksforvaltning:

<https://www.slf.dep.no/no/eiendom-og-skog/eiendom/odel#odelskretsen---hvem-har-odelsrett>
(hentet: 01.05.13)